

1.2 บ้านหนองหวาย

ผู้นำเกษตรยั่งยืน หมายถึง มีการความคิดที่คนที่สามารถเป็นตัวอย่างเกษตรผสมผสานได้ โดยทำการเกษตรแตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป มีการนำไปในเรื่องที่ดี ต้องเป็นคนทำจริง มีรูปธรรมในพื้นที่ มีการพัฒนาวิเคราะห์ วิจัยในการพัฒนาการทำเกษตรยั่งยืน สิ่งที่ทำในพื้นที่ เน้นการตัวเอง ไม่จ้างเขา และจะขยายผลไปสู่ผู้อื่น

แนวคิด ทำกินก่อนเหลือจึงขาย **ความรู้** ถ้าพูดถึงในเรื่องความรู้ ผู้นำต้องมีความรู้หลายเรื่อง มีการวิเคราะห์ คิดเป็นเหตุเป็นผล พร้อมเรียนรู้ตลอดเวลา **วิสัยทัศน์** มีวิสัยทัศน์ ทั้งนอกบ้านและในบ้าน ซึ่งวิสัยทัศน์ดังกล่าว มาจากความรู้ **การปฏิบัติ** ต้องมีรูปธรรม ทำให้ชาวบ้านเห็น ทำการเกษตรหลายอย่าง มีความหลากหลาย มีสัตว์ เลี้ยง มีการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ทำต่อเนื่อง การเกษตรที่ทำได้ต้องดีต่อสิ่งแวดล้อม ถ้าตัดสินใจ มีคุณธรรม

การวิจัยคือ การทดลองทำในสิ่งที่ตนเองอยากเห็น **รู้จักคิด วิเคราะห์ ค้นหาความจริง** และมีการบันทึก

รายชื่อผู้นำในบ้านหนองหวาย ประกอบด้วย **ลุงสวิง ลุงอุ่น (มีแต่ยังไม่สมบูรณ์) ลุงทวี ลุงแจ่ม ลุงเตี้ย ลุงใจ และ ลุงเชียร**

1.3 บ้านเขาหิน

ผู้นำ เกษตรยั่งยืน หมายความว่า การพออยู่พอกิน ทำกินก่อนเหลือจึงขาย ไม่ใช่สารเคมี ดีต่อตัวเรา ดีต่อสิ่งแวดล้อม และปลูกต้นไม้หลายระดับ ไม้ผล ไม้ใช้สอย

คุณสมบัติ เป็นคนใจกว้าง ไม่เอาเปรียบ เสียสละ มีกลุ่มในการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน มีความรู้ รอบรู้ในบ้านและนอกบ้าน มีรูปธรรมเกษตรยั่งยืนให้เห็น แนะนำการทำเกษตรยั่งยืนได้

วิจัยหมายถึง การ ขยายผล แยกสิ่งดีไม่ดี การวิเคราะห์แยกแยะ ทำให้ชัดเจน มีอยู่แล้ว ดีกว่าเดิม ทำในสิ่งที่เราอยากทำ อยากรู้มีประโยชน์

รายชื่อผู้นำเกษตรยั่งยืนในบ้านเขาหิน ประกอบด้วย **นายน้ำพอง เปี้ยดี ป้าเขียน แจ่มผล สมมาส จัยโต นายนุ้ม สุนยราช**

1.4 บ้านวังแดง

มีการพูดคุยวันที่ 23 สิงหาคม 2546 ณ บ้านผู้ใหญ่พรหมมี หอมสุวรรณ โดยมีรายละเอียดคือ

ผู้นำเกษตรยั่งยืนหมายความว่า เกษตรกรที่ทำการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี เกษตรปลอดสารพิษ เกษตรชีวภาพ ซึ่งสามารถพึ่งตนเอง เลี้ยงครอบครัวได้ คน ครอบครัว สังคม ธรรมชาติอยู่ได้

คุณลักษณะของผู้นำเกษตรยั่งยืน คือ ทำได้ผล แนะนำได้ ชยัน รู้จักการประหยัดต้นทุน ทำสารหมักชีวภาพ ใช้เอง ทั้งปุ๋ยอินทรีย์ ฮอร์โมน สารไล่แมลง รู้สภาพพื้นที่ สิ่งแวดล้อม เป็นผู้ใหญ่นบ้าน หรือ อบต. ไม่เป็นผู้นำทางการ ช่วยงานวัด นับถือศาสนาพุทธ ผู้รู้ อดีต ปัจจุบัน อนาคต มองการณ์ไกล นำพาชาวบ้านพัฒนาได้ การมีผู้ตาม เสียสละ ยอมเสียเวลาได้ มีความสามารถในการแก้ปัญหาตนเอง ชุมชน เป็นคนดี ใจซื่อ มือสะอาด ดูได้จากการกระทำ มีผลงานจนเป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้าน

ผู้นำเกษตรยั่งยืน ในบ้านวังแดง ประกอบด้วย **ผู้ใหญ่พรหมมี หอมสุวรรณ นายคำพันธ์ บุญแร่ นายสมพงษ์ พลยูง นายณรงค์ ผงยา นางสาวลี ชอนกลิ่น นายพ่ายพ เทพพิทักษ์ นายทองดี ศรีสุข**

2. ประวัติผู้นำเกษตรยั่งยืน และความเป็นมาของเกษตรยั่งยืน

ประวัติผู้นำเกษตรยั่งยืน ของแต่ละหมู่บ้าน ตามรายชื่อผู้นำ เกษตรยั่งยืน (หัวข้อที่ 1) ที่แต่ละหมู่บ้านเสนอมานั้น มีการค้นหาจากการจัดเวทีการพูดคุยขนาดเล็ก 5 – 10 คน ที่เป็นผู้นำเกษตรยั่งยืน ภายในหมู่บ้าน แล้วให้แต่ละคนได้เล่าชีวิตของตนเอง ว่าเข้ามาเกี่ยวข้องกับเกษตรยั่งยืนได้อย่างไร มีการจดบันทึก โดยคนที่ได้รับมอบหมายภายในหมู่บ้าน ซึ่งอาจเป็นผู้นำเกษตรยั่งยืน หรือ ลูกหลานผู้นำเกษตรยั่งยืนก็ได้

บ้านทุ่งทอง

นายจวน ผลเกิด

“ ถ้าอยากจะให้ชีวิตมีความสุข ไม่เป็นหนี้เป็นสิน เราต้องเขียนคำว่าพอ ให้เป็น ต้องรู้จักตนเอง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ประหยัด ไม่เล่นการพนัน ไม่ติดอบายมุข และต้องมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา แล้วชีวิตของเราก็จะมีความสุขตลอดไป ”

ลุงจวน ผลเกิด ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสวัย 67 ปี แห่งตำบลโพธิ์ไทรงาม กิ่งอำเภอบึงนาราง เกิดที่อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นลูกคนโตของนายเดือนนางผวน ผลเกิด ลุงจวนเกิดปี พ.ศ. 2479 ปัจจุบันอายุ 67 ปี ความรู้เทียบเท่า ป.3 เรียนจากวัดพ่อแม่ยากจนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง พ่อแม่มีอาชีพรับจ้างทั่วไปหลังจากลุงจวนออกจากวัดใช้ชีวิตรับจ้างช่วยพ่อแม่หากินเลี้ยงน้อง 4 คน ชีวิตยากจนมาก

ปี พ.ศ.2500 มีญาติคนหนึ่งมีศักดิ์เป็นลูกพี่เป็นคนมีอันจะกิน ได้มาพูดคุยกับพ่อแม่ของลุงจวนขอให้ไปบวชสักพรรษา พ่อแม่ของลุงจวนก็ตั้งใจที่ลุงจวนจะได้บวชก็ให้ไปบวชได้ 1 พรรษาก็สึกออกมาช่วยพ่อแม่ทำกิน ต่อมาได้แต่งงานกับนางสนุ่นเมื่อปี พ.ศ.2501 อาชีพที่ทำคือการรับจ้าง

พ.ศ. 2518 เริ่มมีบุตรทำให้ครอบครัวมีสมาชิกเพิ่มขึ้นถึง 5 คน ลุงจวนกับป้าสนุ่นเริ่มกังวลต่อการเลี้ยงครอบครัว จึงหาทางออกด้วยการกินเหล้าเพราะกลุ้มใจ เกรงว่าจะหาเลี้ยงครอบครัวไม่ทัน การดื่มเริ่มมีขึ้นด้วยการที่ลุงจวนไปขอกู้เงินญาติคนหนึ่งเอาไปเช่านาเขาทำ แต่แล้วก็แย่งลงกว่าเดิมเพราะขาดทุน สุดท้ายลุงจวนต้องจากบ้านเกิดในปี พ.ศ.2522 พาครอบครัวไปรับจ้างขุดมันสำปะหลังอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลกและตั้งหลักปักฐานอยู่ที่นั่น 12 ปี แต่ก็มีปัญหาเรื่องที่ดินทำกินจึงต้องย้ายจากพิษณุโลกในปี 2535 มาทำกินที่บ้านทุ่งทอง กิ่งอำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตรในปัจจุบัน ด้วยพื้นที่ทำกิน 6 งาน ซึ่งผลที่ได้ก็คือทำกินพอเลี้ยงครอบครัวไปได้บ้าง

ปี 2536 ภายหลังจากที่ลุงจวนย้ายมาอยู่บ้านทุ่งทองแล้ว ระยะเวลาลุงจวนไม่ค่อยมีเพื่อนพ้องเท่าไรนัก โดยลุงจวนเล่าให้ฟังว่า “ เดินมาแถวนี้ก็พยายามมาทักทายพูดคุยกับเพื่อนบ้าน เขาก็ไม่ค่อย คุย ผมเองก็นึกน้อยใจก็พยายามสร้างมิตรตรงนั้นให้มันเกิดขึ้นเราจะได้คุ้นเคยกับเขา แต่เขาก็ไม่รับ ”

ต่อมาพบกับผู้นำของเครือข่ายโพทะเล คือ ลุงสมบัติ จันทร์เชื้อ ซึ่งเป็นแกนนำเครือข่ายโพทะเล

ร่วมใจพัฒนา บังเอิญได้ผ่านมาบริเวณที่ลุงจวนอาศัยอยู่ จึงได้แวะมาพูดคุยแล้วชวนไปประชุมกับกลุ่มผู้นำในเครือข่ายฯ

ช่วงการเข้าร่วมประชุมกับผู้นำเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนา ลุงจวนเล่าให้ฟังว่า “ ฟังก็

ฟัง

ไม่รู้เรื่องเพราะไม่เคยร่วมกับมาก่อน นี่ในใจว่ากลุ่มนี้ต้องเป็นมือแบ่น ๆ ไม่รู้จะพาแกไปตายหรือเปล่า “ แต่ด้วยนิสัยอยากรู้ของลุงจวนแกจึงตามไปร่วมประชุมทุกเดือน บางครั้งแกก็อยากจะพูดบ้าง แต่น้ำบัตก็บอกว่าไม่ต้องพูด รู้แล้ว ลุงจวนเล่าให้ฟังว่า ตอนนั้นแปลกใจว่าน้ำบัตรู้ใจเราได้อย่างไร ผมยังไม่ทันพูด เขารู้แล้วว่าผมจะพูดอะไร

ปี 2538 นับว่าเป็นโอกาสที่ดี ที่เครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนาได้เห็นถึงความตั้งใจของลุงจวน จึงส่งลุงจวนไปดูงานเรื่องเกษตรผสมผสานในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ ได้เห็นการทำสวนผสมผสานหลายรูปแบบ รวมทั้งแนวคิดการทำมาหากินที่เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลักของเกษตรกรแถวภาคอีสาน จึงเริ่มคิดที่จะมาพัฒนาที่ดินของตนเองบ้าง

ช่วงการคิดเริ่มต้นทำสวน ลุงจวนบอกว่าตั้งใจจะเก็บเงินเอาไปซื้อกิ่งพันธุ์ จึงเริ่มยกยอกเงินที่ได้จากการไปขายถั่ว พอรวมเงินได้ก็เอาไปซื้อต้นไม้ เมื่อเริ่มนำต้นไม้มาปลูก แม่บ้านจึงรู้ที่มาที่ไปทั้งหมด ช่วงนี้เองความลับแตกแม่บ้านก็ต่อว่า แต่พอพูดคุยทำความเข้าใจของเบื้องหลังการกระทำแม่บ้านก็เข้าใจ

ปี 2540 ช่วงนั้นพันธุ์ไม้ผลยังไม่เป็นที่แพร่หลาย พันธุ์ไม้ผลที่ลุงจวนปลูกจึงเป็นที่สนใจ และด้วยแรงกระตุ้นของลุงบัตซึ่งเป็นผู้ประสานกลุ่มเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนาในการประชาสัมพันธ์บอกสมาชิกในกลุ่มและเครือข่ายให้รู้จักลุงจวนที่ทำไม้ผลอยู่ พร้อมกับให้การรับรองว่าใครจะซื้อกิ่งพันธุ์ที่เป็นของแท้คุณภาพดีก็ติดต่อกับลุงจวนได้ ขายในราคาเยอเยา

หลังจากนั้นจึงมีคนเริ่มสั่งจองกิ่งพันธุ์จากลุงจวนมากขึ้น เงินทองเริ่มเข้ามาในครอบครัวผลเกิดมากขึ้น เงินจำนวนดังกล่าวลุงจวนก็ได้ให้แม่บ้านเก็บไว้ นับตั้งแต่วันนั้นจนถึงปัจจุบันเงินจากการขายกิ่งพันธุ์นับว่าเป็นรายได้ทางหนึ่งที่จะช่วยให้ครอบครัวลุงจวนอยู่ได้

นอกจากการปลูกไม้ผลแล้ว ช่วงระหว่างรอไม้ผลโต ลุงจวนได้ทำการปลูกผัก และขุดบ่อไว้เลี้ยงปลาควบคู่ไปด้วย

“ ตอนแรกคิดว่าจะทำเกษตรผสมผสานและปลอดสารเคมีไว้กินเอง ทำแบบพอมีพอกิน แต่เมื่อมีผลผลิตเพิ่มขึ้น จึงนำออกไปจำหน่ายตามตลาดนัด ซึ่งการทำเกษตรแบบนี้ไม่ต้องลงทุนอะไรมาก แต่มีผลผลิตตลอดปี มีรายได้ทุกวันไม่ขาดเงินทอง และไม่ต้องเป็นหนี้ เพราะไม่ได้ซื้อปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลงมาใช้ ” ลุงจวนกล่าว

เทคนิคการทำสวนผสมผสานของลุงจวน คือ การวิเคราะห์ดิน โดยสังเกต จากพืช ว่าดินชนิดไหนเหมาะกับพืชชนิดใด เทคนิคในการขุดหลุมปลูกพืชผลคือ ให้เอาหน้าดินชั้นบนสุด ซึ่งดินนี้จะมีแร่ธาตุอาหารจำนวนมาก ที่พืชต้องการ เมื่อปลูกพืชลงไปแล้ว พืชก็จะดูดสารอาหารได้ทันที มีผลให้พืชเติบโตและให้ผลผลิตได้เร็วขึ้น

ส่วนปัญหาในเรื่องโรคแมลงศัตรูพืช ที่เข้ามากัดกินและทำลายพืชผลในสวนนั้น ลุงจวนจะไม่ใช้สารเคมี เพราะเห็นว่ายอันตรายต่อสุขภาพ ลุงจวนเลือกใช้ สมุนไพรที่มีกลิ่นแรงแทน แล้วนำสมุนไพรเหล่านี้มาหมักเป็น สารชีวภาพ เทคนิคการทำกับดักแมลงวันทอง โดยนำเอาขวดน้ำดื่ม พลาสติกมาเจาะให้เป็นรูเล็ก ๆ รอบ ๆ ขวด 4 – 5 รู แล้วนำไปเกาะเพราที่ไขกลละเอียดแล้วใส่ไว้ในขวด จากนั้นก็นำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ผลต่าง ๆ เมื่อแมลงวันทองได้กลิ่นหอมจากกะเพรา ในขวดพลาสติกก็จะบินเข้าไป ในขวด พออยู่ในขวดนาน ๆ ก็ตายออกมาไม่ได้และตายในที่สุด นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ไม่ต้องใช้ต้นทุนไปหาซื้อให้เปลืองเงินเปลืองทอง

นอกจากการสร้างควมยั่งยืนในครอบครัวแล้วการพัฒนาหมู่บ้านยังเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ลุงจวนสนใจ โดยเริ่มจากการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นในหมู่บ้านทุ่งทอง ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์ดังกล่าว นับได้ว่าประสบความสำเร็จซึ่งนอกจากจะได้รับความร่วมมืออย่างแข็งขันในชุมชนแล้ว ยังสามารถทำให้ภายในชุมชนมีเงินออมร่วมกันถึงแสนกว่าบาท

นอกจากนั้นเกษตรผสมผสานภายในพื้นที่ของลุงจวนยังเป็นแหล่งศึกษาดูงานทั้งภายในจังหวัดและภายนอกจังหวัด โดยทำหน้าที่เป็นครู อบรมภาคประชาชนในการถ่ายทอดความรู้ ให้คนที่สนใจเกษตรผสมผสานในพื้นที่ขนาดเล็ก แม้ว่าลุงจวนจะเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสาน จนมีคนยกย่องเป็น “ปราชญ์พิจิตร” แต่ลุงจวนก็ไม่ได้หยุดนิ่งอยู่แค่การทำเกษตรผสมผสาน ปี 2546 ลุงจวนได้ขยายความรู้ให้ชุมชนรู้จักวัฒนธรรมประเพณี คือการหล่อเทียนจำนำพรรษา แล้วมีพิธีแห่ไปถวายวัดเป็นประจำทุกปี

ข้อคิดการดำรงชีวิต

ชีวิตนี้ไม่มีอะไรสายสำหรับการเริ่มต้น เราเกิดมาบนแผ่นดิน อาศัยแผ่นดินเป็นที่ทำมาหากิน เพราะฉะนั้นเราต้องทำความดีเพื่อใช้หนี้แผ่นดิน

การดูว่าใครทำจริงนั้น ลุงจวนใช้วิธี

ถ้าใครมาขอสารหมักชีวภาพซ้ำ แสดงว่ารายนั้นเริ่มติดใจแล้ว ซึ่งที่ผ่านมาก็มีคนมาขอไปใช้ซ้ำหลายเจ้า เช่นไปฉีดมะเขือ ปรากฏว่าได้ผลมาก โดยเฉพาะถั่วพักยาว แตง พักเขียว ส่วนสารหมักชีวภาพที่เรียกว่า ฮอร์โมนผลไม้เนั้นได้ผลเต็มร้อย ซึ่งตอนนี้หมดแล้ว ต้องทำขึ้นมาใหม่

สารไล่แมลง จากการนำไปใช้ ลุงจวนบอกว่าน่าจะได้ผลถึง 70 เปอร์เซ็นต์ ตอนนี้ลุงเองก็กำลังคิดค้นสูตรเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้มีฤทธิ์มากขึ้น ส่วนทางด้านโรงเรียนนั้นตอนนี้ก็มีอาจารย์ใหญ่จากโรงเรียนบ้านทุ่งทองเข้ามาประสานเรื่องน้ำหมักและปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งลุงจวนก็ให้คำแนะนำพร้อมกับไปเป็นวิทยากรให้ ลุงจวนบอกว่า ทุกวันนี้มีความสุขที่ไม่ต้องมีหนี้สิน มีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง ในชีวิตนี้ไม่ต้องทำอะไรอีกแล้ว จะขอใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และใช้เวลาที่เหลืออยู่ ทำงานเพื่อใช้หนี้แผ่นดินเกิด ที่ได้มอบชีวิตอันแสนสุขและอบอุ่นให้ตนเอง

นายเขียว _____ แว่นตา

เกิดเมื่อ พ.ศ. 2485 เกิดที่บ้านวังน้ำขาว หมู่ที่ 6 ตำบลหนองมะโมง อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท พออายุเข้าเกณฑ์การศึกษาได้เข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านวัดวังน้ำขาวหมู่ 6 ตำบลหนองมะโมง อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท

เมื่อเรียนจบหลักสูตรชั้นประถมปีที่ 4 ไม่ได้เรียนต่อเนื่องจาก ฐานะพ่อแม่ยากจน จึงไม่สามารถส่งลูกเรียนต่อไปได้ ลุงเขียวจึงต้องมาช่วยครอบครัวทำมาหากิน พออายุ 20 ปีได้บวชแทนพระคุณพ่อแม่ตามประเพณีแต่โบราณในทางพระพุทธศาสนาขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้บวชศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อนำมาใช้และปฏิบัติในหลักธรรมสืบต่อไปก็ได้ลาสิกขาบท

อายุ 25 ปีได้แต่งงานกับนางบุญมา โตจิที่บ้านทุ่งทอง หมู่ที่ 5 ตำบลทะนง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร มีพยานรักร่วมกัน 4 คน ชาย 2 คน หญิง 2 คน ปัจจุบันลูกชายสองคนมีครอบครัวแล้วและยังช่วยพ่อแม่ทำนา

สภาพการทำมาหากินในปัจจุบัน

การทำเกษตรในครอบครัว อยู่ในสภาพไม่พอกินพอใช้ ต้องหารายได้เสริมเพื่อให้ครอบครัวพออยู่ได้ เพราะค่าใช้จ่ายในเรื่องต้นทุนการทำนาสูงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยก่อน ที่อาศัยแรงงานคนและควายเป็นหลัก ตั้งแต่ทำแปลงตกกล้า ปักดำ จนถึงฤดูเก็บเกี่ยวแบบธรรมชาติ ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงไม่เคยใช้

คำแนะนำจากลุงจวน

ลุงเขียว ได้รับคำแนะนำจากลุงจวนในเรื่องการทำเกษตรปลอดสารเคมี จึงสนใจและอยากเข้าร่วมโครงการในเครือข่ายทำนํ้าหมักชีวภาพ เพื่อตนเองจะได้ทำเกษตรปลอดสารพิษ สุขภาพของตนเองจะได้ดีขึ้น ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อมก็จะดีขึ้นด้วย

ภายหลังจากนั้นลุงเขียวจึงได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มทำสารหมักชีวภาพกับลุงจวน โดยมีการจัดหาอุปกรณ์ในการทำนํ้าหมักสารไล่แมลงและฮอร์โมนร่วมกัน โดยเริ่มต้นจากการทำภายในกลุ่มสมาชิกกันก่อน นอกจากนี้ยังมีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ โดยจัดหาสมาชิกรวมตัวกันทำปุ๋ยหมักจากมูลสัตว์ เมื่อทำเสร็จแล้วจึงแบ่งกันใช้ตามกลุ่มสมาชิก

เริ่มทดลองทำนาปลอดสารพิษที่คนละ 1 ไร่ก่อน เพื่อประเมินผลที่เกิดขึ้น ทั้งสภาพต้นข้าวและต้นทุนในการทำเกษตร โดยดูว่าจะสามารถอยู่ได้หรือไม่ ถ้าอยู่ได้ก็จะเป็นจุดเริ่มต้นที่จะมาทำเกษตรยั่งยืนเช่นลุงจวนบ้าง ปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงทดลองใช้อยู่

นางสาวเกวลิน สีสวาท

พื้นฐานของครอบครัว

เกิดเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2511 มีพี่น้อง 4 คน เกวลิน เป็นคนที่สอง การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เกวลินจำได้ว่า ตั้งแต่เกิดมาก็เห็น ครอบครัวยึดหลักอาชีพทำนาโดยตลอด แม้เมื่อแต่งงานมีครอบครัว เมื่อปี พ.ศ. 2534 แล้ว ครอบครัวก็ยังคงยึดหลัก การทำนาเช่นเดิม

การเข้าสู่กลุ่มเกษตรปลอดสารพิษ

เริ่มต้นตั้งแต่ ปี 2544 ในช่วงนั้นทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามาชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งทอง ซึ่งมีลุงจวน ผลเกิด เป็นแกนนำ ในช่วงการเข้ามาครั้งแรกนั้น ลุงจวนได้ชักชวนให้เห็นประโยชน์ในการออมทรัพย์ จึงตัดสินใจเข้าร่วมเป็นสมาชิก ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

เมื่อเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ได้ระยะหนึ่ง ลุงจวน ก็ชวนให้มาทดลองทำปุ๋ยหมักไว้ใช้ร่วมกัน เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีที่มีราคาสูงมาก ปัจจุบัน เกวลินได้นำปุ๋ยมาทดลองใส่ในนาข้าว จำนวน 3 งาน ซึ่งผลในช่วงแรก ก็ไม่ค่อยแน่ใจเท่าไร แต่เมื่อใช้ไปได้ระยะหนึ่งก็เริ่มมั่นใจขึ้น ขณะนี้ผลผลิตในแปลงที่ทดลองยังไม่ได้เก็บเกี่ยว

ประวัติการทำเกษตรบ้านทุ่งทอง

จากการจัดเวทีเสวนาพูดคุยภายในกลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งทอง พบว่า มีประวัติการทำเกษตร แบ่งออกได้เป็น 2 ยุค คือ

ยุคเกษตรดั้งเดิม

ตั้งแต่จำความได้ พบว่าแต่ก่อนบ้านทุ่งทองทำนาด้วยการใช้ควายไถนา การทำงานเกือบทุกอย่างจะเน้นใช้แรงงานคน ใช้ลักษณะการรวมตัวกันหรือที่เรียกว่าการเอาแรงกัน ทั้งการดำนา และเกี่ยวข้าวด้วยมือ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเน้นการเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

ลักษณะการทำนาในสมัยก่อนทำเพียงปีละครั้ง ไม่มีการใช้ปุ๋ยและยาเคมี ผลการทำนาเกษตรกรสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ไม่มีหนี้สิน ข้าวที่กินก็เป็นขอมมือ ในสมัยนั้น เรียกได้ว่า สามารถเลี้ยงครอบครัวได้อย่างมีความสุข

ยุคเกษตรเคมี

เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ.2502 เริ่มมีสารเคมีเข้ามาชื่อว่า ยาวันเดอบอม ในช่วงแรกหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทหลักในการเผยแพร่ให้เกษตรกรทดลองใช้ในนาข้าว ต่อมาปี พ.ศ.2505 ปุ๋ยเคมีเริ่มเข้ามาในตำบลโพธิ์ไทรงาม เริ่มต้นด้วย ปุ๋ยตราหัววัวคันไถ ชาวบ้านเรียกปุ๋ยชนิดนี้ว่า ปุ๋ยน้ำตาลทราย ปุ๋ยดังกล่าวชาวบ้านนำมาใช้ในนาข้าว นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ต่อมาปี 2535 สารฆ่าแมลงเริ่มเข้ามา โดยผ่านตัวแทนขาย นำยากำจัดแมลงและวัชพืชเข้ามาเผยแพร่ในหมู่บ้าน

ผลที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรเคมีพบว่า มีการทำลายสิ่งแวดล้อม และทำให้สัตว์น้ำหลายชนิดสูญพันธุ์ เกษตรกรทำเกษตรเชิงเดี่ยว เน้นทำขายมากกว่าทำกิน ผลทางเศรษฐกิจพบว่าไม่พอกิน นอกจากนั้นยังมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ปัจจุบันจึงเริ่มคิดว่าน่าจะมีทางอื่น ที่ไม่ใช่ทางที่ทำเช่นปัจจุบัน

ยุคเกษตรยั่งยืน

จากความสำเร็จของลุ่มจวนในการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานและปลอดภัยเคมีในพื้นที่ขนาดเล็กของตนเอง ทำให้มีคนมาศึกษาเรียนรู้ และดูงานที่บ้านลุ่มจวนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งหน่วยงานของรัฐ เอกชน องค์กรชุมชน และชาวต่างประเทศ บ้านและสวนลุ่มจวน จึงถูกตั้งให้เป็นสถานีวิจัยการทำเกษตรผสมผสานและปลอดภัยเคมีในพื้นที่ขนาดเล็กของบ้านทุ่งทอง นอกจากนี้ลุ่มจวนยังได้รับการยกย่อง ให้เป็น “ ปราชญ์ชาวบ้าน ” ผู้ทรงคุณค่าแห่งสังคมเกษตรของจังหวัดพิจิตร

ผลการทำเกษตรยั่งยืน พบว่า เริ่มมีกิน ใน 5 ครอบครัวของบ้านทุ่งทอง รายจ่ายที่เคยมาก ก็เริ่มจะลดลง ครอบครัวเริ่มมั่นคงขึ้นมีการทำเกษตรไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

บ้านหนองหวาย

นายสมบัติ จันทรเชื้อ

เกิดที่บ้านตาล 156 หมู่ 4 ตำบลโพทะเล อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร บิดาชื่อนายเย็น จันทรเชื้อมารดาชื่อนางละม้าย

จันทรเชื้อมีพี่น้องร่วมท้องเดียวกันทั้งหมด 7 คนสมบัติเป็นลูกคนโตมีผู้ชาย 3 คน มีผู้หญิง 4 คนอาชีพทำนาและรับจ้าง พ่อเป็นหมอโบราณรักษาคนไข้ไม่เอาสตางค์ใครให้อาหารก็รับแต่คำครูนั่นขาดไม่ได้ ใครป่วยก็มาตามไปรักษามีคนรู้จักกว้างขวางส่วนลูกก็รับจ้างเกี่ยวข้าว ขุดดิน หวดป่า สารพัดที่คนมาจ้างทำงานเมื่ออายุได้ 20 ปีได้บวชเป็นพระที่วัดบ้านตาลก่อนบวชเตรียมตัวดูหนังสือเป็นเวลาเกือบปีเมื่อตอนบวชพ่อจัดพิธีหมอบทอาวญตามประเพณีของคนสมัยก่อนมีการนำนาคไปแห่รวมกันและบวชกันหลายหมู่บ้าน

เมื่อบวชแล้วมีการฉลองพระที่บ้านมีการเวียนเทียนและทำบุญ บวชได้หนึ่งพรรษา ก็ถูกทหารได้เป็นทหารที่ค่ายนเรศวรจังหวัดพิษณุโลก หลังจากปลดจากทหารแล้วก็กลับบ้านอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านตาล หลังจากนั้นได้เช่าที่ทำถั่วและข้าวโพดที่บ้านเนินโพธิ์อยู่สามปี ทางบ้านตาลมีปัญหาเรื่องการทำกินบางปีเกิดน้ำท่วมไม่มีข้าวกินก็ต้องพาน้องๆออกไปรับจ้างเกี่ยวข้าวเป็นประจำตั้งแต่ตะพานหินจนถึงอยุธยา กลับมาเดือน 3 เป็นประจำ

จนมาถึงเมื่อปี พ.ศ. 2518 ได้มาอยู่กับลุงควรรที่เนินโพธิ์หนึ่งปี ลุงควรรได้มีไร่อยู่ที่หนองหวายก็เลยมารู้จักกับคนหนองหวายและได้มาเช่าที่ดินทำกินอยู่ที่หนองหวายจนถึงปี 2520 จึงตัดสินใจซื้อที่ดินแปลงหนึ่งเนื้อที่ 18 ไร่ของนางผิน

เมื่อปีพ.ศ. 2523 ได้แต่งงานกับนางแปลกไม่ได้จัดอะไรได้นำแม่มาหนึ่งคนและนำม่อมหนึ่งคนรวมเป็นสองคนนับตั้งแต่นั้นมาก็หยุดรับจ้างกิน ทำไร่ทำนาสี่ข้าว เลี้ยงหมูทำกินตามประสาของคนทำนาทำไร่ จนมีบุตร 1 คนแรกชื่อสมศักดิ์ คนที่ 2 ชื่อสมชายเป็นผู้ชายทั้งคู่

เริ่มคิดจะรวยอยากมีเหมือนเขา เดิมทีก็ทำมาหากินเหมือนอาชีพพ่อแม่พอได้กินได้ใช้ไม่น้อยหน้าใคร พอมีลูกก็เริ่มคิดมากขึ้นเริ่มมองอนาคตของลูก พ.ศ. 2523 ได้เห็นคนในหมู่บ้านเขาเข้ากลุ่ม ธกส.เห็นเขากู้เงินดอกเบี้ยยต่ำเพื่อมาลงทุนทำนาถั่ว จึงสนใจและเข้าร่วมกลุ่มกับเขาด้วยสมาชิกทั้งหมด 9 คน ลุงสมบัติได้เป็นประธานกลุ่ม นับได้ว่ากลุ่มดังกล่าวได้มีการส่งเงินและกู้เงินตีมาโดยตลอด ปีพ.ศ.2527 ได้รับรางวัลเสื้อ 1 ตัว พร้อมกับมีตราของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มาเป็นรางวัลในการเป็นกลุ่มมีประวัติการส่งเงินที่ดี

ต่อมาปีที่ 2 เริ่มคิดได้ ว่าทำไมเราได้เสื้อคนเดียวแล้วทำไมคนอื่นเขาไม่ได้เป็นคำถามที่ถามกับตนเอง เราเป็นคนเปิดเผยคนอื่นก็เปล่าเรากำลังเป็นเครื่องมือรีเปล่าก็เริ่มมาคิดถึง ดอกเงินที่เสียไปในแต่ละปีที่ไม่มาก แต่เมื่อรวมกันหลายปีคิดแล้วเป็นเงินที่มากพอสมควร เริ่มคิดเชื่อมโยงได้จึงเข้าใจ

เมื่อปี พ.ศ.2528 ได้มีหน่วยงานภาคเอกชนมาทำงานที่จังหวัดพิจิตรโครงการปฏิรูปการเกษตรและพัฒนาชนบท มาชวนลุงบัติเข้าร่วมพร้อมกับเชิญไปร่วมสัมมนาเรื่องงานพัฒนาในหลายจังหวัด ทำให้ได้รู้จักเพื่อนแนวคิดเดียวกันในหลายจังหวัด ได้มีโอกาสไปดูงานปราชญ์อีสานหลายแห่งเป็นประสบการณ์ดังกล่าว มีผลให้ลุงบัติเริ่มมีความคิดที่ต่างไปจากคนอื่นมากขึ้น

เมื่อภายในหมู่บ้านเกิดปัญหาภัยแล้ง ลุงบัติได้เป็นแกนนำติดต่อชลประทานพิจิตรขอเครื่องสูบน้ำมาทำนาหน้าแล้ง ทำให้เกิดการรวมตัวกันมากขึ้นมีการช่วยเหลือกัน ซึ่งกิจกรรมทำนานั้นก็ทำให้คนสนิทกัน ผลจากการทำนาร่วมกันในครั้งนั้น ทำให้ได้ข้าวจำนวน 37 เกวียน เหลือจากการแบ่งกันไปแล้วจำนวน 3 เกวียนกว่า ทุกคนก็มาคิดกันว่าจะทำอย่างไรที่จะให้ข้าวนี้ช่วยคนยากจนในหมู่บ้านได้อย่างยั่งยืน จึงมีการติดต่อและไปดูงานภาค

อีสาน เพื่อศึกษารูปแบบการทำธนาคารข้าว ภายหลังจากการดูงานสมาชิกเกิดความเข้าใจมากขึ้น จึงได้นำข่าวที่เหลือจากกิน มารวมกันไว้เป็นกองกลาง แล้วจัดตั้งธนาคารข้าวขึ้น

เมื่อปี พ.ศ. 2528 ได้มีนักศึกษารามคำแหงได้มาออกค่ายที่หมู่บ้านหนองหวายในระยะนั้นได้มีอาสาสมัครนักพัฒนาของไทยออสเตรียมมาอยู่ที่บ้านหนองหวายหนึ่งคนชื่อเสมอ วิชัยวงศ์ นักศึกษาได้ทุนก้อนหนึ่งมาช่วยทำฉางข้าวขึ้นหนึ่งหลัง ซึ่งชาวบ้านมีส่วนร่วมในการซื้อที่ดินหนึ่งแปลง 70 ตารางวาสร้างขึ้นรับข้าวได้ประมาณ 30 เกวียน แล้วจึงตั้งธนาคารข้าวรูปแบบการบริจาคเป็นของส่วนกลาง มีการจัดพิธีเปิดฉางข้าวเชิญหมู่บ้านที่มาร่วมหลายหมู่บ้านของพิจิตร บ้านวังทรายพูน บ้านมาบฝาง บ้านแหลมเจ็ดดี บ้านกระบังดิน บ้านใหม่สุขเกษม บ้านทุ่งพิก่นำข้าวมาช่วยตั้งธนาคารข้าว เชิญผู้ว่ามาเปิดงาน

ขณะนั้นได้มีกฎระเบียบการกู้ข้าว 1 ถังต้องบริจาค 1 ถังทำมาอย่างต่อเนื่องหลายปีมีข้าวมากถึง 27 เกวียนให้คนยากจนกิน บางปีเกิดข้าวในหมู่บ้านไม่ได้ก็ต้องส่งสงฆ์หน้าต่อไป ซึ่งโครงการดังกล่าวยังอยู่จนถึงทุกวันนี้ ต่อมาก็ตั้งกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านขึ้น และพาชาวบ้านตั้งกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน

ภายหลังจากการไปดูงานในหลายสถานที่ แกนนำหลายหมู่บ้านที่รู้จักกันจากการไปดูงานจึงมีแนวคิด การตั้งกลุ่มเครือข่ายขึ้นเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2532 โดยเป้าหมายเครือข่ายมีการคิดร่วมกันว่าจะทำอย่างไร จึงจะช่วยให้เราและเพื่อนบ้านอยู่ดีกินดี ภายหลังจึงได้เกิดการพูดคุยในแต่ละเดือน ครั้งแรกคุยกันสามคนมีการย้ายไปบ้านอื่นๆ ทุกครั้งและมีการตั้งชื่อกลุ่มกันว่ากลุ่มผู้นำเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนา โดยชื่อมีมาจากว่าพื้นที่อยู่ในเขตโพทะเลมาก่อนแต่ว่าปัจจุบันได้ย้ายมาอยู่เขตบึงนารางแต่ก็ยังใช้ชื่อเดิมอยู่

การค้นหาคำความรู้

การหาความรู้เมื่อเราได้เห็นได้รู้จักมากับตากับตัวเราเอง เราก็กลับมาเริ่มคิดเริ่มทำไม่เหมือนเขาแต่บางอย่างก็ทำได้บางอย่างก็ทำไม่ได้ ทำตามที่เราคิดของเราเอง ฟังตัวเองตามที่เรารู้ได้ บางอย่างฟังไม่ได้ก็ต้องฟังคนอื่น

เป็นครั้งแรกของชีวิตที่รู้ตัวเราและรู้ตัวเขามากขึ้น

เมื่อหมดหนี้สิน ชีวิตครอบครัวของลูกบัตก็ได้ชื่อว่าพออยู่พอกิน เรียกได้ว่ามีความสุขตามอัตภาพไม่คิดจะไปแข่งกับคนอื่นที่เขามีมากกว่า เริ่มเข้าใจตัวเราเองและเข้าใจความสามารถของตัวเอง สิบปีที่ผ่านมารู้ว่าอะไรผิดพลาดในชีวิตอะไรบ้าง

เริ่มมองอนาคตของครอบครัวว่าอีกสิบปีข้างหน้า จะเกิดอะไรขึ้นกับครอบครัว ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่มองหาความสุขอย่างแท้จริงของชีวิตเกษตรกร

นายคำ บุญใจโชติ

มาจากบ้านตาฟางเป็นบุตรพ่อบุญศรี แม่สุชนมีบุตรด้วยกัน 7 คน เกิดเมื่อ พ.ศ. 2488 แล้วต่อมาพ่อแม่ได้พาเข้าโรงเรียนบ้านภูมิตาเมื่ออายุ 7 ขวบแล้วเรียนได้แค่ ป.2 ออกจากโรงเรียนอายุ 15 ปีต่อมาบวชเณร 1 พรรษาไม่ได้เรียน ทำดีแล้วต่อมาขอพ่อแม่รับจ้างหักข้าวโพดที่จังหวัดสระบุรีแล้วต่อมาอยู่ที่บางลาย อำเภอโพทะเล แล้วย้ายมาอยู่หนองหวายที่วัดห้วยแยงแล้วต่อมาได้เมียเมื่อ พ.ศ. 2509 แล้วก็ได้ทำมาหากินมีบุตรด้วยกันกับนางผิน สุธิประภา ด้วยกัน 4 คน เมื่อ พ.ศ.2529 มีอาสาไทยออสเตรียมมาอยู่ในหมู่บ้านชื่อนายเสน่ห์ วิชัยวงศ์ ได้มาปลูกจิตสำนึกได้พาไปดูงานที่วิทยาลัยเกษตรสามง่ามแล้วต่อมาพาไปดูงานที่บ้านตากแดด ตำบลวังทรายพูนที่เขามีผู้นำมาก่อนแล้วต่อ

มาโครงการเขามีหมูมาให้เลี้ยง 1 ตัวแล้วมีควายในพื้นที่ฐานอีก 3 ตัวและได้ประกอบอาชีพทำนาเลี้ยงควายเลี้ยงหมู ผู้นำได้พาไปดูงานที่ร้อยเอ็ดกลับมาคิดอยากจะได้สัตว์เลี้ยงเพิ่มเติมอีกและได้หาวัวมาเลี้ยงอีก 3 ตัวเพราะผู้นำเขานำไปดูเกษตรผสมผสานปัจจุบันนี้มาทำนาสมัยใหม่ทำได้แต่ไม่เหลือทุนเดิมไม่มีเลยไปเซ็นยาฆ่าแมลงและปุ๋ยต่อมาก็ได้มาเข้าโรงเรียน วปอ. เขาก็ให้ทำปุ๋ยหมักและออร์โมนและอนาคตจะต้องทำให้ได้เกษตรผสมผสานและเกษตรพอเพียงให้ครบวงจรและเกษตรยั่งยืน

นายเพ็ง พรมซ้อน

บ้านเลขที่ 31 หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร เกิดวันที่ 9 เดือนตุลาคม พ.ศ.2505 เป็นลูกของพ่อเคนแม่เลี่ยม พรมซ้อนมีพี่น้อง 8 คนเป็นคนที 3 เรียน 5 ปีจบแค่ ป.4 เรียนอยู่ที่วัดบ้านกระบังดิน

เมื่อจบออกมาได้ช่วยพ่อแม่ทำนามาตลอดจนอายุได้ 16 ปีครอบครัวได้พากันมาทำไร่ที่เพชรบูรณ์ 4 ปีอายุได้ 20 ปีครอบครัวโดนปล้นเขาได้เอาควายไปหมด 5 ตัว ทำให้ครอบครัวลำบากมากไม่มีเงินทองซื้อควายจึงได้ขอควายพี่น้องมาทำนาได้ 1 ปี พ่ออายุได้ 21 ปีจึงหาเงินมาซื้อควายได้ 1 ตัวราคา 2,500 บาท

เดือนสี่ได้บวชให้กับพ่อแม่ระยะเวลาสองเดือนครึ่งและสึกออกมาช่วยพ่อแม่ทำนาอยู่ประมาณหนึ่ง เดือน ได้มีครอบครัวและได้พาแฟนมาช่วยพ่อแม่ทำนาจนเก็บเกี่ยว อายุได้ 22 ปี จึงแยกครอบครัวจากพ่อแม่เป็นครอบครัวส่วนตัวได้เช่านา 15 ไร่ในราคา 3,500 บาท ปีนั้นเกิดฝนแล้งได้ข้าวเพียง 3 กระสอบเลยทำให้ครอบครัวอดอยากลุงเพ็งจึงได้ออกไปรับจ้างเกี่ยวข้าวเพื่อเอาเงินมาจุนเจือครอบครัว

ลุงเพ็งเล่าว่า ตั้งแต่อายุ 22-25 ปี ไม่เคยได้เช่านาเขาทำอีกเลยได้แต่รับจ้างเขามาตลอดมาวันหนึ่งคิดอยากได้ที่ดินเป็นของตัวเองก็มุ่งมันเก็บเงินทองจนได้เป็นเจ้าของที่ดินในที่สุด การจ่ายเงินซื้อใช้วิธีการทยอยจ่ายให้เจ้าของที่ดิน มีผลทำให้ต้องทำงานหนักเพิ่มขึ้นเท่าตัว เพื่อจะหาเงินมาจ่ายที่ดิน

การหารายได้เน้นการรับจ้างเผ่าถ่าน พ่อจะสิ้นปีแฟนเกิดท้องจึงไม่สามารถช่วยทำงานได้ ทำให้ตนเองต้องทำงานหนักเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว พอถึงปลายปี 2527 ลุงเพ็งได้บุตรคนแรกเป็นชาย เมื่อสมาชิกครอบครัวเพิ่มขึ้นแต่รายได้ไม่ได้เพิ่มตามไปด้วย จึงทำให้รายจ่ายมากขึ้น ผลคือทำให้ชีวิตค่อนข้างลำบาก ต้องหาจับกบขายเพิ่มเติมเพื่อเป็นรายได้เสริมมาจุนเจือเลี้ยงครอบครัว

ปี พ.ศ. 2532 เกิดอุบัติเหตุลูกโดนรถชนเสียชีวิต จึงรู้สึกท้อแท้กับชีวิตไม่ค่อยอยากไปรับจ้างใครอีก ลุงบัตซึ่งเป็นคนนำในเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนา ได้เข้าชวนคุยและให้แนวคิดว่าการรับจ้างมันไม่แน่นอน ไม่ยั่งยืนไม่เหมือนกับเราทำของเราเอง ก่อนที่ลุงเพ็งจะเริ่มต้นทำ ลุงบัตเสนอแนะว่าลุงเพ็งควรไปเข้าสังคมกับเขาบ้างอย่านั่งคิดคนเดียว จึงได้ปรับเวลาตัวเองเข้าไปคุยกับคนอื่น ๆ ที่ทำเกษตรผสมผสาน

การประชุมเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ลุงบัตชักชวนลุงเพ็งให้เข้าร่วม ซึ่งลุงเพ็งบอกว่า ช่วงแรกแทบไม่รู้เรื่องกับเขาเลยจนกระทั่งเมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 6-7 เดือนจึงเริ่มเข้าใจความหมายของการประชุม รวมทั้งได้แนวความคิดจากหลายๆ คน แนวคิดดังกล่าวได้มาปรับปรุงใช้กับปัญหาในครอบครัว

วันหนึ่งลุงบัตส่งผมไปศึกษาดูงานที่พิจิตรเป็นครั้งแรกในชีวิตของผมที่ได้ออกไปนอกบ้านให้ไปดูงานเกี่ยวกับการเพาะพันธุ์ปลาและพันธุ์กบและผมก็มีดินเหมือนเดิม ภายหลังกลับมาจากการอบรมดูงานครั้งนั้น ยังมองไม่เห็นหนทางที่ผมจะทำได้เพราะงานเรายังไม่มีเลย แต่เมื่อเข้าร่วมประชุมกับเครือข่ายซึ่งจัดขึ้นทุกเดือน ทำให้เกิดความคิดอยากทำเกษตรผสมผสาน จึงได้ขอเงินจากกลุ่มเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนาเป็นจำนวนเงิน 50,000 บาทได้มาขุดสระเก็บน้ำ ปี

ไม่ผลที่ลุงเพิ่งเลือกในขณะนั้น คือ ส้มโอจำนวน 70 ต้น กล้วย 20 ต้น น้อยหน่าและขนุน โดยปลูกรอบขอบสระ และในสระก็เลี้ยงปลาไว้หลายชนิด ผลที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรผสมผสานภายหลังหนึ่งปีพบว่ากล้วยและน้อยหน่า เริ่มให้ผลผลิต

อีกสามปีต่อมาได้ผลผลิตจากส้มโอ และเริ่มขายกิ่งพันธุ์ส้มโอ โดยในขณะนั้นการทำเกษตรผสมผสานตนเองเริ่มมีความรู้มากขึ้น เพราะเครือข่ายได้ให้ออกไปฝึกอบรมจากองค์กรต่างๆ เมื่อมีความรู้มากขึ้นประกอบกับผลผลิตในสวนเริ่มให้ผลตอบแทน ลุงเพิ่งจึงได้เริ่มขยายผลให้กับคนในหมู่บ้านใกล้เคียงโดยเริ่มจากการตอนกิ่งและเสียบยอดให้กับคนในหมู่บ้าน ลุงเพิ่งเล่าให้ฟังว่าที่ไปขยายผลให้กับคนอื่นเนื่องจากเห็นเขาไม่มีไม้ผลเอาไว้ให้ลูกหลานกิน จึงได้แนะนำให้เขา

การขยายผลเกษตรยั่งยืนในบ้านหนองหวายและเครือข่ายฯ

แนวคิดเกษตรยั่งยืนเข้ามา ในเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนา ตั้งแต่มีนักพัฒนาเข้ามาในหมู่บ้าน หลังจากนั้น นักพัฒนาได้จัดพาไปดูงานเกษตรผสมผสานในหลายพื้นที่ ทำให้มีผู้นำเกิดความคิด และลงมือทำเกษตรผสมผสานในหลายคนด้วยกันคือ

1. นายไสว ประสานสืบ บ้านทุ่งผัก ทำเกษตรผสมผสาน เลี้ยงปลาในนาข้าว สวนผลไม้
2. นายบุญมี สำแดงเดช บ้านสุขเกษม ทำวนเกษตร
3. นายจวน ผลเกิด บ้านทุ่งทอง ทำเกษตรผสมผสาน
4. นายเสียด บ้านแหลมรัง ทำสวนสมุนไพร และแปรรูปสมุนไพร
5. นายน้อย บ้านหนองหวาย ทำเกษตรผสมผสาน

ในช่วงแรกของการทำเกษตรยั่งยืน ไม่ได้มีการพูดคุย ในเรื่อง สารเคมี ในการฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมี ทางเครือข่ายจึงไม่ได้แก้ปัญหาในเรื่องนี้ ซึ่งสมาชิกของเครือข่ายได้ประสบปัญหาในเรื่องต้นทุนสูงเช่นเดียวกัน

ต่อมาเมื่อสมาชิกภายในเครือข่าย มีคนเขาบอกว่าเอากากน้ำตาลมาฉีดถั้วมันงามดี เลยมีคนเอามาทดลองในหมู่บ้าน เห็นว่าดี ลุงบัตจึงซื้อกากน้ำตาลมาจำหน่ายในกลุ่มให้ใช้กัน ส่วนในเรื่องความรู้เรื่องสารหมักชีวภาพ ขณะนั้นเครือข่ายยังไม่มีความรู้

ภายหลังจากการเข้าร่วมงานกับชมรมเกษตรธรรมชาติและอาหารปลอดภัยสาพิษ ในการเปิดวปอ.ภาคประชาชน และทางเครือข่ายได้เป็นสถานที่หนึ่งในการเป็นแหล่งเรียนรู้ในเรื่อง เครือข่าย ทำให้กรรมการและสมาชิกในเครือข่ายเริ่มสนใจเข้าร่วมการทำเกษตรปลอดภัยสาพิษ มากขึ้น

เมื่อมีงานโครงการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืน เข้ามาทางเครือข่าย จึงจัดการอบรมการทำเกษตรปลอดภัยสาพิษ ขึ้นโดยมีวิทยากรจากชมรมเกษตรธรรมชาติและอาหารปลอดภัยสาพิษ มาให้ความรู้ และร่วมกันทำสารหมักชีวภาพ โดยในขณะนั้นมีคนเข้ารับการอบรมจำนวน 12 คน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนาและผู้สนใจในหมู่บ้าน

ภายหลังการอบรม ได้มีคนนำไปทดลองใช้จำนวน 8 คน ซึ่งส่วนใหญ่จะกลับมาบอกลุงบัตติว่า การใช้ฮอร์โมนที่ทำมาจากหอยเชอร์รี่ได้ผลดีมาก ข้าวมีน้ำหนักรูปร่างดี ส่วนถั้วก็งามดี เมล็ดเต่ง ไม่ลีบ ซึ่งฮอร์โมนจากหอยเชอร์รี่ ทางเครือข่ายยืนยันว่าไม่ต้องซื้อจากร้านค้าแล้ว กลุ่มสามารถทำเองได้ แต่ในเรื่อง สารไล่แมลง และปุ๋ยชีวภาพยังไม่ได้ผลในการใช้ และยังไม่มีผู้ใช้จริงจัง มีเฉพาะ นายสมบัติ จันทร์เชื้อ ที่ได้นำข้าวไปทดลองใส่ในนาข้าว พบว่าข้าวงามดีโดยไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี

นอกจากนี้ยังมีผู้ที่สนใจและสามารถเป็นผู้นำเกษตรยั่งยืนได้ภายในกลุ่ม คือ ลุงน้อย ซึ่ง

ตอนนี้ ลูกบัตินจะคอยติดตาม สอบถาม และส่งไปเรียนรู้ที่ต่าง ๆ เสมอ ซึ่งที่ผ่านมาก็ได้ส่งไปเรียนรู้ วปอ.ภาคประชาชน จะได้นำความรู้เรื่องเกษตรยั่งยืนเข้ามาใช้ในกลุ่ม

กลุ่มผู้นำในเรื่องเกษตรยั่งยืนในหมู่บ้านที่ทำจริงยังมีจำนวนน้อย ใช้บ้างไม่ใช้บ้าง คนที่สามารถเผยแพร่ความคิดได้นั้นยังไม่ค่อยมีในหมู่บ้านหนองหวาย สาเหตุส่วนใหญ่ยังไม่เลิกใช้สารเคมีเพราะพื้นที่นี้ยังทำนาปรังและทำอ้อย ซึ่งต้องพึ่งพาสารเคมีอยู่ มีการฉีดยาฆ่าหญ้า

ปัญหาอุปสรรคการขยายผล

1. ขาดกลุ่มคนในการส่งเสริมการใช้สารทดแทนสารเคมี

ที่ผ่านมาได้มี นายสมบัติ จันทร์เชื้อ เป็นแกนนำสำคัญในเรื่องสารทดแทนสารเคมี ส่วนแกนประสานคนอื่นยังไม่ได้เข้ามาร่วมงานอย่างจริงจัง

2. องค์ความรู้ในการทำสารทดแทนสารเคมี ยังไม่สมบูรณ์

บ้านหนองหวายและเครือข่ายปัจจุบันรับรู้การทำสารทดแทน สารโหมที่ซื้อจากร้านค้า แต่ ความรู้ในเรื่องสารทดแทนสารเคมีอื่น ๆ ยังไม่มี

3. กลยุทธ์ในการส่งเสริมการใช้สารเคมีของธุรกิจสารเคมี

บ้านหนองหวายทำนาปรัง และมีการใช้สารเคมีปริมาณมาก ประกอบกับในพื้นที่ทำอ้อย มีการผูกขาดของบริษัทอย่าง ครอบงำ ตั้งแต่พันธุ์ ยาฆ่าหญ้า ปุ๋ย สารเคมีอื่น ๆ การรับซื้อผลผลิต ทำให้ เกษตรกรออกนอกระบบได้ยาก “ เดียวนี้คนหันมาทำอ้อย กับทำนาปรังกันแล้ว นาปีไม่มีใครทำ สถานการณ์มันเปลี่ยน จะให้คนหันกลับมาทำเกษตรยั่งยืนค่อนข้างยาก อย่างอ้อย ทุกอย่าง บริษัทให้มาหมด ทั้งปุ๋ย ยา รวมทั้งพันธุ์อ้อย ตอนนี้ใช้ยาฆ่าหญ้ากันมากในไร่อ้อย น้ำไหลลงมาในนาของหมู่บ้านทำให้ข้าวตาย ”

ในการปลูกอ้อยนั้นจะบริษัทสารเคมีเข้ามาส่งเสริมอย่างครบวงจรในเรื่องการใช้ปุ๋ยและยา การทำไร่นั้นบริษัทเป็นผู้คิดให้ทั้งหมด มีคนมาตรวจไร่ ถ้าไม่ตรงกับมาตรฐานที่บริษัทตั้งไว้ เจ้าของไร่ก็ต้องปรับปรุงตามที่บริษัทบอก

4. แนวคิดระหว่างกลุ่มกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่ตรงกันในเรื่องการทำกลุ่มและเครือข่าย

แนวทางการทำงานต่อไป

1. ค้นหาบุคคลในการขยายผลการเกษตรยั่งยืนในพื้นที่

วิธีการคือต้องพยายามเจาะให้คนใดคนหนึ่งที่ทำอยู่ให้เห็นชัดเจนไปเลย เพราะเราต้องการสร้างให้คนได้รู้ว่าการทำเกษตรยั่งยืนกับการเกษตรที่ใช้สารเคมีนั้นแตกต่างกันอย่างไร เน้นตัวผู้นำเกษตรยั่งยืน พัฒนาศักยภาพผู้นำให้มีความรู้ความเข้าใจ ซึ่งการทำงาน ต้องใช้กระบวนการการมีส่วนร่วม สร้างให้เป็นเกษตรกรที่เป็นแกนนำเชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง ทั้งเรื่องพันธุ์ข้าวและผู้เชี่ยวชาญเรื่องดิน

2. ทดลองและหาองค์ความรู้ในการทำสารทดแทนสารเคมี

โดยให้แต่ละคนทดลองดูว่าการลด เลิกใช้สารเคมี และการทำพันธุ์ข้าวที่

ไม่ต้องกระตุ้นด้วยปุ๋ยและยา ได้ผลเช่นไร โดยการทดลองในพื้นที่ที่แบ่งแปลงเอาไว้ การทดลองเริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน การใส่ขี้วัว วัดจำนวนที่ใส่ ความถี่ในการใช้สารไล่แมลง ลักษณะต้นข้าวที่เกิดขึ้นภายหลังการทำในแต่ละช่วง มีการถ่ายรูปเป็นหลักฐาน มีแปลงสาธิต

พอวิจัยได้พันธุ์ข้าวแล้วก็นำมารวมกับวิจัยเรื่องดินมาเจอกัน คนที่มาทำ

วิจัยนั้นต้องทราบข้อมูลและมีการจดบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด เอาดิน เอากากถั่วไปใส่ในแปลงที่เท่านี้ จดรายละเอียดให้ชัดเจนพอทำข้าวแล้วมาคำนวณน้ำหนักข้าวได้ผลเท่าใด มีปฏิกิริยาเป็นอย่างไร การทำแต่ละครั้งต้องมีการติดตามอย่างต่อเนื่อง บอกข้อดีข้อเสีย เก็บข้อมูลด้วยรูปภาพ ความเจริญเติบโตของต้น ความแตกต่าง และอนาคตคิดต่อไปว่าจะเป็นอย่างไร พันธุ์ข้าวกับดินที่ไม่ได้ใช้ปุ๋ยมีลักษณะเป็นอย่างไร ถ้าทำแบบนี้อาจเห็นเป็นรูปธรรมในระยะปีแรกๆอาจจะไม่ค่อยเห็นชัดเจนแต่เราค่อยทำอย่างต่อเนื่อง

3. มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ที่ทดลองร่วมกัน โดยการลงดูพื้นที่จริง เรียนรู้ที่ละขั้นตอน จนกว่าจะมีการเก็บเกี่ยว แล้วจัดให้คนที่ทำนั้นเชิญคนอื่นมาดูแปลงที่ทำ

4. จัดเวทีขยายผลให้กับคนในเครือข่ายและคนในพื้นที่ที่สนใจ โดยเฉพาะใน

กลุ่ม ทุกวันที่ 6 จะมีการประชุมชมออมทรัพย์ จะมีการนำผลที่ได้จากการทดลองมาคุยกันว่าทำแล้วเป็นอย่างไร เกิดผลอะไรขึ้นบ้าง เอาข้อมูลมาคุยกันในเวทีหมู่บ้าน

ประวัติหมู่บ้าน นองหวาย

คนที่นี่แต่ก่อนเป็นคนแถวสระบุรีเป็นส่วนใหญ่ อพยพมาอยู่แถวบ้านหนองบัว กระบี่ดิน ในเขตตำบลท้ายน้ำ ประมาณ ปี 2480 ช่วงแรกมีคนอพยพมาประมาณ 40 กว่าหลังคาเรือน ต่อมาก็อพยพเข้ามามากขึ้น การตัดไม้เพื่อแผ้วถางเพิ่มพื้นที่ทำกินมากขึ้นเป็นลำดับ

การได้ชื่อว่าเป็นบ้านหนองหวายนั้นมีที่มาจากแต่เดิมบริเวณนั้นมีหนองน้ำขนาดใหญ่พื้นที่ประมาณ 2 – 3 ไร่ แล้วหนองน้ำจะมีหวายมาก เขาเลยเรียกที่นี่ว่าบ้านหนองหวาย มีปลาชุกชุม โดยเฉพาะปลาดุก วัดได้จากคำบอกเล่าที่ว่า “ใครอย่าได้เอาตีนเหยี่ยวไปเหยี่ยวเงี้ยวมันตำตีนเอา” มีสัตว์ป่ามาก เช่นช้าง หมูป่า

อาชีพส่วนใหญ่ของคนหนองหวายสมัยนั้น คือ การเผาถ่าน เพราะต้นไม้เยอะ ช่วงว่างก็ทำนาปี ทำไร่ถั่ว ข้าวโพด ในช่วงฤดูแล้ง

การทำนาแต่ก่อนทำนาปีทำเพียงครั้งเดียว ไม่ใช่ปุ๋ยใช้ยา อาศัยน้ำฝน ใช้ควายไถนา พร้อมทั้งเป็นพาหนะในการไปไหนมาไหนด้วย การทำนาครั้งเดียวทำให้มีเวลาว่างมาก ทำมาหากินก็ยึดหลักที่ว่า ทำพอกินเหลือกินจึงขาย ในเรื่องตลาดขายสินค้าเมื่อก่อนก็ไม่ค่อยมีตลาดทำให้ขายสินค้ายาก พ่อค้าหายาก แรงงานส่วนใหญ่ก็ไม่ได้จ้าง ใช้การเอาแรงกัน เช่นการทูปถั่ว

การมีเวลาว่างมากทำให้ มีงานบุญแต่ละครั้งคนจะเต็มวัด สมาชิกในครอบครัวอยู่กันครบ โดยเฉพาะหนุ่มสาว วันพระหยุดทำบุญกัน คนหยุดควายก็หยุด ทุกบ้านจะมีขลุ่ยไว้เก็บข้าวกิน

การรักษารักษา กับ หมอพื้นบ้าน เมื่อก่อนป่วยอะไรก็ไปหาหมอพื้นบ้าน ต่อมาประมาณ ปี 2515 เริ่มมีการเอาพันธุ์ข้าว กข เข้ามา ทำนา ตอนนั้นยังใช้ควายอยู่ ก็ทำข้าว กข กันไม่กี่ราย

ปี 2520 ลุงสมบัติ จันทร์เชื้อ เป็นคนแรกที่ไปซื้ออีโก้มาใช้ในหมู่บ้าน คนในหมู่บ้านเห็นว่าสะดวกสบาย ได้งานเยอะ จากเดิมควายไถประมาณวันละ ไร่ อีโก้ไถได้ประมาณวันละ 4 – 5 ไร่ หลังจากนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่ก็เลยขายควายไปซื้ออีโก้ หลังจากนั้นประมาณ 10 ปีควายก็หมดไปจากหมู่บ้าน

ปี 2528 –30 ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ ก็ถูกตัด ถูกถางออกทำการปลูกอ้อยโดยนายทุนที่อยู่ข้างนอกหมู่บ้านเข้ามาเช่าพื้นที่บนหมู่บ้านทำอ้อย ถ้าแก่มาเช่าครั้งละ 4 – 5 ปี ปีละประมาณ 100 ไร่ มาปราบที่ให้เตียนด้วยชาวบ้านจึงชอบเมื่อต้นไม้ถูกตัดความอุดมสมบูรณ์ในดินถูกทำลาย ปุ๋ยยาก็เริ่มเข้ามา “ ป่าเตียนที่อยู่อาศัยสัตว์มันเลยไม่มี ”

ปัจจุบัน หมอพื้นบ้านไปได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว มีการกู้เงินธกส ไปซื้อรถอีเก้ง โดยธกส เป็นนายหน้าขายให้ด้วย มีการทำนาปรัง 100 เปอร์เซ็นต์ “ นาปรังกินยากินปุ๋ย ” มีการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวมาเรื่อย จากกข มาถึงสุพรรณบุรี ข้าวข้าวได้ง่ายขึ้น วิธีชีวิตรีบเร่งขึ้นเพราะทำนาปรัง ต้องทำทุกวัน ปุ๋ยยาก็ต้องใช้ แต่ยังไม่มากนัก ประมาณ ไร่ละครึ่งลูก เพราะส่วนใหญ่จะทำถั่วหมุนเวียน เปลี่ยนถั่วที่ได้ก็เผาทิ้ง 70 – 80 เปอร์เซ็นต์ ได้ข้าวอยู่ประมาณ 80 ถึงต่อไร่ การทำมาหากินก็ยากขึ้น น้ำในคลองห้วยแก้วเข้าเดือนกุมภาพันธ์ก็แห้งแล้ว จากเมื่อก่อนไม่เคยแห้งเลย มีปลาเยอะ เดียวนี้ปลาก็ไม่ค่อยมีกิน

ต้นทุนการทำนาปรังต่อไร่

พันธุ์ข้าว 120 ยามหญ้า 66 ยา 200 ปุ๋ย 200 รถเกี่ยว 300

บรรทุก 80 เลี้ยงดู 66

ขายได้ 2960 บาท (80 ถึงๆ ละ 37 บาท) ต้นทุน 1298 บาท

กำไร 1662 บาท

ความภาคภูมิใจ

อดีต

พออยู่พอกิน พอใจในสภาพที่เป็นอยู่ มีศีลธรรมดี ทำบุญเป็นกลุ่ม ไม่ขัดแย้งกัน
สิ่งแวดล้อมก็ดี ไม่เป็นมลพิษ ทำมาหากินง่าย สะดวก ไม่เสียเงิน น้ำในคลองไม่ขาด

ปัจจุบัน

เยาวชน ไม่มีความประทับใจเนื่องจากในหมู่บ้านขัดแย้งกัน สิ่งแวดล้อมดี ผู้ใหญ่ คน
มีความคิดมากขึ้น ส่งลูกหลานร่ำเรียน ในหมู่บ้านมีความสามัคคีกันมีการตั้งกลุ่มขึ้นในหมู่บ้าน หนทางสะดวก มลพิษน้อย มีวัดอยู่ที่บ้าน

หมู่บ้านที่อยากเห็น

เยาวชนน้ำสะอาด ถนนลาดยาง เครื่องมือสื่อสาร เวลาคนที่ไม่ไป

ทำงาน ต่างจังหวัดติดต่อกลับมาจะได้สะดวก ศูนย์สอนคอมพิวเตอร์ ความสุข ที่อยากให้มันต้นไม้ปลูกรอบไหล่ทาง แล้วก็ที่วัด แต่ละครอบครัวไม่มีหนี้สิน ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ฟังตนเอง ปลูกผักกินเอง เหลือกก็ขาย

ผู้ใหญ่อยากเห็นคนในหมู่บ้านช่วยกันพัฒนาบ้านเกิด มีการ

อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ใหญ่เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเยาวชน รถวิ่งสะดวก การคมนาคมสะดวก มีแหล่งน้ำ ทำของขึ้นมากี่ขายเอง คนสามัคคีกัน คนสามัคคีกัน มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น อยากเห็นผู้นำที่เป็นคนรุ่นใหม่ ๆ หมู่บ้านจะได้เข้มแข็งขึ้นในอนาคต เจริญ ทางด้านวัตถุ และจิตใจ โดยเฉพาะด้านจิตใจ หัวใจคืออยากให้คนมีศีลธรรม เด็กเคารพผู้ใหญ่

2.3 บ้านเขาดิน

ลุงน้ำพอง เปียดี

ลุงน้ำพอง เปียดี เป็นคน อ.บรรพต จ. นครสวรรค์ ย้ายมาอยู่พิจิตรเป็น อสม.ได้ 13 ปี (ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขตำบลเขาเจ็ดลูก) เหนียวญิกของอำเภอ โดยทีมงานเข้ามาช่วยทำงานด้านการเงินแทน ก่อนหน้าที่จะมาทำเกษตรปลอดสารก็เคยปลูกผัก เช่น แตง โดยมีการใช้สารเคมีในการเร่งผลผลิต ลุงน้ำพองกล่าวว่าในช่วงนั้นสุขภาพแยกลงเป็นลำดับ มีการอาเจียนและชুবวม สมัยก่อนต้องส่งลูกเรียนต้องขายนาไป 30 ไร่และมีอาชีพขายของ ขายกล้วยเตี้ยว

ในช่วงนั้นเริ่มทบทวนเรื่องราวรับรายจ่ายที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นจึงเริ่มสนใจเข้ามาทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองซึ่งทางมูลนิธิได้ส่งไปดูงานในพื้นที่ต่างๆเมื่อกลับมาจึงเกิดความคิดที่จะเพาะปลูกพืชในที่ดินเองให้ได้ 30 ไร่ เดิมลุงน้ำพองมีหนี้ 3 แสนในตอนนั้นเครียดมาก คนที่รู้จักไม่มองหน้าทำให้คิดอยากฆ่าตัวตาย แต่คิดไปคิดมา การฆ่าตัวตายไม่สามารถช่วยให้ครอบครัวมีความสุขขึ้นได้

ในช่วงเวลาดังกล่าวทางมูลนิธิได้เข้ามาแนะนำช่องทางในการทำเกษตรพึ่งตนเอง สถานการณ์จึงค่อยๆดีขึ้นเป็นลำดับ ในช่วงแรกเริ่มจากการไม่เป็นอะไรเลยก็มีการลองผิดลองถูกและศึกษาความรู้ต่างๆทดลองทำมาโดยตลอด ในช่วงแรกก็ประสบปัญหาเรื่องทุนบ้างแต่เราก็ค่อยๆทำทีละเล็กละน้อยและต้องมีการหาความรู้จากผู้รู้ต่างๆก่อนที่จะปลูกพืช เช่นไปคุยเรื่องการเพาะปลูกกับผู้รู้คือพ่อพวยที่แนะนำเรื่องการขุดหลุมเพาะปลูกเป็นต้น ในเรื่องการตลาดในช่วงแรกมีการให้ชาวบ้านทดลองกินฟรีบ้าง กินให้เขาดูสุดท้ายเป็นผักปลอดสารพิษ ในช่วงแรกแม้จะไม่ได้รายได้มากนัก

เมื่อเวลาผ่านไปก็มีคนเชื่อใจว่าผักที่ขายเป็นผักปลอดสารก็เริ่มหันมาซื้อ นอกจากนี้ต้องสร้างความมั่นใจโดยการทำการทดลองด้วยตนเองและสังเกตว่าปุ๋ย ยาไล่แมลงที่ผลิตนั้นได้ผลอย่างไรและประสิทธิภาพเป็นอย่างไร เมื่อทำจนมั่นใจและใช้ได้จนได้ผลชาวบ้านและสมาชิกในครอบครัวก็จะมาเรียนรู้และทำตามขยายจำนวนครัวเรือนไปเรื่อยๆ ปัจจุบันน้ำพองมีคนสนใจติดต่อขอซื้อไปใช้ในแปลงเกษตรที่อื่นๆ ลุงน้ำพองกล่าวว่า “ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ไม่เป็นไร เราก็ทำของเราไปไม่ต้องสนใจคนอื่นหรือห่วงว่าต้องเอาความรู้เราไปเผยแพร่หรือไม่ เราต้องปล่อยเขา เราทำของเราให้ดีที่สุด”

ปัจจุบันลุงน้ำพองเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรปลอดสาร สิ่งที่ลุงน้ำพองภูมิใจคือความรู้จริงในการทำเกษตรและสามารถเผยแพร่ความรู้กับคนอื่นๆ ชื่อเสียงเงินทองนั้นเป็นผลที่ตามมาซึ่งจะได้หรือไม่ได้ก็ไม่สนใจเท่าไรนัก เหตุผลที่ทำเกษตรปลอดสารและพึ่งตนเอง คือลดค่าใช้จ่ายและปลอดภัยต่อสุขภาพ

อาจารย์ธรรมนิยม เสนาคำ (ครูโรงเรียนบ้านศรีเทพนิมิตร)

อาจารย์ได้ประสานความร่วมมือกับลุงน้ำพองในเรื่องสมุนไพรและเกษตรปลอดสารพิษ คุรุธรรมนิยมได้เล่าถึงการเปลี่ยนแปลงจากการสอนเด็กเพาะปลูกแบบใช้สารเคมีหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ เพียง 2 วันก็เห็นผลจากเดิมค่อนข้างมากจนเด็กนักเรียนฮือฮาทั้งชั้นแมลงต่างๆก็หายไป นอกจากนี้คุรุยังขยายความคิดโดยให้นักเรียนนำผักปลอดสารพิษไปให้ผู้ปกครองเพื่อขยายต่อไป ตัวครูเองก็งดการซื้อผักจากตลาดแต่หันมาปลูกกินเอง อยากกินอะไรก็ปลูกเพราะรู้สึกมั่นใจว่าได้กินผักปลอดสารเคมี สำหรับการติด

ตามประเมินผลที่ตามมานั้นยังไม่มีการทำงานอย่างจริงจังแต่ก็มีผู้ปกครองบางคนเริ่มสนใจและมาขอซื้อน้ำหมักจากลุงน้ำพอง

นางทองเขียน แจ่มผล

เพิ่งเริ่มทำ ทำเกษตรกับพ่อแม่ สมัยก่อนมีควาย 3 ตัว ใช้ปุ๋ยขี้ควายแทนปุ๋ยเคมี ช่วงนั้นใช้ขี้ควาย 40 ไร่ ได้ข้าว 18-20 เกวียนต่อมาได้ใช้ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี เริ่มมีต้นทุนสูง เมื่อก่อนใช้ยาตลาดเป็นอันตรายต่อคนฉีดและอีกหลายคนกินสารพิษ ตนเองทำผัก แต่ใช้สารเคมีฉีดตลอด แปลงที่ฉีดตนเองก็จะไม่กิน แบ่งแปลงที่ไม่ฉีดไว้กิน

ชีวิตครอบครัวมีปัญหาพบว่าสามีซึ่งเป็นคนฉีดมีอาการแน่นหน้าอก และอ่อนเพลีย ทุกครั้งหลังการฉีดสารเคมีตนเองซึ่งเป็นแม่บ้านพลอยไม่สบายใจไปด้วย

ปี 2543 ได้มีสำนักงานสาธารณสุขอำเภอทับคล้อมาตรวจเลือด พร้อมกับให้ความรู้เรื่องการทำสารทดแทนสารเคมี จึงเริ่มสนใจแต่ยังไม่ค่อยเข้าใจนัก ภายหลังลุงน้ำพองเข้ามาแนะนำถึงบ้าน มีการติดตามผลและชักชวนไปเข้าร่วมกลุ่มทำสารหมักชีวภาพร่วมกัน

เมื่อได้ทำร่วมกันแล้วนำมาใช้ปรากฏว่าสารไล่แมลงและน้ำหมักหอยเชอร์รี่ใส่ต้นไม้ฉีดผักมะม่วง ถั่ว ข้าวได้ผลดี มีแมลงรบกวนน้อย และฮอร์โมนหอยเชอร์รี่ทำให้ต้นมะม่วงมีลูกดกมากเมื่อคำนวณค่าใช้จ่ายก็พบว่าได้ลดต้นทุนลงได้ครึ่งต่อครึ่ง

ขณะเดียวกันตนเองได้ทำเกษตรผสมผสานพออยู่พอกิน ทั้งปลูกต้นไม้ เลี้ยงไก่ ทำนาข้าว และเลี้ยงปลา เมื่อทำเกษตรปลอดสารพิษ ปลาในบ่อจะได้ไม่ตายด้วย

นางคม ม่วงเอี่ยม

เมื่อก่อนประมาณ 20 ปีที่แล้วใช้ควายไถนาไม่ได้ใส่ปุ๋ย แรงงานก็ทำกันเอง ไม่ได้จ้างเขา สิบกว่าปีมานี้ เริ่มใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ตอนแรกของการใช้พืชผลก็ออกมาดี แรกใช้สารเคมีไม่มาก แต่ต่อมาใช้นักขึ้น สารเคมีและปุ๋ยเคมีก็แพงขึ้นทำให้ประสบปัญหา ต้นทุนสูง

ต่อมา ได้รับความรู้จากลุงน้ำพอง ทั้งการดูงานแปลงตัวอย่างของลุงน้ำพองที่ทำปลอดสาร ทำสารหมักร่วมกัน มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนผลที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ จึงตัดสินใจหันมาใช้สารชีวภาพอย่างเต็มตัว ผลที่เกิดขึ้น ทำให้ต้นทุนต่ำลง อย่างเห็นได้ชัด ขณะเดียวกันสุขภาพก็แข็งแรงขึ้น

ตนเองนั้นทำเกษตรผสมผสานมาแต่เดิมโดยทำนา 30 ไร่ มะม่วง 30 ไร่ ปัจจุบันที่ทำการเกษตรทั้งหมดใช้ปุ๋ยหมัก งดใช้ปุ๋ยเคมีโดยเด็ดขาด ฉีดมะม่วงใช้ยาหมักที่ทำร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย หนอนตายอยาก ใบสาปเสือ ใบสะเดา กากน้ำตาล ใช้ทางใบ ใช้ปุ๋ยหมักจากหอยเชอร์รี่ฉีดมะม่วงฉีดข้าว ถ้าใช้ยาหมักหอยเชอร์รี่

นอกจากตนเองจะมีความรู้เรื่องสารหมักแล้วยังมีความรู้ในเรื่องการตอนมะนาวขาย โดยมีความรู้การตอนกิ่งมะนาว คือ การตอนมะนาวเอาขุมมะพร้าวชุบน้ำให้ชุ่มแล้วใส่ถุงมัดปากควั่นกิ่งมะนาวแล้วเอาเปลือกออกและชุบเยื่อให้แห้ง ผ่าถุงมะพร้าวหุ้มกิ่งมะนาวแล้วมัด

ลุงนุ่น สุนยราช

ลุงนุ่น สุนยราช อยู่บ้านเลขที่ 1007 ม.2 ต.เขาเจ็ดยอด อ.ทับคล้อ จ.พิจิตรอายุ 68 ปี มีลูก 7 คน ชาย 3 คน หญิง 4 คน ทำนา 50 ไร่ ผมไปอบรมที่สระบุรีมา 5 วันเรื่องทำ EM. เกษตรคิเวช ไปดูเขาทำของเขาถึงออกงามดี กลับมาก็ชวนแม่บ้านทำ ชื่อ EM ชื่อรำ แกลบ จี้เข้ามาหมักใส่ต้นไม้ผลออกมาก็ดี

ปัจจุบันอยู่กลุ่มโรงสีชุมชน ต.เขาเจ็ดยอด ผมอยู่หลายกลุ่ม กลุ่มในบ้านเข้ากลุ่มปลอดสาร เมื่อก่อนใช้สารเคมีแต่เบากว่าชาวบ้านเขาเพราะว่าผมป่วยมาตั้งแต่แรก โคนยาฉิมมะนาวตาลายอาเจียน เขาพาไปโรงพยาบาลพิจิตร พอฟื้นขึ้นมาก็ไม่ค่อยอยากใช้สารเคมีกลับมาเริ่มลดและไม่ได้ใช้ ผมทำนา ทำสวน มะม่วงพันธุ์เขียวเสวย หนองแซง ฟาลัน น้ำดอกไม้ที่ไม่ได้ใช้สารเคมีแมลงก็ไม่มารบกวน ผมไม่ค่อยได้พิจารณาอะไรมาปล่อยตามธรรมชาติ ทำไร่นาสวนผสมมีที่อยู่ 37 ไร่ 2 งาน สระ 2 ลูก

ปัญหาอุปสรรค คือได้ผลผลิตมาขายแล้วราคาคต่ำ มะม่วงกิโลละ 2 บาท มีปัญหาการตลาดมีคนมาซื้อแต่ให้ราคาถูก

การเผยแพร่และการเรียนรู้ มีคนมาดูเรื่องเกษตรปลอดสารมาเรียนรู้และจดเอาไป ผมก็อธิบายให้เขาไป พอมีคนถามแต่ไม่ได้ติดตามดูว่าเขากลับไปทำไร่ปลำถาแล้วก็แล้วไป สมุนไพรที่หมักหาได้ในท้องถิ่น ทำไว้เฉพาะใช้ไม่มีจำหน่าย ชาวบ้านเขาไม่มีมาขอใช้เขาว่าผมบ้า ยามาแมลงในสวนผมไม่ได้ใช้ ผมมีความสุขที่ไม่ได้ใช้สารเคมี แต่ก็มี ความทุกข์บ้างเรื่องเงินที่เป็นหนี้เขา สุขเพราะในสวนเราเจออะไรก็กินได้ไม่ต้องคอยระวัง ทุกข์ที่เราทำไม่เหมือนเขาเขาก็หัวเราะเรา ในหมู่บ้านเปิดสอนไม่ได้เพราะคนในหมู่บ้านไม่ค่อยเชื่อ เราไปนอกไปดังที่อื่นคนในหมู่บ้านไม่รู้เรื่อง ผมเผยแพร่วิชาที่เรียนรู้มาได้ 3-4 ปี ชื่อกลุ่มปลอดสารมีสมาชิก 47 คน พื้นที่การปลูกข้าวปลอดสารประมาณ 1,200 ไร่ เป็นข้าวนาปี พันธุ์หอมมะลิ ข้าวอากาศ

นางสมมาส จุ้ยโต

เกิดที่บ้านหนองระมาน พ่อชื่อนายสมบัติ แม่ชื่อนางสุทธา รอดชื่น เกิดวันที่ 3 ธันวาคม 2512 เรียนที่โรงเรียนบ้านศิริเทพนิมิต (เขาดิน) พอเรียนจบ ป.6 ก็ไม่ได้เรียนต่อได้ช่วยพ่อแม่ทำนามาจนอายุได้ 21 ปี ก็ได้แต่งงานกับนายณัฐวุฒิ จุ้ยโต ได้พากันไปทำไร่พอได้ปีกว่ามีบุตรด้วยกัน 2 คน

เมื่อก่อนนี้ทำนา ทำไร่ใช้ปุ๋ยซื้อมาจากตลาดที่เรียกง่ายๆว่า สารเคมีนั่นแหละ ใช้มานานหลายปีเหมือนกัน แล้วก็ย้ายไปอยู่อย่างสามต้นได้ 3 ปี จึงย้ายกลับมาที่เดิมอีกอยู่มาได้ 2-3 เดือนก็มีนายน้ำพอง เปียดี ได้มาชักชวนให้เป็น อ.ส.ม. แล้วนายน้ำพองก็ชักชวนเข้าร่วมทำปุ๋ยหมักและตั้งแต่นั้นมาดิฉันก็รู้จักการทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักหอยเชอรี่ว่าดีจริงๆตอนนี้นิดฉันก็ทำมาแล้ว

หมู่ 3 มีการรวมพลังร่วมกันทำปุ๋ยหมักใช้เอง น้ำหมักชีวภาพเพื่อปรับสภาพดินให้ดีขึ้น ในหมู่บ้านเลี้ยง ควาย วัว หมู ไก่ เพื่อเอาไว้ทำปุ๋ยแบบครบวงจร ทำนาเดี๋ยวนี้ทำปุ๋ยหมักใช้เองทำผักก็ทำยาหมักใช้เอง อาชีพเสริมเลี้ยงไก่จะทำให้ทุนค่าใช้จ่าย ตอนนี้ทำมะม่วงก็ลดต้นทุนได้มาก ทำปุ๋ยใช้เองทำยาใช้เอง ทำผักพริกกินเอง น้ำหมักฉีดเอง ในกลุ่มให้มีน้ำหมักหรือปุ๋ยหมักทุกคน ปลูกสมุนไพรเพื่อไว้ใช้ทำ

น้ำหมัก ถ้าเราหันมาทำแบบยั่งยืนยุคโบราณไม่ต้องใช้สารเคมี ถ้าใช้ปุ๋ยหมักปรับสภาพดินจะอยู่นานคงทนถึง 3 ปี ทำนาสมัยนี้ถ้าจะลดต้นทุนต้องทำยาหมักใช้เอง ทำปุ๋ยเอง ทำเพื่อเพื่อกินเหลือจึงขาย ต้นทุนน้อยได้มากทำอาชีพเสริมเลี้ยงปลาเลี้ยงไก่ ปลูกผักหลายๆอย่างที่เรากิน

ประวัติการทำเกษตรบ้านเขาหิน

เกษตรดั้งเดิม

สมัยโบราณทำด้วยควายมีการใช้แรงงานคน มีการรวมตัวกันเอาแรงกันทำนา เกี่ยวข้าวด้วยมือ มีการเอื้ออาหารซึ่งกันและกัน การทำนาได้ปีละครั้ง การทำนาสมัยก่อนไม่มีปุ๋ยและยาเคมีเกษตรการทำนาไม่มีหนี้สินสามารถเลี้ยงครอบครัวพออยู่ได้ กินข้าวซ้อมมือ

เกษตรเคมี

พ.ศ.2502 ชื่อยวันเดอบอม รัฐทำนาเผยแพร่เพื่อทดลองใช้ในนาข้าวเกิดผลกระทบกับสิ่งแวดล้อม ทำให้สัตว์น้ำทุกชนิดสูญหาย ต่อมาปี พ.ศ.2505 มีปุ๋ยเคมีมาใช้ ปุ๋ยตราหั่ววัวคันไถเขาเรียกปุ๋ยน้ำตาลทรายใช้ในนาข้าว ต่อมาปี 2535 มีตัวแทนให้ใช้ยากำจัดแมลงและวัชพืชเข้ามาเผยแพร่ในหมู่บ้าน

ก่อนทำเกษตรยั่งยืน

ทำนาทำไร่ตามฤดูกาล (เชิงเดี่ยว) ทำนาอย่างเดียวไม่พอกินพอใช้ทำให้หนี้สินเพิ่มขึ้น เลยหันมาทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อให้มีกินมีใช้ภายในครอบครัว

ทำเกษตรยั่งยืน

3. มีกินเหลือกินก็ขาย
4. ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
5. มีรายได้พอสมควรทำให้ครอบครัวมั่นคง
6. ลดค่าใช้จ่ายในครัว

2.4 บ้านวังแดง

นางสาลี ชอนกลิ่น

เกษตรแบบดั้งเดิม

นางสาลี ชอนกลิ่นได้เล่าถึงการทำงานในสมัยก่อนว่ามีการเอื้อเฟื้อในการทำนามีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือชาวบ้านเรียกว่า “เอาแรง” หรือ “ลงแขก” ในสมัยนั้นมีการปลูกข้าวหลายพันธุ์ด้วยกัน เช่น ข้าวเขียวนกกาลิง เป็นข้าวเบา ดินก็อุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลาในนามีข้าว ปลอดภัยจากสารพิษ ไม่รู้จักการใช้สารเคมี การไถข้าวในท้องนาต้องแบ่งตามสภาพของท้องนา เพราะใช้แรงงานคนช่วยกัน ไม่เช่นนั้นก็จะเก็บเกี่ยวไม่ทันกับเวลาของผลผลิตที่ได้ เวลานั้นมาสีข้าวจะปน ดังนั้นจะเริ่มเกี่ยวจากข้าวบาง มาข้าวกลางและมาถึงข้าวหนัก ค่าใช้จ่ายก็จะน้อยมาก ปีหนึ่ง

จะใช้เงินทุนเพียง 1,000 บาท เท่านั้น ข้าวของครัวเรือนก็จะสามารถหาเงินเองง่ายโดยปลูกขึ้นเองตามที่ของเราและมีการแลกเปลี่ยนกับระหว่างเพื่อนบ้าน

เกษตรสารเคมี

ต่อมา พ.ศ. 2523 ชีวิตก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ทุกอย่างต้องรวดเร็วขึ้นที่จะเป็นการเก็บเกี่ยวผลผลิตหรือด้านอื่นๆ และชาวนา รู้จักกับปุ๋ยเคมีเพื่อให้ข้าวได้ผลเร็วมีน้ำหนักทนใจตัวเองและได้มีการใช้ยาฆ่าแมลง สภาพดินเริ่มแน่นขึ้นและดินเป็นกรดเป็นดินเปรี้ยว ข้าวแกนแดงผลผลิตน้อยลงและถ้าต้องการได้ข้าวมากขึ้นต้องใช้ปุ๋ยเพิ่มมากขึ้นอีก และเป็นการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นและมีการเป็นหนี้สินกันตั้งแต่นั้นมา พอใช้ต่อมาเรื่อยๆ ดินที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็กลับเป็นดินที่เสียปลูกอะไรก็ไม่ค่อยจะได้ผลเท่าไร

จุดเปลี่ยนของเกษตร

ต่อมา พ.ศ. 2538-2540 ทุกคนเริ่มเห็นแก่ตัวมากขึ้นแล้วแต่คนอื่นจะได้ดีกว่า จากที่เคยเอาแรงกันก็ไม่มีให้เห็นอีกและกลายมาเป็นการจ้างกันเอง คนในหมู่บ้านก็เริ่มลดน้อยลงเรื่อยๆ ไปทำงานที่ต่างจังหวัดเพราะว่าทำนาจะมีแต่เป็นหนี้มากขึ้นเรื่อยๆ คุณสาลีจึงมีความคิดว่าถ้าเป็นอย่างต่อไปอีกไม่นานคงไม่ดีแน่จึงหันมาใช้เกลือหวานแทนปุ๋ยเคมีเพื่อปรับสภาพดิน จากอัตราเดิมใช้ปุ๋ย 1 ตัน 20 กระสอบหันมาใช้เกลือหวาน 5 กระสอบ ดินเริ่มดีขึ้นเรื่อยๆ

เกษตรปัจจุบัน

ต่อมา พ.ศ. 2539 ได้รับฟังข่าวสารทางด้านเกษตรมากขึ้น จากนั้นก็ติดตามข่าวสารและเข้าร่วมโครงการอบรมสัมมนา อ่านตามแผ่นพับที่แจกเวลาไปอบรมและนำมาปฏิบัติ ซึ่งผลที่ตามดีมาก ดังนั้นจึงคิดว่าจะหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพเพราะปลอดภัยกับตนเอง ผลผลิตดีขึ้นและประหยัดต้นทุน ผลผลิตของปุ๋ยเคมีทำให้ดินเสีย ส่วนปุ๋ยชีวภาพนั้นยิ่งใช้ยิ่งดีขึ้นเรื่อยๆ และหน่วยงานเกษตรได้หาความรู้บ่อยๆ จึงเห็นความสำคัญของปุ๋ยชีวภาพขึ้นใช้เอง และรู้จักการทำปุ๋ยอินทรีย์พร้อมทำสักรเป็นครั้งแรก และได้รู้จักว่ายอดมะรุ่ย ใบยูคาเป็นยาสำหรับฆ่าเชื้อราเป็นอย่างดีและประสิทธิภาพดีมากทีเดียว

สรุป

โดยนายพรหมมี หอมสุวรรณ ผู้นำเกษตรยั่งยืนได้กล่าวสรุปว่าวันนี้เราได้มาหาข้อมูลเพื่อแนะนำให้ใช้ปุ๋ยชีวภาพโดยมีคุณณรงค์ ผงยา คุณลำพัน บุญแร่ และคุณสาลี ชอนกลิ่น และอีกหลายท่านท่านที่เป็นแกนนำ มีบางท่านที่ใช้ปุ๋ยชีวภาพแต่บางท่านก็ยังไม่ได้ใช้ มีหลายท่านที่ใช้ปุ๋ยชีวภาพ แต่สำหรับผมไม่เคยใช้ปุ๋ยเคมีส่วนที่ใช้ก็มียาฆ่าแมลงเท่านั้นและกลุ่มของเราได้จัดทำปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ดบางท่านก็นำไปใช้ อย่างที่ผมพาพวกท่านไปอบรมที่มีท่าน ดร. มาจากมหาวิทยาลัยนครสวรรค์ตอนนี้เป็นขั้นทดลอง 1-3 ปี ผมอยากจะให้ทุกคนหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อที่จะต้องใช้ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีและปลอดภัยต่อตนเองอีกด้วยและเป็นการลดต้นทุนอีกด้วย

นายทองดี ศรีสุข

เกษตรดั้งเดิม

เมื่อก่อนที่ผมอยู่กับพ่อแม่ผมก็ใช้วัวควายไถนา ไม่เคยใช้ควายเหล็กเหมือนปัจจุบัน

และตอนนั้นผมได้ทำข้าวโพดผสมกับทำไร่นาโดยที่ช่วยเหลือกันและกับภายในครอบครัวพอถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็จะเป็นการเอาแรงกัน บ้านนี้มาช่วยกันหรือเรียกว่า ลงแขก ทุกคนมีน้ำใจไม่เห็นแก่ตัวเหมือนเดิมนี่ ในระยะนั้นข้าวก็ได้ดีพอสมควรก็ประมาณ 50 ถัง และต้นทุนตอนนั้นไม่สูงมากรายจ่ายต่างๆก็น้อยในครอบครัวจึงมีอยู่มีกินดีไม่ขาดเหลือ

เกษตรเคมี

พ.ศ. 2531 ผมได้แต่งงานและย้ายครอบครัวออกจากพ่อแม่และตั้งบ้านเป็นต้นมาผมได้เริ่มใช้รถไถหรือที่เรียกว่า ควายเหล็ก และใช้สารเคมีต่างๆ เช่น ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าผักบุ้ง ปุ๋ยเคมี เป็นต้น ค่าใช้จ่ายต่างก็เริ่มสูงขึ้นตามลำดับ ขั้นตอนการทำงานก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป เริ่มเป็นหนี้ ผมทำนา 50 ไร่ ได้ข้าว 32 เกวียน และการที่ใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มมากขึ้นก็ทำให้ดินที่เคยอุดมสมบูรณ์กับมีสภาพแยลงทุกที

จุดเปลี่ยนของเกษตร

ต่อมา พ.ศ. 2544 ได้เปลี่ยนมาทำเกษตรแบบดั้งเดิมเพราะว่าต้นทุนไม่ไหวเพราะว่าต้นทุนสูงขึ้นเรื่อยๆค่าใช้จ่ายต่างๆก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและการที่ใช้สารเคมีทำให้ร่างกายไม่ค่อยดีสักเท่าไรหรอกและดินเริ่มเสื่อมลงทุกที ต่อมาเริ่มหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพโดยทดลองใช้ปีแรกก็ยังไม่ดีเท่าไรข้าวก็ได้เท่าเดิมแรกๆก็ใช้ปุ๋ยชีวภาพควบคู่กันไป แต่ตอนนี้ได้ใช้ปุ๋ยเคมีน้อยลงเรื่อยๆจากการสังเกตทำให้รู้ว่าดินเสื่อมกลับดีขึ้นและมีคุณภาพดีขึ้นและผมคิดว่าต่อไปจะใช้เฉพาะปุ๋ยชีวภาพเท่านั้น

พอมาถึงปี พ.ศ.2545 ได้ใช้ปุ๋ยชีวภาพล้วนๆไม่ได้ใช้สารเคมีเลย ข้อดีที่ใช้ปุ๋ยชีวภาพมีดังนี้

1. ทำให้ดินดีขึ้น
2. ทำให้ร่างกายปลอดจากสารพิษ
3. ประหยัดต้นทุนและค่าใช้จ่ายต่างๆ

การใช้เคมีทำให้ดินในนาข้าวเสื่อมลงมาก แต่ปุ๋ยชีวภาพทำให้ดินดีขึ้นเป็นอย่างมากและต้นทุนต่างๆก็ลดน้อยลงและอีกอย่างก็อยากให้ชาวบ้านได้รับประทานอาหารที่ปลอดสารพิษเพื่อทุกคนจะได้มีสุขภาพที่แข็งแรง

สรุป

โดยนายพรหมมี หอมสุวรรณ ผู้นำเกษตรยั่งยืนได้กล่าวสรุปว่าในวันนี้มีนายทองดี ศรีสุข มาให้เหตุผลของการใช้สารชีวภาพทำให้ครอบครัวของคุณทองดีมีรายได้เพิ่มขึ้นและอีกไม่กี่ปีจะทำให้ฐานะของคุณทองดี ดีขึ้นมากกว่านี้ผมอยากให้ทุกคนลองหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพแบบคุณทองดีเพื่อที่จะได้ประหยัดรายจ่ายต่างๆและลดต้นทุนของการทำเกษตร

นายลำไย

เกษตรแบบดั้งเดิม

นายลำไยได้เล่าเรื่องถึงการทำนาในสมัยก่อนว่ามีการเอื้อเฟื้อกัน เมื่อก่อนนี้จะใช้ควายไถนาไม่ได้จ้างแรงงาน ผลผลิตตอนนั้นได้ผลผลิตที่ดีมาก ผมทำนาอยู่กับพ่อแม่ พ.ศ.2514 เป็นการทำนาแบบเอาแรงกัน บ้านนี้มาช่วยกันบ้างแต่เดิวนั้นมันไม่เป็นเช่นนั้น เพราะทุกคนเริ่มเห็นแก่ตัวกันมากขึ้นใช้แบบธรรมชาติและปลอดภัยจากสารพิษ ทุกคนยังไม่เคยได้รู้จักกับสารเคมี ข้าวตอนนั้นผมจะใส่ข้าวเปลือกผลผลิตจะได้ดีมากทีเดียว เงินทองก็พอมีพอกินพอใช้ยังไม่ขัดสนเท่าไรนัก พอผมแต่งงานผมก็ทำเกษตรแบบดั้งเดิมยังไม่มีการยังไม่เปลี่ยนแปลงสักเท่าไรนัก ทำตามมีตามเกิดตามสภาพดินของท้องถิ่นเราเวลาข้าวแตกออกก็จะได้ออใหญ่และเป็นที่น่าปลื้มใจเป็นอย่างมากทีเดียวเวลาเก็บเกี่ยวจะได้ผลผลิตที่ดีแล้วและได้หลายเกวียน

เกษตรเคมี

ต่อมา พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาผมเริ่มใช้ปุ๋ยที่มีสารเคมีที่ทุกคนเริ่มรู้จักและเริ่มมีการเปลี่ยนจากควายไถนามาเป็นควายเหล็กหรือรถไถแบบเดินตาม ผมได้สังเกตดูดินที่ใช้รถไถไถดินมันจะแน่นและแห้งไม่เหมือนแต่ก่อน ผมเกิดความวิตกกังวลเกิดขึ้นและผลผลิตที่เคยดีกลับลดลงเรื่อยๆ และต้องใส่ปุ๋ยมากๆ เวลาทำนาแต่ละครั้งและใช้ยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลงต่างๆ มาฉีดเพื่อที่จะได้ผลผลิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม ใส่ปุ๋ยก็ใส่มากขึ้นทำให้ผมต้องเป็นหนี้และรายได้จากการขายข้าวก็ไม่ค่อยได้สักเท่าไร หักต้นทุนแล้วไม่เหลือและไหนต้องนำมาใช้จ่ายภายในครอบครัวและยังจะต้องนำไปใช้หนี้เค้าอีกมันก็ไม่เหลืออะไรเลยทำให้ฐานะเริ่มแยลงทุกที ครอบครัวไม่ค่อยจะเป็นสุขเท่าไรนัก ร่างกายก็เจ็บๆ ไม่ค่อยแข็งแรง เป็นโรคเป็นภัยมากขึ้น

จุดเปลี่ยนของเกษตร

พอเป็นเช่นนี้แล้ว นายลำไยจึงคิดที่จะหันมาทำเกษตรแบบเดิมเพราะถ้าทำอย่างนี้ต่อไปก็ไม่สามารถที่จะมีกินมีใช้อย่างแน่นอน ผมเห็นนายทองดีใช้ปุ๋ยชีวภาพบ้างผมก็อยากใช้ นายทองดีแนะนำให้กับนายลำไยว่าให้ไปซื้อกับผู้ใหญ่บ้าน นายทองดีบอกว่าอยากให้ทดลองใช้สักหน่อก่อน การใช้ปุ๋ยชีวภาพไม่มีผลเสียอย่างแน่นอนและอีกอย่างเป็นการลดต้นทุนและมีทั้งปุ๋ยน้ำปุ๋ยแห้งมีหมดถ้าสนใจก็จะบอกสูตรให้และนายลำไยก็ลองทำดู ทำให้นายลำไยรู้ว่าทำเกษตรแบบดั้งเดิมดีกว่าจึงจะดีขึ้นและนาข้าวของผมก็ได้ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นมาบ้าง แต่ก็ยังไม่เพิ่มขึ้นมากเท่าไร แต่ผมคิดว่าจะใช้ปุ๋ยชีวภาพต่อไปดีกว่าเพราะจะทำให้ดินกลับมาเป็นเหมือนเดิมและมีจุลินทรีย์ต่างๆ ในดินทำให้ดินอุดมสมบูรณ์แบบแต่ก่อนและการที่ใช้ปุ๋ยชีวภาพนี้ทำให้ลดต้นทุนหลายอย่างได้มากทีเดียว

สรุป

โดยนายณรงค์ ผงยา ได้กล่าวสรุปว่าในด้านการเกษตรแบบดั้งเดิมทำให้ผลผลิตดีขึ้นในการที่เราใช้สารเคมีก็เพราะว่าอยากจะได้ผลผลิตมากขึ้น พอใช้ไปนานๆ ทำให้ดินแน่นขึ้น ผมอยากจะให้หันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพกันเพื่อที่จะได้ลดต้นทุนต่างๆ อย่างเมื่อก่อนเราขายข้าวได้เกวียนละ 600 บาท เรายังอยู่ได้อย่างไม่มีหนี้สิน ผมก็อยากจะให้ทุกท่านให้ความสนใจในเรื่องของเกษตรแบบดั้งเดิมถ้าสนใจก็บ้านผู้ใหญ่จะมีขายให้ ผมก็ได้ดำเนินการมาถึงตรงนี้แล้วขอขอบคุณทุกท่านที่ได้มาให้ข้อมูลในวันนี้ขอบคุณครับ

นายณรงค์ ผงยา

เกษตรแบบดั้งเดิม

นายณรงค์ ผงยาได้เล่าถึงการทำนาในสมัยก่อนว่าผมทำนาอยู่กับพ่อแม่ ผมเป็นลูกชาวนาอย่างแท้จริงและผมได้ช่วยพ่อแม่ทำนาเมื่ออายุ 1 ปี พ.ศ.2510 การทำนาสมัยก่อนนั้นเป็นการทำนาแบบธรรมชาติ ผมสังเกตดูว่าในนามีปูปลาต่างๆ เห็นได้ว่าที่ไหนมีน้ำที่นั่นก็มีปลาและในน่ายังมีไส้เดือนเป็นจำนวนมากอยู่ในดิน สมัยนั้นผมใช้ควายไถนาและดำนาก็ใช้แรงคนแบบช่วยเหลือซึ่งกันและกันเอาแรงกัน ผมขายข้าวได้ประมาณก็ประมาณไร่ละ 5 ถังทำนองนี้หนี้สินในตอนนั้นไม่มี ครอบครัวของผมมีอยู่มีกินเป็นอย่างมาไม่ขัดสน และต้นทุนในการทำนาไม่สูงพอหักค่าใช้จ่ายต่างๆ ก็มีเงินเหลือใช้ภายในครอบครัวและเป็นผลกำไรเป็นทุนต่อไปในปีต่อไปอีก ค่าใช้จ่ายต่างๆ ไม่ค่อยมี เวลาทำนาแมลงต่างๆ ที่มารบกวนก็ไม่มีทำนาตอนนั้นจึงมีความสุขมาก

เกษตรเคมี

พอมาถึง พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาก็ใช้รถไถนาได้เอาควายไปขายเพื่อที่จะซื้อรถไถนาแบบเดินตามมาไถมันสามารถไถได้วันละ 4 ไร่ ผมเห็นว่าเป็นเช่นนี้จึงหาซื้อมาเพิ่มเพื่อที่จะได้ข้าวมาเพิ่มกว่าเดิมผมมีนาประมาณ 60 ไร่

ก็ทำนาหมดเลย เพื่อหวังว่าจะได้ข้าวเพิ่มกว่าเดิมแต่กลับว่าที่ดินใช้รถไถดินมันแน่นไม่สามารถไถแบบเดินตามไถไหวได้ ต่อมาไม่นานข้าวก็เริ่มไม่ดีผมก็เริ่มใช้ปุ๋ยเคมีมาหว่านข้าวเพื่อที่จะให้มันงามปีแรกๆก็ได้ผลผลิตที่ค่อนข้างดี แต่พอประมาณ 1-2 ปี ดินที่เคยทำนากลับเริ่มเสียดินเปรี้ยว ดินเค็มและแถมยังเป็นโรคต่างๆตามมามีปุ๋ยเพิ่มมากขึ้นทุกทีต้นทุนก็เริ่มสูงมากขึ้นเป็นหนี้สินตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ทำให้ผมกลัวใจเป็นอย่างมากว่าทำอะไรข้าวมันถึงจะดีขึ้นมาอีก และผมก็ต้องใช้ปุ๋ยเพิ่มขึ้นทุกปี ทำให้ต้นทุนต่างๆเพิ่มขึ้นด้วย เวลาขายข้าวก็จะได้เงินพอสมควรแต่พอหักค่าใช้จ่ายต่างๆและไปใช้หนี้สินแล้วมันก็ไม่เหลือเท่าไรนักและพอปีใหม่จะทำนาก็ต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาอีกเพราะต้นทุนของเราไม่พอที่จะลงทุนในนา

จุดเปลี่ยนเกษตร

พอผมได้รู้จักปุ๋ยชีวภาพก็เริ่มนำมาทดลองใช้บ้างแต่มันยังไม่ดีเท่าที่ควร ไม่เหมือนกับปุ๋ยเคมี แต่ต้นทุนมันมากแต่ปุ๋ยชีวภาพต้นทุนไม่สูง แต่ได้ผลดีเหมือนกันและปลอดภัยและที่น่าเป็นห่วงอีกอย่างหนึ่งที่ในนาข้าวมีการใช้สารเคมีต่างๆ ผมได้ถามกับหมอนามันว่ามันจะเกิดโรคใดบ้างแต่สารเคมีชนิดนี้มันยังไม่เกิดแบบเห็นผลทันทีแต่มันจะไปสะสมกับร่างกายและจะมีโรคแทรกซ้อนตามมา ต่อไปนี้ผมคิดว่าผมจะใช้ปุ๋ยชีวภาพตลอดไปแต่ตอนนี้ผมก็ใช้ปุ๋ยชีวภาพกับปุ๋ยเคมีควบคู่กันอยู่ แต่อีกไม่นานผมจะทำปุ๋ยชีวภาพขึ้นมาเองและก็จะใช้ปุ๋ยชีวภาพอย่างเดียวผมคิดว่าต้นทุนไม่สูงและเมื่อหักกับรายจ่ายแล้วเหลือกำไรก็สามารถอยู่ได้แล้วโดยที่ไม่เดือดร้อน

สรุป

โดยนายพรหมมี หอมสุวรรณได้กล่าวสรุปว่าเมื่อก่อนนี้การทำงานก็เหมือนเอาแรงกันไม่ว่าจะเป็นการดำ เกี่ยว นวด เป็นต้น เราก็จะช่วยเหลือกัน แต่ที่เราใช้ปุ๋ยเคมีก็เพราะว่าเราไม่รู้ถึงพิษภัยผมอยากจะให้ทุกท่านหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพกันทุกคนเพื่อที่จะได้ลดต้นทุนให้น้อยลง

นายคำพัน บุญแร่

เกษตรแบบดั้งเดิม

นายคำพัน บุญแร่ ได้เล่าว่าสมัยก่อนทำแบบธรรมชาติเป็นการเอาแรงกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ว่าจะเป็นการเกี่ยว ดำนา ก็ช่วยเหลือกันทั้งนั้นและไถนาสมัยนั้นก็ใช้ควายไถนาไม่เคยใช้ปุ๋ยเคมี ใช้แต่ปุ๋ยคอกเท่านั้นและการทำนาในตอนนี้ก็ได้ผลผลิตที่ดีและต้นทุนต่างก็น้อยเงินทองก็พอใช้ ครอบครัวมีความสุขไม่เป็นโรคภัยกันเงินทองต่างก็พอกินพอใช้จ่ายเมื่อก่อนข้าวก็ไม่เป็นโรคไม่เป็นเชื้อราเหมือนเดี๋ยวนี้อผลผลิตจึงได้ดีและเป็นที่น่าพอใจของคนที่ทำอาชีพเกษตรและรายได้ที่ได้อีกก็เป็นที่น่าพอใจเป็นอย่างมากทีเดียว

เกษตรเคมี

ต่อมาปี พ.ศ. 2525 ก็เริ่มใช้รถไถเดินตามและไม่ได้ใช้ควายไถนาและเริ่มรู้จักสารเคมีต่างๆ และก็ได้นำสารเคมีต่างๆมาใช้ในนาข้าวและปีแรกๆก็ได้ผลดีเหมือนกัน แต่ต้นทุนที่ใช้มันก็สูงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆทำให้เริ่มเป็นหนี้สินต่างๆเพิ่มขึ้นและดินที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เป็นดินที่เสียปลูกอะไรก็ไม่ค่อยได้ดี ผลผลิตที่ได้ก็ไม่ค่อยจะได้สักเท่าไร เวลาทำนาทุกครั้งจะต้องใส่ปุ๋ยเคมีทุกครั้งเพราะถ้าไม่ใส่ปุ๋ยมันก็ไม่งามเลยทำให้ทุกปีที่ทำนาจะต้องใส่ปุ๋ยเยอะมากๆ และต้นทุนต่างๆก็เริ่มสูงขึ้นเรื่อยๆทำให้ต้องเป็นหนี้เพิ่มขึ้น

จุดเปลี่ยนของเกษตร

ต่อมาดินก็เริ่มเสียมากขึ้น ผมจึงหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพควบคู่กันไปกับปุ๋ยเคมี และต่อมาก็มาใช้ชีวภาพมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้น้ำข้าวเริ่มดีขึ้นมาบ้างทำให้ผมเริ่มดีใจขึ้นมาบ้าง ที่เห็นน้ำข้าวเริ่มดีขึ้นเป็นลำดับ

เกษตรปัจจุบัน

ผมเริ่มหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพบ้างแล้วแต่ก็ยังไม่ได้เท่าที่ควรเพราะว่ายังไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้มากนักเท่าไรแต่ผมคิดว่าจะใช้ปุ๋ยชีวภาพต่อไปการที่ใช้ปุ๋ยชีวภาพนั้นทำให้ผลผลิตดีขึ้นและต้นทุนไม่สูง ผมได้ทำผักปลอดสารพิษไปขาย ผมกล้ารับรองได้ว่าผักของผมปลอดสารพิษจริงๆทำให้ผักผลไม้นั้น มะม่วง มีเนื้อที่นารับประทานมากขึ้นและทำให้ครอบครัวของผมมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากและปุ๋ยชีวภาพมีต้นทุนที่ต่ำถึงแม้จะเกิดผลช้าแต่มันคุ้มค่าและผลกำไรดีทำให้รายได้ตอนนี้เป็นที่น่าพอใจและครอบครัวเริ่มมีความสุขมากขึ้นและสุขภาพร่างกายเริ่มดีขึ้นตามลำดับขั้นตอน ผมคิดว่าต่อไปจะใช้แต่ปุ๋ยชีวภาพ

สรุป

โดยนายพรหมมี หอมสุวรรณ กล่าวสรุปว่า ผมอยากให้ทุกท่านหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อที่จะได้ลดต้นทุนต่างของเราอย่างที่เราไปซื้อยาจากตลาดมันแพงกว่าปุ๋ยชีวภาพหลายเท่า แต่ปุ๋ยชีวภาพมันจะเห็นผลช้าแต่ได้ผลดีเหมือนกับการใช้สารเคมีมีดังนี้

1. มันเป็นสารเคมีตกค้างในร่างกาย
2. ทำให้อายุเป็นโรคต่างๆ

ผมอยากให้ทุกคนได้เล็งเห็นในตรงนี้และหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อที่จะได้ลดสารเคมีในท้องนาของเรา

นายพรหมมี หอมสุวรรณ

เกิด พ.ศ. 2503 อายุ 43 ปี การศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่อยู่ 339/9 หมู่ 2 บ้านวังแดง ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร

เกษตรแบบดั้งเดิม

เมื่อปี พ.ศ. 2507 เล่าต่อกันมาว่าการทำเกษตรตามสถานภาพโดยไม่ใช้สารเคมี ค่าใช้จ่ายไม่มากนัก เกษตรดั้งเดิมคือการเอาแรงกันทำกันแบบพี่แบบน้อง ทุกคนไม่ไปทำงานต่างจังหวัดเกษตรแบบดั้งเดิมจึงพอกินพอใช้และไม่เป็นหนี้สินทุกคนจึงอยู่กันอย่างมีความสุข

เกษตรเคมี

ปี พ.ศ. 2516-2543 การทำเกษตรเริ่มมีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น เช่น ค่ารถไถ ค่าดำนา ค่าปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ค่าเกี่ยว ค่าแหลบข้าว ทุกคนเริ่มเห็นแก่ตัวกันมากขึ้นโดยใช้เงินเป็นค่าจ้างแรงงานโดยไม่คำนึงถึงสิ่งใดๆ ผลสุดท้ายเป็นหนี้สินลูกหลานเริ่มไปทำงานต่างจังหวัดกัน

ปี พ.ศ. 2543-2546 เกษตรกรทำนาไม่ดีขึ้นเพราะค่าครองชีพมันสูง ไหนจะต้องจ้างรถไถนาเตรียมดิน ค่าแรงงาน ค่าปุ๋ย ค่ายาและค่าเกี่ยวเสร็จแล้วพอขายได้เงินมาก็ไม่พอใช้หนี้ เกษตรกรในปัจจุบันทำนาถึงไม่พอกินพอใช้เพราะว่ารายจ่ายมันมากกว่ารายรับแถมยังร่างกายมีแต่สารพิษ

ความเป็นมาก่อนทำเกษตรยั่งยืน

ผมมีครอบครัว พ.ศ. 2527 และได้ยึดอาชีพทำนาตลอด ผมทำนาในตอนนั้นอยู่ในช่วงเริ่มเปลี่ยนบ้างแล้ว พ่อแม่ให้ควาย 3 ตัวแต่ผมก็ไม่ได้ใช้เป็นประโยชน์ใช้แต่เครื่องจักรกล ใช้รถไถเดินตามแทนควายผมทำนาตอน

นั้นพอกินพอใช้ไม่เดือดร้อน ก่อนที่ผมหันมาทำเกษตรยั่งยืนก็เพราะได้ไปประชุมศึกษาดูงานบ่อยครั้งที่ธ.ก.ส. การเกษตรได้ลำนํานาน เสียชีวิตมากกว่าเหื่อนน้ำเพราะมีการใช้สารฆ่าแมลงและสารพิษต่างๆจึงทำให้สารพิษตกค้างในร่างกายผมได้ฟังจากการประชุมก็กลับมาคิดว่าต่อไปจะทำแบบไหนจึงจะปลอดภัยจากสารพิษ

พ.ศ.2544 ได้มีโครงการวิจัยของมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตรพัฒนาอาชีพ มาจัดอบรมเกี่ยวกับการให้ความรู้การทำปุ๋ยหมักชีวภาพและได้รับตัวอย่างเกษตรแบบดั้งเดิมและเกษตรปัจจุบันว่าแตกต่างกันอย่างไร ทุกคนที่ได้รับการอบรมได้ระดมความคิดออกมาเป็นแบบนี้ว่าการทำเกษตรแบบดั้งเดิมค่าใช้จ่ายน้อยกว่าและมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันไม่ว่าจะด้านหรือเกี่ยวก็เอื้อแรงช่วยกันและไม่เคยได้ใช้สารเคมีฉีดพ่น จึงทำให้ทุกคนครบถ้วนทุกคนพอกินพอใช้ไม่เดือดร้อน

หลังจากการอบรมครั้งนี้ผมได้แนวทางจากการอบรมและศึกษาดูงานแล้วผมได้มาชักชวนชาวบ้านให้หันมาทำปุ๋ยหมักเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน พอไม่นานก็มีเจ้าหน้าที่ออกมาให้ความรู้ทำปุ๋ยหมักชีวภาพแก่ชาวบ้านจำนวน 30 คน จำนวนสามชนิด ปัญหาอุปสรรคในการทำปุ๋ยหมักตอนแรก ผมคิดว่าจะมีคนมาใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพไม่มากเพราะว่าเกษตรกรบางคนใช้ยาที่ตลาดกันจนติดหมดแล้วและใช้กันมานานพอสมควรแล้วอยู่ๆจะมาใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพปลอดภัยพิษแรกๆก็ยังมีสมาชิกไม่กี่คนที่ใช้ พอได้ทดลองฉีดก็ทำให้พืชงอกงามทีเดียวและมีคนเริ่มสนใจมากขึ้น ผมคิดว่าทำเกษตรปลอดภัยหันมาใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพจะทำให้ฐานะดีกว่าเดิมเพราะว่าสามารถลดต้นทุนจากการใช้ปุ๋ยเคมี

ผมได้ขยายผลเมื่อวันที่ 7 กันยายน 2545 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มเฉพาะผู้ที่ทำนาระดมหุ้นๆละ 100 บาทมีสมาชิก 65 คน ทำปุ๋ยอัดเม็ดชีวภาพเพราะว่าจะช่วยลดต้นทุนในการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีและหันมาใช้ปุ๋ยหมักแทน ปัจจุบันหมู่บ้านของผมมีโรงสีข้าวชุมชน กระจายผลผลิตและกลุ่มสุรากลั่นด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ตอนนี้หมู่บ้านของผมมีลานตากข้าวพร้อมกับฉางเก็บข้าวเปลือกแล้ว และเป็นหมู่บ้านปลอดภัยเสพติดเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2546 ผมได้รับรางวัลผู้ใหญ่วัยเกษียณ ทุกสิ่งทุกอย่างในหมู่บ้านของผมใกล้จะสมบูรณ์ในเรื่องเกษตรยั่งยืนและผมจะทำให้ได้เพื่อหมู่บ้านของผมและให้ชุมชนเข้มแข็งให้จงได้ครับ ทั้งหมดนี้คือการเป็นผู้นำของผมแบบเกษตรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

บทที่ 4

กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืน

1. การแลกเปลี่ยนและการวางแผนการทำงานแต่ละหมู่บ้าน

การพูดคุยดังกล่าว ใช้การ เสวนาและพูดคุยแกนนำแต่ละหมู่บ้าน พร้อมกับนำเสนอและแลกเปลี่ยนข้อมูลไปด้วยกัน **ครั้งที่ 1** 19 ตุลาคม 2547 การวางแผนการทำงาน 4 หมู่บ้าน ณ ห้องประชุมมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร สรุปผลการพูดคุยในแต่ละหมู่บ้าน

(1) บ้านเขาดิน การทำงานที่ผ่านมาได้มีการจัดเวทีสัญจรเวียนแต่ละหมู่บ้าน ผู้เข้าร่วมเป็น

กลุ่มแม่บ้านส่วนใหญ่ กลุ่มแม่บ้านที่มาร่วมนั้น ส่วนใหญ่จะดึงกันมาเข้าร่วมประชุม

จากการดำเนินงานการส่งเสริมการทำเกษตรปลอดภัย มาได้ระยะหนึ่ง จึงมีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ร่วมกันระหว่างสมาชิก เพื่อ เป็นกองทุนให้สมาชิกกู้ยืมไปทำการเกษตร ด้วยอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ และให้สมาชิกมาประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งกันและกัน

การประสานระหว่างภายในหมู่บ้านกับภายนอก มีนายน้ำพอง เปียดี เป็นผู้ประสานงาน ซึ่งนายน้ำพองได้ประสาน กับสำนักงานสาธารณสุขอำเภอทับคล้อโดยมีคุณปัญญา ยาแก้ว เป็นผู้ดำเนินการ และมีการทำงานร่วมกับมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร มีการพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา เป็นตัวอย่าง และเป็นนักทดลอง

การใช้สารหมักชีวภาพในบ้านเขาดินนั้น มีการใช้ทั้งสารหมักจากสัตว์ต่าง

ๆ ภาย

ในพื้นที่ เช่น หอยเชอร์รี่ และเปิดไก่ที่ตายในท้องถื่น และสารหมักจากสมุนไพร สมุนไพรที่ใช้ เช่น ยาสูบ บอระเพ็ด การใช้สมุนไพร ต้องมีการสังเกตแมลง

ปัจจัยเสริมที่มากกระทบช่วยให้การขยายผลการทำเกษตรปลอดภัยขยายมากขึ้น ได้แก่ การที่เกษตรกรเป็นหนี้สูง ทำให้ไม่ค่อยมีเงิน ซื้อ สารเคมี จึงหันมาสนใจสารหมักชีวภาพ เพราะมีราคาถูก

การพูดคุย ใช้การเสวนาแลกเปลี่ยนในแต่ละหมู่บ้านระหว่างผู้นำเกษตรยั่งยืนด้วยกันเอง โดยมีประเด็นการพูดคุยแบ่งตามช่วง คือ การทำเกษตรก่อนการใช้สารเคมี การทำเกษตรใช้สารเคมี การเกษตรที่เริ่มลด เลิกการใช้สารเคมี (มีการแลกเปลี่ยนกันในวันที่ 28 กันยายน 2546)

ก) จุดอ่อน

แนวคิดการพึ่งตนเองเป็นแนวคิดที่มีน้อยมากในบ้านเขาดิน เนื่องจากการซื้อสินค้ามากกว่าการปลูกด้วยตนเอง ซึ่งมีทั้งตลาดนัดในท้องถิ่นรวมถึงรถพุ่มพวงที่เข้ามาขายในหมู่บ้าน รายได้ที่ได้มาส่วนใหญ่เป็นการกู้เงินจากภายนอก ซึ่งนำมาใช้ทั้งการลงทุนทำนา และจับจ่ายในครัวเรือน

การทำน้ำหมักยังไม่ค่อยมีใครเชื่อ แต่ในทางตรงกันข้ามไปตลาดเห็นเสื้อผ้าสวยๆ ชอบซื้อ เชื่อคนง่ายไม่ไตร่ตรองดูก่อน พอเงินล้านออกมาจะมีคนจำนวนมากรอกู้

ความรู้ที่ไม่มีคือความรู้การปรับปรุงดินขาดการประชาสัมพันธ์ในเรื่องการทำเกษตรปลอดภัย เช่น การเลี้ยงปลาความรู้ยังน้อยอยู่ ผู้นำยังขาดความรู้ ต้องเรียนรู้เพิ่มเติม

หน่วยงานรัฐในท้องถิ่นยังไม่ให้ความร่วมมือพบว่าผู้ใหญ่บ้านยังไม่เข้าร่วมในการส่งเสริมเกี่ยว

กับการทำเกษตรยั่งยืน แต่ในส่วนของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนั้น มีภรรยาของ อบต.เข้ามาเป็นสมาชิก

ความสามัคคีในชุมชน พบว่า ยังขาดผู้นำที่เข้มแข็ง โดยเมื่อทำกิจกรรมมักจะทำในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่ปรึกษากัน ขาดความสามัคคี ประกอบกับคนทั่วไปยังไม่ค่อยเชื่อการทำเกษตรปลอดภัยเพราะเห็นว่า ยุ่งยาก และต้องประชุมบ่อย ยังไม่เห็นผลประโยชน์ที่ชัดเจน

ข) ความคาดหวังในอนาคต

อยากให้ปลูกกินเองไม่ต้องซื้อเขา เช่น เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ปลูกผัก อะไรก็ได้ที่จะต้องไม่ไปซื้อเขาที่ตลาดให้มันเปลี่ยนสต็อค ปลูกผักกินเอง ทำกับข้าวกินเอง ทำน้ำหมักฉีดผักที่ปลูกไว้ ทำข้าวปลอดภัยพิษ ใช้น้ำที่ทำเอง ยาฉีดแมลงทำเอง ฮอโมนทำใช้เอง ทำเกษตรแบบพออยู่พอกิน แบ่งปันกันกินเหลือจึงขาย

ค) ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้สารหมักชีวภาพ ได้แก่ มะม่วงที่ท่า มีใบหนา ผลออกมาสวย มีความต้านทานโรค และมีการขายคล่อง

ง) แนวทางต่อไป

- เพิ่มการประชาสัมพันธ์เรื่องเกษตรปลอดภัยพิษมากขึ้น
- รวมพลังของกลุ่มให้แน่น ไม่สนใจว่าจะเป็นเช่นไร เริ่มหาคนทำจากน้อย ไปหามาก เรา

ค่อยหาจาก 1 ไป 2 ไป 3

- นัดประชุมกลุ่มสม่ำเสมอ ในกลุ่มต้องมีความสามัคคีกันถึงจะเป็นกลุ่มที่ดี ตั้งกลุ่มของเราให้แน่น

จ) กลยุทธ์การขยายผล ในกลุ่มลุ่มน้ำพอง คือ การมาปฏิบัติการทำสารหมักชีวภาพร่วมกัน การประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ และ มีการเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นระหว่างการใช้สารหมักชีวภาพ และสารเคมีเปรียบเทียบกับกัน

(2) บ้านหนองหวาย

บ้านหนองหวายปัจจุบันมีแกนนำที่เริ่มลด เลิกการใช้สารเคมีประมาณ 4 – 5 คน ลุงเพ็งเป็นแกนนำคนหนึ่ง ที่เริ่มทำนาปลอดภัยพิษ จุดเปลี่ยนของลุงเพ็ง คือการไม่มีเงินพอที่จะซื้อสารเคมี การส่งเสริมของลุงเพ็งในขณะนี้ คือ ส่งเสริมให้คนเลี้ยงวัว จะได้มูลของวัวนำมาทำปุ๋ยใส่ในนาข้าว แต่ตอนนี้ คนทั่วไปยังเฝ้ามองการทำงานของแกนนำ อยู่ และบางส่วนเริ่มแสดงความสนใจและขอเข้ามาทำด้วย

(ก) จุดอ่อนบ้านหนองหวาย

- ผู้นำทางการไม่เข้าร่วม
- คนส่วนใหญ่ไม่เชื่อเพราะยุ่งยาก และไม่เรียนรู้ ไม่เปิดรับข้อมูลจากภายนอก
- ปัจจุบันมีการทำเกษตรหลายอย่าง ทั้งการปลูกอ้อย ถั่ว และนาปรัง ทำให้ไม่มีเวลาในการทำสารหมักชีวภาพ
- แกนนำหลายคนยังอยู่ในลักษณะพูดแต่ไม่ได้ทำ ทำให้ไม่มีตัวอย่างการทำเกษตรปลอดภัยพิษที่ทำได้จริงในหมู่บ้าน
- แกนนำออกไปประชุมข้างนอกบ่อย ทำให้ขาดผู้ประสานงานที่ต่อเนื่องภายในหมู่บ้าน

(ข) แนวทางการแก้ไข

- ประเด็นการที่ผู้ใหญ่บ้านไม่เข้าร่วม ผู้เข้าร่วมช่วยกันวิเคราะห์ว่า ส่วนหนึ่งเนื่องมาจาก

การที่คนข้างนอกเข้ามาทำงานส่งเสริมในพื้นที่ประสานกับแกนนำในพื้นที่โดยตรง ยังไม่ได้ประสานกับผู้ใหญ่บ้านหรือ องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้มีความรู้สึกไม่ค่อยให้ความสำคัญ จึงไม่สนใจให้ความช่วยเหลือ ในการส่งเสริมอย่างจริงจัง ทางแก้คือ ผู้ประสานข้างนอก โดยเฉพาะมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร น่าจะไปประสานกับผู้นำทางการ เหล่านี้ และอาจจัดประชุมที่บ้านของผู้ใหญ่บ้าน ปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัด ทำให้ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทที่โดดเด่นขึ้น

- ประเด็นในเรื่อง การขาดความรู้ในการทำเกษตรยั่งยืน แนวทางแก้ไข คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ เชิญผู้นำทางการเข้าร่วมด้วย

(3) บ้านวังแดง

บ้านวังแดง มีการส่งเสริมเกษตรยั่งยืน ตั้งแต่ปี 2543 โดยเริ่มต้นจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ได้พาผู้ใหญ่ พรหมมี หอมสุวรรณ ซึ่งเป็นแกนนำของหมู่บ้าน ไปดูงานที่ภาคอีสาน ต่อมา ป้าไม้จังหวัดพิจิตร ได้เข้ามา ทำสารหมักชีวภาพในหมู่บ้านของผู้ใหญ่ ซึ่งกระบวนการของป้าไม้ คือ การสาธิต ให้ดู มีการแจกเอกสาร ให้ ผลจากการสาธิตดังกล่าวพบว่าไม่มีผู้สนใจทำต่อ

ต่อมา ปี 2544 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอทับคล้อ ได้เข้ามาส่งเสริมการทำเกษตรปลอดสารพิษ ในบ้านวังแดง โดยให้ ผู้สนใจที่เข้ามาอบรม นำวัตถุดิบเช่น สมุนไพรในท้องถิ่นที่มีคุณสมบัติฆ่าและป้องกันแมลง มาทำร่วมกัน มีผู้สนใจเข้าร่วมอบรมจำนวน 30 คน มีปัจจัยสนับสนุนจากโครงการคือ ถังสำหรับใช้หมักสารชีวภาพ

(ก) ผลจากการดำเนินการดังกล่าว พบว่ามีผู้ที่ใช้สารหมักชีวภาพจำนวน 10 กว่าคน นอกจากนั้นกลุ่มยังได้นำสารหมักชีวภาพดังกล่าว ไปจำหน่ายให้กับผู้ที่ไม่มีเวลาทำ เป็นรายได้เข้ากลุ่มด้วย

(ข) ปัจจัยภายนอกที่ผลักดันให้กลุ่มใช้สารหมักชีวภาพอีกส่วนหนึ่ง คือ นโยบายรัฐบาลที่สนับสนุนการลด เลิก การใช้สารเคมี ในขณะที่ผู้ใหญบ้านมีการประชาสัมพันธ์บ่อยครั้ง ทำเป็นตัวอย่างให้ดู รวมทั้งพาลูกบ้านไปดูงานพื้นที่อื่น ๆ ด้วย

(ค) ปัจจัยภายใน เกิดจากต้นทุนการผลิตการเกษตรที่ใช้สารเคมี มีต้นทุนสูง ที่สูงมาก หนี้สินเกษตรกรมีจำนวนมาก ภาวะดังกล่าว ทำให้เกษตรกร สนใจการลด เลิกการใช้สารเคมี

(ง) จุดอ่อนบ้านวังแดง

- ขาดความรู้ในการปรับปรุงดิน ความรู้ในการปรับปรุงและเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าว ขาดข้อมูลผลที่ชัดเจนจากการทำเกษตรยั่งยืน ข้อมูลผลกระทบจากการใช้สารเคมี ระบบนิเวศในการทำการเกษตร
- ไม่มีการทำเมล็ดพันธุ์สำรองไว้ภายในหมู่บ้าน เมื่อเกิดปัญหาฝนแล้ง
- การทำเกษตรของคนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ทำนออย่างเดียว ยังขาดความหลากหลาย ของ
- การปลูกพืชเพื่อให้บริโภคในครัวเรือน
- ขาดคนรุ่นใหม่ที่จะสืบทอดอาชีพเกษตรกร
- การทำข้าวปลอดสารพิษจำหน่าย ขาดข้อมูลและมาตรฐานการทำเกษตรปลอดสารพิษที่ชัดเจน

(จ) กลยุทธ์การชักชวน ของผู้ใหญบ้าน คือ การทำจริงในพื้นที่ เมื่อมีคนเห็นแปลงนาตัวอย่างจึงสนใจ และ เข้ามาพูดคุย ชื่อสารหมักของกลุ่มซึ่งสารหมักชีวภาพของกลุ่มขายในราคาถูก มีการทำปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดขายในนามของกลุ่ม มีการวิจัยทดลองพัฒนาสูตรอย่างต่อเนื่องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพสารทดแทนสารเคมี มีการดำเนินการโดยการนำบ

ประมาณ จากการปันผลของโรงสีมาทำเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีการจ้างเกษตรกรที่ใช้สารเคมีมาฉีดสารหมักชีวภาพในนาของตนเอง ทำให้คนรับจ้างได้เห็นข้าวในนาของตนเอง และเริ่มสนใจใช้สารหมักชีวภาพ กลยุทธ์การขยายผล

(๑) องค์ความรู้ในการป้องกันและกำจัดเพลี้ยกระโดด ได้แก่ การใช้น้ำมัน การใช้ใบมะละกอมาทรมัถ

(4) บ้านทุ่งทอง

มีนายจวน ผลเกิด เป็นแกนนำของกลุ่ม การส่งเสริมเกษตรยั่งยืน นั้นเริ่มต้นมาจากการที่ลุงจวนได้มาทำเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ของตนเองก่อน เมื่อประสบความสำเร็จจึงเริ่มการขยายให้สมาชิก โดยใช้กลุ่มเป้าหมายคือฐานสมาชิกภายในกลุ่มออมทรัพย์ บ้านทุ่งทอง (ที่ลุงจวนเป็นผู้ก่อตั้ง และมีตำแหน่งเป็นที่ปรึกษา) โดยเลือกผู้สนใจ คล้ายกับการค้นหาเพชรในตม มาเจียระไน ขณะนี้มีจำนวน 10 คน (กลุ่มเป้าหมายส่วนหนึ่งนอกจากจะเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์แล้วยังเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล) ส่วนแกนนำสมาชิกใช้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นนาข้างเคียง

(ก) บทบาทของลุงจวนในการขยายผลคือ การทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับผู้สนใจ มีการพูดคุยและสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในลักษณะแบบลูกหลาน

(ข) จุดอ่อนบ้านทุ่งทอง

- แกนนำไม่ใช่คนในพื้นที่ และไม่ใช่ผู้นำทางการ ทำให้ความน่าเชื่อถือ และการรวมคนเป็นไปได้ยาก
- เกิดความแตกแยกภายในหมู่บ้าน มาจากเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน
- คนส่วนใหญ่ยังไม่เชื่อการทำเกษตรปลอดสารพิษ ว่าจะได้ จึงยังอยู่ในระยะเฝ้าดู
- ผู้นำทางการผู้ใหญ่บ้านไม่เข้าร่วม และไม่ค่อยทำงาน เนื่องจากใกล้จะเกษียณ
- หน่วยงานราชการโดยเฉพาะสำนักงานเกษตรยังไม่เข้าร่วม มีแต่สถานีอนามัยที่เข้าร่วม
- มีผู้ประสานงานน้อยในการเชื่อมระหว่างหน่วยงานภายนอกและภายในหมู่บ้าน

(ค) ปัญหาอุปสรรคที่พบคือ การที่สารหมักชีวภาพมีวิธีการทำไม่ชัดเจน ประสิทธิภาพการใช้ไม่แน่นอน

(ง) แนวทางต่อไป ของบ้านทุ่งทอง คือ การพูดคุยแลกเปลี่ยนอย่างบ่อยครั้ง กับแกนนำ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการวิจัยและทดลองการพัฒนาการทำสารทดแทนสารเคมี มีการทำแปลงสาธิตเพื่อดึงดูดให้คนสนใจ มีการตลาดปลอดสารพิษเพื่อประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปได้รับรู้ และ เป็นแรงจูงใจให้กับเกษตรกรที่ทำเกษตรปลอดสารพิษ ใช้หลักในการทำงาน คือ การทำแบบเตาถ่าน หมายถึงการค่อยๆ เติบโต การขยายอย่างช้า ๆ

(5) สรุปภาพรวมการประชุม โดย เจ้าหน้าที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ภาค)

โครงการวิจัย การพัฒนาศักยภาพผู้นำในการทำเกษตรยั่งยืน จังหวัดพิจิตรประกอบด้วยผู้นำ 4 คน คือ ลุงจวน ลุงน้ำพอง ลุงสมบัติ จันทร์เชื้อ ผู้ใหญ่พรหมมี

(5.1) สาเหตุสิ่งจูงใจ ในการทำเกษตรยั่งยืนมาจาก ต้นทุนสูง สุขภาพแย่ ทั้งผู้ปลูกและผู้บริโภค ดินเสื่อม ผลผลิตน้อยลง เพิ่มต้นทุน ข้อมูลการเจาะเลือด ตลาด และ กลัวว่าอนาคตจะขายผลผลิตไม่ได้ เช่น ข้าวมีสารพิษขายไม่ได้

(5.2) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ เกษตรกรผู้นำ สร้างผู้นำรุ่นต่อไป มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร ประสานผู้นำกับแหล่งความรู้ข้างนอก และ นโยบาย

(5.3) เครื่องมือ และ วิธีการในการเปลี่ยนแปลง คือ ทดลองทำเองก่อน ต้องเป็นรูปธรรมให้เห็น (สังคมเชื่อมั่น) มีความตั้งใจจริง ใฝ่เรียนรู้ ทั้งจากการ อ่าน ฝึกอบรม เพื่อ เพิ่มความรู้ การทดลอง ประยุกต์ ปรับทำใหม่ โดยมีพื้นฐานของการอดทน และเป็นคนช่างสังเกต

(5.4) แนวทางขยายผล / สร้างผู้สืบทอด คือ ถ่ายทอดด้วยตัวเอง พูดบ่อยๆ พาไปฝึกอบรมแลกเปลี่ยนดูงาน เวทีแลกเปลี่ยนในกลุ่มอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอและการติดตามดูแล

(5.5) เทคนิคการขยายผล คือ จ้างคนไปฉีดสารชีวภาพในแปลงนา และขายผักพร้อมชักชวนไปในตัว

(5.6) เงื่อนไข คือ ข้อมูล คืออาวุธ สร้างรูปธรรมใช้เวลานาน ถ่ายทอดด้วยตัวเอง ความรู้ข้อมูลอยู่กับคน พูดบ่อยๆคนใกล้ตัว และ เวทีแลกเปลี่ยนในกลุ่มกันเอง

(5.7) เทคนิควิธีใช้ เครื่องมืออุปกรณ์ และการ วรรณคดี สื่อ ข้อมูล

(5.8) เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วย เศรษฐกิจ ชีวภาพยังไม่มีมีการรับประกันผลสูตรแน่นอน ความคิดเห็นไม่ตรงกับคนในครอบครัว ความนิยมของผู้บริโภค สวยงาม และ วัตถุดิบ ขี้ควาย

(5.9) แผนปฏิบัติการ

แนวทางรวมกันทั้ง 4 หมู่บ้าน

- ใช้ข้อมูล เช่น เปรียบเทียบต้นทุนการผลิต
- ใช้สารเคมี
- ตรวจดิน น้ำ
- ชีวภาพ
- ข้อมูล เจาะเลือด
- การแลกเปลี่ยนภายใน 4 กลุ่ม
- ประสานหน่วยงานภายนอก มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตรเป็นศูนย์รวมของข้อมูลความรู้

เทคนิค กลุ่มเกษตรกรและข้อมูล ความรู้จากข้างนอก ข่าวสารเกษตร นโยบาย ข้อมูลเกี่ยวกับโรคพืช ผัก คอยประสานองค์กรที่เกี่ยวข้องมาช่วย เช่น กรมพัฒนาที่ดิน โรคพืชผัก

- การถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่า สู่เกษตรกรรุ่นใหม่
- จัดหลักสูตรร่วมกัน 4 หมู่บ้าน รุ่นที่ 1
- หลักสูตรอะไร ต้องระดมเทคนิค สนใจ นาปี
- จำนวนคน คัดคนอยากรู้จริงๆ จาก 4 หมู่บ้าน
- เวลา
- จับนักเรียนเจาะเลือด เจาะเลือดวิทยากร
- การติดตามผล
- วิทยากร (ทายาท และ ผู้นำ)

(5.10) การบ้าน (แกนนำแต่ละหมู่บ้าน)

- 1. เตรียมข้อมูลใครเก่งเรื่องอะไรบ้าง (แกนนำ)

- หน้าตาหลักสูตรการนำเสนอ
- ประชุมร่วมกันวันที่ 6 พฤศจิกายน 2546 บ้านผู้ใหญ่พรหมมี แกนหมู่บ้านละ 5 คน

(5.11) การบ้าน (มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร)

- ติดต่อสถานีพัฒนาที่ดิน เรื่อง ความรู้ในการปรับปรุงดิน
- เข้าไปพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านเพื่อชี้แจง ทำความเข้าใจ

(6) สรุปผลที่ได้ การแลกเปลี่ยนระหว่างพื้นที่ที่แตกต่างกันในหลายลักษณะ คือ แกนนำที่เป็น

ผู้ใหญ่บ้าน คือผู้ใหญ่พรหมมี หอมสุวรรณ แกนนำที่เป็น อาสาสมัครสาธารณสุข คือ นายน้ำพอง เปี้ยดี แกนนำที่เป็น ปราชญ์ชาวบ้านคือ นายสมบัติ จันทร์เชื้อ และนายจวน ผลเกิด

การแลกเปลี่ยนดังกล่าว ทำให้กวิจยมองเห็นความแตกต่างกันในการขับเคลื่อนเกษตร

ปลอดสารพิษ แกนนำที่เป็นผู้ใหญ่บ้านมีการขับเคลื่อนผ่านการสั่งการในฐานะผู้ใหญ่บ้าน แต่ประเด็นเป็นการสนใจร่วมของคนในชุมชนสองแรงแผ่นกันทำให้การทำงานที่ผ่านมาค่อนข้างได้รับความร่วมมือจากชุมชนสูงจำนวนประมาณ 50 คน โดยมีผลที่เกิดขึ้นเป็นที่ประจักษ์ ทั้งการทำโรงสีชุมชน ปุ๋ยหมักชีวภาพ และกองทุนสารหมักชีวภาพร่วมกัน

ในขณะเดียวกันแกนนำที่เป็น อสม และปราชญ์ชาวบ้านการดำเนินงานขับเคลื่อนเรื่อง

เกษตรปลอดสารพิษในกลุ่มเป้าหมายเล็ก ๆ ประมาณ 5 – 10 คน คนส่วนใหญ่ยังไม่รู้เรื่องการขับเคลื่อนเรื่องเกษตรปลอดสารพิษ โดยเฉพาะพื้นที่หนองหวายและบ้านเขาหิน ส่วนบ้านทุ่งทอง คนในชุมชนรับรู้ เพราะนอกจากลุงจวนจะมีการทำเกษตรปลอดสารแล้วยังทำกิจกรรมหล่อเทียน และกลุ่มออมทรัพย์ที่คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ทำกิจกรรมด้วย จึงรับรู้เรื่องเกษตรปลอดสารไปด้วย

2. เสวนาชุมชนร่วมกันระหว่าง 4 หมู่บ้าน ครั้งที่ 2 วันที่ 6 พฤศจิกายน 2546 ณ บ้านผู้ใหญ่พรหมมี หอมสุวรรณ

เนื่องจาก โครงการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืน ได้มีการประชุมร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เพื่อท้องถิ่น ในวันที่ 19 ตุลาคม 2546 ณ มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร และได้มีการปรึกษากันในการวางแผนการดำเนินงานในช่วงต่อไป ในวันที่ 6 พฤศจิกายน 2546 ณ บ้านผู้ใหญ่พรหมมี หอมสุวรรณ เวลา 09.00 น โดยมีกำหนดการคือ

เวลา 09.00 - 11.00 น	เรียนรู้กระบวนการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนภายในหมู่บ้าน วังแดง
เวลา 11.00 – 12.00 น	หาแนวทางการกำจัดจุดอ่อนของแต่ละหมู่บ้าน
เวลา 12.00 – 12.30 น	รับประทานอาหาร
เวลา 12.30 – 15.00 น	ร่างหลักสูตรเกษตรยั่งยืนสำหรับ 4 หมู่บ้าน
เวลา 15.00 น	เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

(1) กำหนดการประชุม ช่วงเช้า ดูงานพื้นที่ผู้ใหญ่พรหมมี หอมสุวรรณ

- ดูการทำนาปลอดสาร
- การทำสวนผสมผสานและแนวคิดของเจ้าของสวน
- การบริหารจัดการโรงสีชุมชน
- การทำสารทดแทนสารเคมี

ช่วงบ่าย ปรึกษาแผนแต่ละหมู่บ้าน และแผนร่วมของทั้ง 4 หมู่บ้าน

(2) ผลการประชุม

(2.1) **เรื่อง แจ้งให้ทราบ** ขณะนี้มีโครงการขุดสระ โดยมีรายละเอียด คือ ขนาดสระ 2 งาน ลึก 3 เมตร มูลค่าประมาณ 20,000 บาท ใครสนใจเพิ่ม มาขอรายละเอียดได้ที่ผู้ประสานโครงการวิจัย

(2.2) ผล การดูงาน

พื้นที่ที่สาละ พื้นที่นาหอมมะลิประมาณจะได้ข้าว 80 ถังต่อไร่ พื้นที่มีสภาพดี เป็นที่ลุ่ม ทำนาในลักษณะนาดำ มีการใช้สารทดแทนสารเคมี โดยการทำสารหมักชีวภาพ มีการย่อยสลายฟาง ก่อนการทำนาประมาณ 3 – 5 วัน นอกจากนั้นยังมีการใช้สารหมักชีวภาพ ใส่ตอนคราดนา นอกจากการทำนา พี่สาละยังมีการปลูกไม้ผลหลายชนิด และไม่ย่นต้น

ประเด็นที่พูดคุยกันคือ

- ความสอดคล้อง คน ดิน และพันธุ์ข้าว
- การแก้ปัญหาต้นทุนการเกษตรสูง ดินเสื่อม โดยการการปลูกถั่วหมุนเวียน เพื่อสร้าง ระบบนิเวศน์
- ผู้ที่ทำเกษตรปลอดสารพิษ และไร่นาสวนผสม จะมีใบหน้าเปื้อนยิ้มตลอด แสดงถึงความสุขที่ได้รับ และเป็นคนชอบทดลอง
- สวน มีการทำไร่นาสวนผสม มีพืช คือ ฝรั่ง มะม่วง นาข้าว มีการทำมะม่วงเป็นหลัก ทำมะม่วงลาดสาร

สระน้ำโบราณ คาดว่า มีตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย ในบริเวณนี้ มี 2 สระ สระที่ไปดูเรียกว่า สระสาว คือ คาดว่าจะเป็นผู้หญิงมาขุด พื้นที่ทั้งในและนอกสระ ค่อนข้างรก มีพืชพื้นบ้าน หายากหลายชนิด เช่น ผักหวานป่า

ประเด็นที่พูดคุยกันคือ

- กลัวสารเคมีเข้าไปในสระน้ำโบราณจะมีผลทำให้ ปลาตาย วัชพืชขึ้นรกเนื่องจากพื้นที่รอบ ๆ เป็นพื้นที่ที่ทำนา
- การตระหนักถึงความพยายามในการ ขุดสระขนาดใหญ่ของ คนสมัยก่อน
- เครื่องจักร ก็สามารถทำได้ คุณค่าบรรพบุรุษ สำนึก ความพยายาม
- สระน้ำโบราณ สามารถทำเป็นที่ท่องเที่ยวได้ เพราะมีระบบนิเวศน์นกเปิดน้ำ
- การพัฒนา มี 2 แนวคิด คือ การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยและปรับปรุงอนุรักษ์ตามสภาพเดิม แต่อาจเพิ่มการใช้ประโยชน์ เช่น ปลูกสมุนไพร ให้คนอื่นเรียนรู้มาเรียนรู้

บทเรียนและความรู้จากการพูดคุย

- การรื้อสารให้ดูสภาพต้น บังคับทำให้ต้นโตเร็ว อาจรื้อสารปี หนึ่งปี
- ก่อนจะทำสวนมะม่วง ควรมีการศึกษา ก่อน โดยมีเทคนิคการคัดเลือก คือเลือกพันธุ์ที่ออกช่อได้ง่าย เช่น เพชรบ้านลาด น้ำดอกไม้
- เมื่อมี ปัญหาเพลี้ยจักจั่นให้ใช้ไฟส้ม

- ธรรมชาติรู้ตัวเองตามสภาพความเป็นจริง
- การทำงานอย่ามองอีโต้ด้านเดียว คุณก็เช่นกัน เช่น จะดูคน ต้องดูว่าเขามีความคิดเป็นอย่างไร คมไหม อีโต้ด้านหนึ่ง คือ ครอบครัวยังไง เป็นอย่างไร หลังจากนั้นเขามีเพื่อนใหม่ มีกลุ่ม หรือ เครือข่ายใหม่
- ผู้นำต้องมีกลยุทธ์หลายอย่างในการทำงานกับลูกบ้าน ต้องมีวิสัยทัศน์ มีไม้เด็ด และไม่อ่อน
- กล้าตัดสินใจ และยืดหยุ่นตามสถานการณ์
- กรณีที่ผู้นำไม่ให้ความร่วมมือ ลงบัตินักเปลี่ยนว่าในพื้นที่ใช้วิธีการ คือ พาไปดูงานดูที่อื่น ๆ เขาทำ หรือ ขายความคิด ผ่านที่ประชุม หรือการพูดคุยกัน
- การทำงานพัฒนาใครทำก่อนเจอก่อน ฉะนั้น ต้องมีการแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานระหว่างกัน
- ทุกพื้นที่ประสบปัญหาการสำรวจผู้นำรุ่นใหม่ พบว่ามีแต่ยังมีจำนวนน้อย และยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร

(2.3) การพูดคุยประเด็นเรื่องการร่างหลักสูตร เมื่อนักวิจัยตั้งคำถามร่วมกันว่า จะสามารถทำหลักสูตรร่วมกันมาได้อย่างไร ที่ประชุมเห็นว่ารูปแบบการสำรวจสองเดือนครั้งน่าจะเหมาะสมกว่าการทำหลักสูตรแล้วมาเรียนรู้ในลักษณะหลายวัน ปัญหาที่พบคือ แกนนำส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีเวลา การพัฒนาผู้นำจากการไปแลกเปลี่ยนดูของจริงในพื้นที่และแลกเปลี่ยนพูดคุยกันน่าจะเหมาะกับวิถีชีวิตมากกว่า จึงทำให้ข้อสรุปออกมาเป็นเวทีสำรวจ ส่วนประเด็นการพัฒนาศักยภาพของแต่ละพื้นที่นั้น น่าจะมีค้นพัฒนาจากจุดอ่อนของแต่ละพื้นที่ จึงเสนอให้แต่ละพื้นที่คิดแผนของตนเองขึ้นมา

(2.4) แผนงานแต่ละพื้นที่ เป็นข้อสรุปของแต่ละเวที ว่าก่อนวางแผนงานควรมีการค้นหาเป้าหมายที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ก่อน โดยมีรายละเอียดคือ

- (1) บ้านหนองหวาย เป้าหมาย พออยู่พอกิน ตอนแรกมีคนดูแล มีศักดิ์ศรี กลยุทธ์ การจับภาพเล็กมาทำให้เป็นรูปธรรม เช่น การมีบ่อ มีปลากิน มีผัก ผลไม้กิน กิจกรรมที่ทำ คือ การประชุม การดูงาน
- (2) บ้านทุ่งทอง เป้าหมายพออยู่พอกิน กลยุทธ์ จับกลุ่มเป้าหมายเดิมที่มีอยู่แล้ว จำนวน 10 คน เน้นการทำปลอดสารพิษ มีอาหารหลากหลาย มีสุขภาพดี เพราะอย่างไรมนุษย์ก็กินไม่รู้จักอิ่ม อุดรรัฐ ลดการซื้อพยายามทำปุ๋ยให้พอใช้
- (3) บ้านวังแดง เป้าหมาย หมู่บ้านมีการทำปลอดสารพิษครบวงจร กลยุทธ์คือ การทำเมล็ดพันธุ์ การผลิตข้าวปลอดสารพิษ การแปรรูปข้าว กิจกรรม คือ อบรมเมล็ดพันธุ์ คัด สรรองและการจัดการปรับปรุงดินด้วยถั่ว สรรวจข้อมูลเลือกทำจริง คนทำ / แบบฟอร์ม / วิธีการ พันธุ์ข้าวเด่น / นาปีปลอดสาร / วิสาหกิจโรงสี
- (4) บ้านเขาดิน เป้าหมาย พออยู่พอกิน กลยุทธ์ คือ ลดต้นทุน เริ่มจากกลุ่มเป้าหมายเดิม ประมาณ 10 คน ใช้การขายตรง กิจกรรม คือ การประชุมและปฏิบัติจริง การหาข้อมูลข้อดีของการใช้สารทดแทนสารเคมีในหลาย ๆ ด้าน

การคิดแผนการขยายผลเริ่มจากเป้าหมาย ที่กลุ่มคาดว่าจะสามารถขยายผลได้ พร้อมกับการทำงานบนฐานศักยภาพของแต่ละหมู่บ้านมี คือ บ้านหนองหวายมีคนขุดบ่อมาก แต่ภายในบ่อไม่มีปลา จึงเริ่มต้นจากโครงการในลักษณะดังกล่าว บ้านทุ่งทอง มีแกนนำคือลุงจวนเป็น เป็นอยู่ให้เห็น พร้อมกับได้มีคนสนใจเดิมอยู่แล้วแต่ยังขาดความหลากหลายของพืชภายในพื้นที่ บ้านวังแดงมีการทำโรงสีข้าวปลอดสารพิษ แต่ยังขาดการพัฒนาเรื่องเมล็ดพันธุ์ ส่วนบ้านเขาติน เริ่มจากกลุ่มเป้าหมายเดิมแต่พัฒนาเรื่องการลดต้นทุนให้มากยิ่งขึ้น

กิจกรรมพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืนทั้ง 4 หมู่บ้าน

- (1) เวทีระหว่างหมู่บ้าน เวียนสัจจะอาจจะไม่ใช่สถานที่ของผู้นำในขณะนี้ก็ได้ มีความถี่ประมาณ 2 เดือนครั้ง
- (2) การเชื่อมการเรียนรู้ของแต่ละพื้นที่

การนัดหมายและงานที่จะทำครั้งต่อไป

- (1) ประชุมสัจจะครั้งต่อไปที่บ้าน ลุงจวน 21 มกราคม 2547 เวลา 09.00 น.
- (2) ประชุมผู้ทำหน้าที่ในการจัดและเคลียร์การเงิน วันที่ 8 ธันวาคม 2546 คือ ผู้นำแต่ละหมู่บ้าน และผู้ช่วย (ผู้นำได้เสนอผู้ช่วยคือ บ้านเขาติน คุณสมมาศ บ้านวังแดง คุณสมัยและคุณสาลี บ้านทุ่งทอง คุณจำเนียร และคุณเกวณีน บ้านหนองหวาย คุณสมศักดิ์)
- (2) ส่งแผนงานโดยละเอียดว่า ทำอะไร เมื่อไหร่ มีใครมาร่วมบ้างกี่คน ใช้งบประมาณเท่าไหร่ เป้าหมายที่ทำ เพื่ออะไร ส่งกลางเดือน พ.ย.

3. เสวนาชุมชนร่วมกัน ครั้งที่ 3 วันที่ 8 ธันวาคม 2546 ประชุมวางแผนการทำงาน ทั้ง 4 หมู่บ้าน ณ มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร

(1) ผลการประชุมการจัดทำแผน คือ

(1.1) บ้านวังแดง

0) เป้าหมาย เชิงคุณภาพ ปลอดสารพิษ ครอบคลุมเรื่องข้าว เชิงปริมาณ

ภายในปี 2547 จะทำเกษตรยั่งยืน 40 ครอบครั้ว (ของเดิมมีครอบครั้วที่ทำเกษตรยั่งยืน จำนวน 17 ครอบครั้ว ในหมู่บ้านมีทั้งหมด 243 ครอบครั้ว ทำนา 78 ครอบครั้ว) เมื่อมีคนทำเกษตรปลอดสาร ทางโรงสีชุมชนจะ ทำการรับซื้อข้าว โดยให้ราคาสูงกว่าข้าวใช้สารเคมี

(ข) กิจกรรม

- อบรมการเพาะเมล็ดพันธุ์ข้าว 24 – 25 มกราคม 2547
 - สสำรวจข้อมูล ผู้ทำเกษตรยั่งยืนในบ้านวังแดง ประกอบด้วยขั้นตอน เวที
- ร่างแบบฟอร์มเก็บข้อมูลการลงพื้นที่สำรวจ (คนทำถั่ว และผักสวนครัวปลอดสาร)
- มีการปลูกผักไว้กินในครัวเรือนร่วมกัน
 - จัดเวทีแสดงผลการดำเนินงาน

(1.2) บ้านเขาดิน

(ก) เป้าหมาย พออยู่พอกิน จำนวน 20 ครอบครัว (ปัจจุบันมี 10 ครอบครัว)

ใช้ กลยุทธ์ ลดต้นทุน

(ข) กิจกรรม

- การสำรวจข้อมูลประกอบด้วยการร่างแบบฟอร์มการเก็บข้อมูล สัมภาษณ์ทำถั่ว และพืชผักสวนครัว ปลอดภัยสารพิษ

- ทำกิจกรรมแก้ปัญหาตามผลที่สำรวจได้
- ติดตามผล
- จัดเวทีแสดงผลงาน ให้คนในพื้นที่รับรู้

(1.3) บ้านทุ่งทอง

(ก) เป้าหมาย พออยู่พอกิน จำนวน 17 ครอบครัว (ปัจจุบันมี 10 ครอบครัว)

ใช้ กลยุทธ์ ลดการซื้อ อุดหนุน

(ข) กิจกรรม

- การจัดเวทีระดมการลงหุ้นทำเครื่องอัดเม็ดปุ๋ย
- การทำปุ๋ยหมักร่วมกัน
- การเก็บข้อมูลผลการทำ
- ติดตามและประเมินผล
- จัดเวทีแสดงผลงาน

(ค) การแบ่งหน้าที่ พี่เกวณิด จัดการเรื่องการเงิน

พี่จำเนียร ช่วยจัดบันทึก

(1.4) บ้านหนองหวาย

(ก) สถานการณ์ เป็นพื้นที่นาปรัง ที่ได้รับผลกระทบ จากการทำไร่ไถ้อย ส้ม และนาปรัง ทำให้คนในชุมชนมีเวลาน้อย

(ข) เป้าหมาย พออยู่พอกิน วัตถุประสงค์ สร้างแหล่งอาหาร ให้เกิดการพึ่งตนเอง และยั่งยืนในอนาคต กลยุทธ์ เน้นภาพเล็ก ที่ทำแล้วเห็นเป็นรูปธรรม มีการปลูกพืชระยะสั้น ที่เป็นพืชผัก และมีการปลูกพืชระยะยาว คือ ไม้ยืนต้น มีการเลี้ยงสัตว์ หาผู้รู้จากการทำกิจกรรม แล้วมาแลกเปลี่ยนกัน มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ไม้ระหว่างกัน มีการทำบัญชีรับจ่าย

(อ) กิจกรรม

- ค้นหากลุ่มเป้าหมายที่มีบ่อ มีดิน (มีข้อมูลอยู่แล้ว)
- พูดคุยและปฏิบัติเรื่องเกษตรยั่งยืน

- ติดตามประเมินผล
- ศึกษาดูงานต่างพื้นที่

4. เสวนาชุมชนร่วมกัน ระหว่าง 4 หมู่บ้าน วันที่ 23 มกราคม 2547 ณ บ้านนายจวน ผลเกิด

ผลการพูดคุย มีรายละเอียด คือ

4.1 ผลการพูดคุยสถานการณ์ ความคืบหน้าแต่ละหมู่บ้าน

(1) บ้านทุ่งทอง

(1.1) ตอนนี้ลุงจวนกำลังทดลองปลูกกาแฟ อยู่ กาแฟเป็นพืชที่ชอบอยู่ในที่ร่ม

(1.2) ลุงจวนทดลองเลี้ยงปลาหมอที่หามาได้จากในนา อาหารที่ให้กิน ช่วงแรกจะให้หัวอาหาร ต่อมา ก็ใช้ปลายข้าวต้มให้กิน

(1.3) ตอนนี้ซื้อโฆษณามันเยอะ เกษตรกรทำไม่เอามากินมาใช้ หวังจำหน่าย พากัย ปากทองไม่ห่วย ก็เลยมีปัญหา

(1.4) บ้านลุงจวนได้มีการระดมหุ้นร่วมกัน โดยใช้กลุ่มคนจากกลุ่มออมทรัพย์ ที่มีอยู่ ซื้อเครื่องอัดเม็ด ประมาณ 6,500 บาท ค่ารถ 400 บาท ใช้ทั้งหมดประมาณ 7,025 บาท หุ้นที่ได้ประมาณ 3,000 บาท ให้การลงหุ้นไม่เกิน หุ้นละ 100 บาท มีการตั้งกฎกติกาว่า เงินหุ้นไม่พอใจสามารถออกได้ ประโยชน์ของเครื่องที่คนเข้ามาหุ้นคิดว่าจะได้ใช้ คือ การอัดเม็ดปุ๋ย การบดน้ำพริก การทำอาหารสัตว์ เช่น ปลา ไก่ ปัญหาที่พบตอนนี้มีปัญหาเรื่องอุปกรณ์ คือ ใบมีด มันหลวม ทำให้การทำงานไม่ดี แล้วเมื่อทำงานแล้วเห็นว่า มีปัญหาในเรื่อง เครื่องจักร คือ ไม่มีกะบะปุ๋ย ทำให้ เวลาใส่ปุ๋ย ใส่ได้ น้อย ทางกลุ่มจึงคิดร่วมกันว่า ควรมีกะบะต่อเติมเครื่องเพิ่ม เพื่อความสะดวกในการทำงาน และในกรณีที่นำเครื่องไปใช้ ให้กรรมการกลุ่ม และสมาชิกไปทำด้วย จำนวนอย่างน้อย 3 คนทุกครั้ง

(1.5) สถานการณ์ของทุ่งทอง ตอนนี้ขาดน้ำมาก เนื่องจาก ผลพวงจากการขยายพื้นที่ปลูกส้ม ทำให้น้ำที่เคยลงมาให้กับพื้นที่ ในการทำงานปราง นั้น ตอนนี้ไม่มีแล้ว เนื่องจาก สวนส้มใช้ปริมาณน้ำมาก ในช่วงหน้าแล้งก็ดูดน้ำขึ้นไปใช้จำนวนมาก หน้าฝน เมื่อน้ำมากก็ดูดน้ำที่ใช้สารเคมีลงมาในพื้นที่ ตอนนี้ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ข้าวที่ปลูกไว้ตายหมด เพราะขาดน้ำ กุ้งหอยปูปลาตายหมด เดียวนี้ต้องเลี้ยงไว้กิน

(1.6) ในช่วงต่อไป คิดว่า สนใจการทำอาหารปลา จึงอยากให้ทางทีมประสานงานวิจัย ช่วยจัดหา หรือดูงานเกี่ยวกับการทำอาหารสัตว์ ต่อไป ลุงน้ำพองได้ให้ข้อมูล การทำอาหารปลา แรดและปลาสรวย ประกอบด้วย กระดูกไก่สดจำนวน 10 กิโลกรัม รำ 5 กิโลกรัม กากมะพร้าว 2 กิโลกรัม คลุกให้เข้ากัน แล้วใส่เครื่องบดสูตรอาหารดังกล่าว ต้องทำแล้วให้สัตว์กินเลย ถ้าเก็บไว้ต้องแช่ตู้เย็น

(1.7) ในเรื่องพันธุ์ข้าว ตอนนี้ กำลังทดลองพันธุ์ข้าวขาวไร้อยู่ จากเดิมที่เอามาจากภูเขา เมื่อนำมาปลูกบ้านเรา ให้คุณนัฐพงศ์เป็นคนปลูก ผลออกมา 2 ไร่ 3 งาน ได้ประมาณ 168 ถัง ... ทนแล้งได้ไม่เป็นไร ฤดูการออกเช่นเดียวกับนาปราง ประมาณ 104 วันออก คุณลักษณะข้าวที่กิน อ่อน แต่ไม่หอม หลายคนกินแล้วติดใจ มีคนเริ่มมาแบ่งพันธุ์ไปปลูก ตอนนี้ลุงจวนบอกว่ายังเป็นกรณีศึกษาอยู่

ลุงจวน การแก้ปัญหาชาวนา ต้องลดขนาดพื้นที่ลง แล้วก็ทำไม่ตั้งอยู่บนฐานความโลภ ในหมู่บ้านของลุงจวนยังทำวงแคบอยู่

(2) บ้านหนองหวาย (ผู้ให้ข้อมูล คือ ลุงบัตติ)

(21) **เมื่อก่อน** มีโรงสีขนาดใหญ่ ชาวบ้านเอาข้าวไปสี ต่อมา มีการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว ชาวบ้านก็เริ่มซื้อข้าวกิน ตอนนั้นวงจรกำลังจะกลับไป เหมือนเดิม ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีจุดยืนของตัวเอง หลงตามกระแสไปเรื่อย ๆ คนส่วนใหญ่ตอนนั้นขาดธรรมะ

การเกษตรบ้านลุงบัตติ มีรูปแบบ การทำเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ ในช่วงแรก มีการทำอ้อยขนาดใหญ่ โดยมีนายทุนจากภายนอกเข้ามาทำ คนรับจ้างเป็นคนอีสาน หากินทุกอย่าง คนหนองหวายหัวเราะคนอีสาน ต่อมา นายทุนถอนตัวออก ชาวบ้านเริ่มทำตามบ้าง ต่อมา เมื่อนายทุนถอนตัวออกไป ชาวบ้านหนองหวายก็เริ่มทำตามบ้าง

(2.2) ผลที่เกิดขึ้น คือ การมองแต่เรื่องเงินเป็นหลัก ความเอื้ออาทรในหมู่บ้านลด

ลง เริ่มคุยอวดกัน อ้อยมา ข้าวนาปรังก็ลดลง ตอนนั้นราคาอ้อยเริ่มตก คนทำอ้อยเป็นหนี้เป็นสินมาก ต่อมาก็เริ่มทำล้มเรื่อย ๆ จนตอนนี้มีปัญหาเรื่อง น้ำ เรื่อง สารเคมี ตอนนี้เป็นหนี้กันมาก ทั้ง เงินล้าน เงิน แสน เงินกลุ่มออมทรัพย์ การส่งก็ดึงมาจากหลาย ๆ ที่ จากนายทุนมาส่ง ดูเหมือนตอนนี้ทุกกองทุนจะไม่เสียเครดิต แต่ในอีก 2 – 3 ปี คอยดูว่าจะเกิดอะไรขึ้น คนตอนกู้เงินไม่คิดอะไร แต่ตอนส่งนั้นแหละจะเครียด ตอนนั้นแรงงานในหมู่บ้านแทบไม่เหลือ หาทางออกให้กับชีวิต โดยการเข้าทอม หางาน

ในช่วงนี้สถานการณ์ของเขตนี้ผันแปรมาก ไม่กี่ปีก็เปลี่ยนแล้ว งานพัฒนาจึงค่อนข้างยาก ทางออกที่จะเป็นไปได้ คือการทำเกษตรยั่งยืน เช่น การเลี้ยงวัว ทำหลากหลาย คำตอบที่ไปสู่เงินมากคงไม่ใช่ แต่คำตอบน่าจะอยู่กับคำว่า พอมากกว่า

(2.3) งานต่อไป

- น่าสนใจให้คนในเขตนี้ได้ทบทวนความผันแปร ของเหตุการณ์

กระแสการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เกิดขึ้น รวมถึงความล้มเหลวที่เกิดขึ้นด้วย ทำอย่างไรที่จะทำให้คนอื่นรู้เหมือนเรา แล้วกลับมาคิดการปลดหนี้ ไม่มีหนี้ พออยู่พอกิน

- ทางออกที่น่าสนใจอีกอย่าง คือการ สร้างรูปธรรม ตัวอย่างของกรพอ

อยู่พอกิน ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ รูปธรรมเหล่านี้ จะอยู่ล้อมรอบด้วยการเกษตรเชิงเดี่ยว เป็นเหมือนทางออกที่รอให้เกษตรเชิงเดี่ยวเข้ามาเรียนรู้

- การประชุมอย่างสม่ำเสมอประมาณ เดือนละ 2 ครั้ง และมีกิจ

กรรมที่เป็นรูปธรรมเกษตรยั่งยืนให้เห็น ปัญหาในบ้านหนองหวาย คือ ความขัดแย้งระหว่าง อบต. กับผู้ใหญ่บ้าน ลุงบัตติวิเคราะห์ ว่าแต่ก่อน ก็ขึ้นกับผู้ใหญ่บ้านอย่างเดียว เรียกกรมกลุ่ม อะไรก็ง่าย ต่อมาพอ อบต.เกิดขึ้น ก็ทำให้คนในหมู่บ้านแยกออกเป็น 2 ส่วน การประชุมสัจจะคราวนี้ ก็จะต้องจัดไหนมีหรือไม่มีอะไร ก็เป็นการแลกเปลี่ยนกันด้วย

(3) บ้านวังแดง มีการทำนาปีครั้งเดียว มีการทำข้าวไว้บริโภคกันอยู่แล้ว ทั้ง หอมมะลิ

105 และข้าวอากาศ แต่มีปัญหาในเรื่องเมล็ดพันธุ์ ไม่มีทดแทน ยิ่งเดี๋ยวนี้ก็ไม่ค่อยมีกันแล้ว

สิ่งที่จะทำต่อ คือ เรื่องการพึ่งตนเองด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว ตอนนี้ได้ทำการอบรมแล้ว ยังเหลือการปฏิบัติจริง

กรณีบ้านผู้ใหญ่พรหมมีพบว่า มีการประสานและทำงานร่วมกันระหว่าง อบต. กับ ผู้ใหญ่บ้าน ใช้ ธรรมะตลอดในการทำงาน มีการปรึกษากันภายในหมู่บ้าน ถ้ามีกิจกรรมมีการหารือในกลุ่มเล็กก่อน แล้วต่อมาจึงนำ เรื่องดังกล่าวเข้าที่ประชุมเพื่อหามติของหมู่บ้าน มีการดึงหลายส่วนเข้ามาทำงานร่วมกัน

ผู้ใหญ่พรหมมีเป็นผู้ใหญ่บ้าน แล้วทำใน 2 ภาพ คือ ส่วนตัว บ้างก็ให้เห็นเป็นตัวอย่าง กับภาพกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ทำทั้งสองอย่างไปพร้อมกัน แม้ว่าบุคคลยังไม่เห็นชัด แต่กลุ่มในหมู่บ้านก็เคลื่อนไปด้วยกัน

(4) บ้านเขาดิน

สถานการณ์ อบต. ไปทาง ผู้ใหญ่บ้านไปทาง ชาวดีที่ว่าตอนนี้ คือ ผู้ใหญ่บ้านเริ่มเข้ามาจากการที่ กลุ่ม ทำงานอย่างต่อเนื่อง ตอนนี้เริ่มมีสมาชิกเข้ามาประมาณ 30 คนแล้ว มีการร่วมกับศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนในการ ให้เมล็ดพันธุ์ผัก และเปิดอบรม มีการติดตาม โดยนำกล้องไปถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐาน

เดี๋ยวนี้งานเริ่มง่าย ตั้งแต่มีการแบ่งกลุ่มในการดูแล แบ่งเป็นกลุ่มละ 5 คน คอยดูแลในแต่ละกลุ่ม ตอนนี้ก็ชวนคนมาทำ ผู้นำทำให้ดูก่อนจะกินอะไรก็สามารถกินได้ ผู้ใหญ่บ้านให้กล้องมาใช้ เริ่มเข้ามามากขึ้น ที่ผ่านมาก็มีการออกสื่อตามต่าง ๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ คนก็เริ่มสนใจกลุ่มพวกเรา

4.2 สิ่งที่ทำให้แต่ละพื้นที่ไปติดต่อเป็นการบ้าน

(1) การทำแผน ในแต่ละหมู่บ้าน ผู้ประสานโครงการฯ จะ ไปคุยรายละเอียด เรื่องเงินและการจัดทำบัญชี ในแต่ละพื้นที่อีกครั้ง

(2) นัดการทำแผนครั้งต่อไป ที่ บ้านหนองหวาย วันที่ 11 มีนาคม 2547

5. ปฏิบัติการเสริมศักยภาพ ในแต่ละหมู่บ้าน

5.1 บ้านทุ่งทอง

(1) วันที่ 20 ธันวาคม 2547 สถานที่กระท่อมพักใจคนจน บ้านทุ่งทอง หมู่ 3 เริ่มประชุมเวลา 09.00 น มีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 30 กว่าคน หัวข้อประชุมในวันนี้คือ “ ทำอย่างไรให้ซื้อ น้อยที่สุด ” วัตถุประสงค์เพื่อ ลดการซื้อ อุดรั่ว ปลูกผักกินเอง

เนื้อหา เรามีกินแล้วก็ไม่ต้องซื้อ เอาไปแลกกันกิน ปลอดภัยจากสารพิษ กินแล้วสบายใจ

สมาชิกสนใจเรื่องรั่ว มีการซักถามพูดคุย กันอย่างสนุกสนาน จนลืมนาน มีนักวิจัยเป็นผู้ตอบคำถาม คือลุงจวน การที่จะอุดรั่วไปได้คือ ต้องตัดในเรื่องไม่จำเป็นออก เหล้าบุหรี่ไม่จำเป็น ก็ต้องตัดออก ปลูกผักกินเอง ปลูกข้าวกินเอง

เวลาเที่ยงกินข้าว ภายหลังการกินข้าว มีการพูดคุยเรื่องหุ้น วิธีการลงหุ้น ประโยชน์ที่ได้รับ เงินหุ้นนำไปทำอะไร รวมกันเพื่อซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยชีวภาพ ลดการซื้อปุ๋ยเคมี เพื่อปรับสภาพดิน ส่วนหนึ่งสนใจการเข้าร่วมหุ้น เพราะใช้สารหมักชีวภาพอยู่แล้ว ที่ใช้กันหลายครัวเรือนในขณะนี้ คือ ฮอริโมน รองลงมาคือสารไล่แมลง ปุ๋ยอินทรีย์ ที่ผ่านมามีการทำปุ๋ย เป็นเรื่องยุ่งยาก มีผู้สนใจลงหุ้น ทั้งหมด 19 ราย (สมาชิกเก่า 10 ราย และสมาชิกใหม่ 9 ราย) หุ้นละไม่ต่ำกว่า 100 บาท เป็นเงินประมาณ 3,000 บาท

(2) วันที่ 2 มกราคม 2547

สถานที่บ้านกระท่อมพักใจคนจน วันนี้มีการทำบุญประจำปี ของกลุ่มออมทรัพย์ด้วย มีสมาชิกทั้งกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มเกษตรเข้าร่วมประชุม มีกลุ่มที่สนใจสารหมักชีวภาพ มาร่วมประชุมด้วย มีวิทยากรมาให้ความรู้ คือ นายณรงค์ แฉล้มวงศ์ สมาชิกถามเรื่อง ปุ๋ยหมัก ก่อนที่จะทำปุ๋ยอัดเม็ด คือ ผสมปุ๋ยที่หมักแล้ว เข้ากับกากน้ำตาล ผสมสารไล่แมลง ผสมฮอริโมน ผสมดิน และผสมยูเรีย เล็กน้อย

ลุงณรงค์ได้บอกสูตรฮอร์โมน กับสมาชิก คือ น้ำหนัก 1 ลิตร กลูโคส 2 ขวด นมสด 2 ขวด ผสมให้เข้ากันใช้ได้เลย

ช่วงบ่าย ผสมปุ๋ยหมัก ที่หมักได้ที่แล้ว ด้วยกากน้ำตาล ทดลองอัดเม็ดด้วยเครื่อง สมาชิกสนใจ ทุกคนอยากดูปุ๋ยอัดเม็ดว่าจะออกมาให้เห็นอย่างไร ปัญหาอุปสรรคที่พบ คือ หน้าแปลนเครื่องอัดหลวม ทำให้อัดไม่ค่อยดี ต้องไปเปลี่ยนที่ร้านที่ซื้อมา นอกจากนี้ ยังพบว่า ที่ใส่ ปุ๋ยหมักมีน้อย สมาชิกเลยคิดกันว่า น่าจะ ต่อเป็นกะบะ เพื่อให้ใส่ปุ๋ยหมักได้มากขึ้น

(3) ข้อสรุปของนักวิจัย

บ้านทุ่งทอง เป็นหมู่บ้านที่ทำนาปรัง เดิมมีการใช้สารหมักชีวภาพ ประมาณ 10 คน ตั้งแต่ปี 2546 โดยการแนะนำของนายจวนผล เกิด ในการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืน มีการชักชวนกันลงหุ้นเพื่อซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ย เพื่อเพิ่มสมาชิกที่สนใจการทำสารหมักชีวภาพ ขณะนี้ได้ซื้อเครื่องและทดลองอัดเม็ดปุ๋ยแล้ว แต่ยังไม่ได้ทดลองใช้กับนาข้าวเนื่องจาก ตอนนี้ประสบปัญหาแล้ง ไม่มีน้ำทำนา ต้องรอฤดูฝน นอกจากนี้ กลุ่มยังได้ทดลองปรับปรุงพันธุ์ข้าวขาวไร่ ที่ทนต่อภาวะแห้งแล้ง กลุ่มจะนำมาทดลองปลูกในช่วงหน้าฝนที่จะถึง ดังนั้นต้องรอดูผลอีกครั้ง ในเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน 2547

5.2 บ้านหนองหวาย

(1) วันที่ 27 ธันวาคม 2546

นายสมบัติชี้แจงโครงการที่ทำก่อนจะเกิดโครงการความเป็นมาให้สมาชิกทราบ บางคนที่ยังเข้ามามีคนหลายรุ่น คนเก่ามีทั้งหมด 6 คน การพูดคุยถึงเรื่องความเป็นอยู่ในครอบครัวบางครอบครัวยังเข้าใจว่าการทำอ้อยนั้น นา-ปลาจะอยู่ได้ นายสมศักดิ์บอกว่าเราอยากทำเกษตรผสมผสานแต่ภรรยาเราไม่เห็นด้วยเลยบอกกับกลุ่มว่าไปบ้านเราหน่อยช่วยเราหน่อย

กลุ่มพูดคุยถึงเรื่องการทำงานในหมู่บ้าน ความสามัคคี การรวมตัวกันเมื่อก่อนกับเดี๋ยวนี้ต่างกัน คนส่วนใหญ่ถ้าบอกว่าแจกของก็จะเข้ามากันมากมาย แต่ถ้าพูดถึงการปรึกษาหารือแล้วมีมาน้อยมาก คนให้ความคิดเรื่องหากินไปวันๆมากกว่าเกษตรยั่งยืน

มีการพูดคุยกันเรื่องทำให้เป็นแบบอย่าง การพูดคุยที่ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายมีสาเหตุคือ ผู้นำเข้าที่ประชุม เมา พูดขึ้นแล้วทะเลาะกันเอง ผู้นำพูดนานถ้าไม่เป็นแต่ละเรื่องที่เข้าใจทำให้คนฟังไม่ได้เนื้อหากลับบ้านกันทีละคนสองคน เมื่อคนฟังและไม่เข้าใจก็กลับบ้านกันไม่ได้ประโยชน์อะไร

ทางออก ที่ประชุมพูดกันว่า จะทำการพูดคุยกันเป็นกลุ่มเล็กๆ และไปตั้งเวทีคุยกันทุกกลุ่มเรื่องที่พูดคือ ความเป็นอยู่ทุกวันและอนาคต

(2) วันที่ 4 มกราคม 2546

(2.1) นายสมบัติชี้แจงทำความเข้าใจโครงการวิจัยเกษตรยั่งยืนต่อ ได้พูดถึงโครงการที่เราได้ซื้อเครื่องขाय 4 หมู่บ้านในเขตจังหวัดพิจิตรมีใครทำกิจกรรมอะไรบ้าง อยู่ตรงไหนทำอะไรทำอะไรให้กับสมาชิกทราบโดยพร้อมกัน

(2.2) พูดถึงโครงการที่บ้านหนองหวายทำกิจกรรมขนาดเล็กนำความรู้ให้เป็นรูปแบบสองอย่าง หนึ่งรูปแบบวิธีคิด สองรูปแบบวิธีทำในที่ดินที่มีอยู่แล้ว มีสระน้ำที่ดินของตนเองให้เกิดผลมากขึ้น

(2.3) นายอุ้น พูดเรื่องแหล่งอาหารในครัวเรือนที่เราทำเองได้โดยไม่ต้องพึ่งตลาดหรือพึ่ง

ให้น้อยลง โดยที่เราทำแล้วได้กินระยะยาว นายบุญฤทธิ์ พูดเรื่องการเลี้ยงสัตว์นั้นแรกๆก็ทำให้เราเป็นหนี้แต่ถ้าเราพยายามทำนานๆก็จะเกิดผลระยะยาวและต้องมีใจรักทั้งครอบครัวโดยใช้แรงงานของเราช่วยกัน นายสมศักดิ์ ทาพวง พูดว่าเราอยากมีของกินแต่เมียไม่ชอบเราอยากเลี้ยงวัวแต่เมียไม่ชอบไม่รู้จะอย่างไร เลยบอกกับกลุ่มเราว่าไปประชุมที่บ้านผมเมียจะได้เข้าใจบ้าง

(2.4) นายสมศักดิ์พูดเรื่องการทำงานไม่มีเวลามาทำงานในบ้านเลยเข้าก็ออกไปรับจ้างเขา เย็นกลับมาก็เหนื่อยมากนอน ถ้าไม่ไปก็ทำไม่มีเงินซื้อกินหนี้สินก็มากใช้ไม่หมดและพูดถึงเทคนิคการปลูกต้นไม้แลกเปลี่ยนกันโดยวิธีต่างคนต่างทำแล้วมาแล้วบางคนยังไม่ได้ทำพูดคุยกันก็ทำให้ทุกคนเข้าใจกันบางส่วน

(2.5) นายน้อย พูดเรื่องการทำเกษตรยั่งยืนนั้นเราไม่มีเงินเราก็มีกินอยากกินอะไรเราก็มีกิน เช่นของผมเดี๋ยวนี้นี่เมื่อก่อนผมไม่ได้คิดอะไรแต่ผมไม่มีโอกาสไปกับทิดบัตติหลายครั้งก็ทำให้ผมคิดแล้วก็ทำดูพอทำไปนานๆต้นไม้มีลูกเราได้กินแล้วเราจึงเข้าใจว่า เกษตรยั่งยืนมีกินพึ่งตนเองได้กินไม่หมดก็ให้คนอื่นหลังจากนั้นก็พูดถึงเรื่องงานพัฒนาหมู่บ้าน เมื่อก่อนและเดี๋ยวนี้นี้ต่างกันอย่างไรพูดคุยกันอย่างสนุก เมื่อหยุดประชุมนัดประชุมวันที่ 11 มกราคม 2547 ประชุมกันต่อ

(3) วันที่ 11 มกราคม 2547

นำกราบพระก่อนประชุม การประชุมเรื่องเกษตรยั่งยืนมีสมาชิกทั้งหมด 9 คน มีคนมาสนใจการพูดคุยอีก 5 คน ได้พูดคุยกันทั้งหมด 3 เรื่องใหญ่ เรื่องการเตรียมการสร้างสิ่งแวดล้อมในวัด พูดถึงเรื่องการวางแผนอนาคตที่เราต้องทำสองฟากคลอง ปลูกไม้ดอก สวนหย่อม เตรียมพื้นที่จัดงานปิดทองไหว้พระ ทำศาลาพักและทำสะพานไม้ไผ่ก่อน พูดเรื่องตั้งน้ำประปาเรื่องสารพัด พูดเรื่องสมุนไพรในวัด เรื่องที่สอง พูดถึงเรื่องทำเกษตรยั่งยืนที่ใช้พื้นที่น้อยเพื่อเป็นแหล่งอาหารสำหรับครัวเรือน และพูดถึงวิธีดูงานกันละวันเดินทางไปดูเกษตรที่ละน้อยเพื่อเป็นแนวคิดเปรียบเทียบกับที่เรามีที่มากเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง นัดประชุมประมาณวันที่ 18 ม.ค. 47 สุดท้ายทุกคนเห็นด้วยและดีใจบางคนไม่เคยเห็นก็ได้ช่วยกันพูดให้คนอื่นได้คิดและกระตุ้นจิตสำนึก

(4) ข้อเสนอจากนักวิจัย

บ้านหนองหวายมีปัญหาในเรื่องวิถีการทำมาหากินของคนที่ต้องทำไร่ ทั้งอ้อยและถั่ว ทำให้คนไม่ค่อยมีเวลา ลูกบัตติ ซึ่งเป็นนักวิจัย มีการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืน โดยใช้การพูดคุยในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ การพูดคุยใช้ช่วงเย็นถึงค่ำ ภายหลังการเลิกงานในไร่ของทุกคนแล้ว เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของคนหนองหวายที่มีการรับเร่งทำมาหากิน การพูดคุย มีประมาณ เดือนละ 2 – 3 ครั้ง มีการพูดคุย โดยค้นหาวาทะเกษตรอย่างไรถึงยั่งยืน โดยลูกบัตติใช้การตั้งคำถามให้ทุกคนคิดว่าจะทำอย่างไรบ้าง มีตัวอย่างเกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืนแล้วมาแลกเปลี่ยนผลที่เกิดขึ้น ลูกบัตติเล่าว่า ในช่วงแรก การพูดคุยทุกคนยังไม่ค่อยชดนักในเรื่องเกษตรยั่งยืน แต่เมื่อคุยต่อไปเรื่อย ๆ สิ่งที่ดีจะทำเริ่มยั่งยืนขึ้นบรรยากาศการพูดคุยมีจำนวนคนเพิ่มขึ้น จากมีไม่ถึง 10 คน ก็เพิ่มขึ้นการคุยครั้งสุดท้ายมีคนสนใจประมาณ 15 คน

ลูกบัตติ ประมาณ ว่าเมื่อน้ำฝนมาถึง จะมีคนเริ่มทำเกษตรยั่งยืนในหมู่บ้านอีกประมาณ 10 คน ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องตามกันดูต่อไป

3.3 บ้านวังแดง

ปัญหาการทำเกษตรยั่งยืนของบ้านวังแดงพบปัญหาในเรื่อง เมล็ดพันธุ์ ทั้งเรื่อง คุณภาพของเมล็ดพันธุ์ข้าวพื้นเมืองต่าง ๆ ด้อยคุณภาพลง เช่น ไม่มีน้ำหนัก มีการปนกับพันธุ์อื่น ๆ นอกจากนี้ หมู่บ้านยังไม่มีโรงสีโรงสีใน

กรณีฉุกเฉิน เช่น หวานข้าวไปแล้วเกิดความแห้งแล้ง ข้าวไม่ขึ้น หรือน้ำท่วมทำให้เมล็ดที่หวานเน่าเสีย กรณีเหล่านี้ทำให้ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ในช่วงดังกล่าวค่อนข้างแพง ซึ่งบางครั้งไม่สามารถหาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ต้องการได้ ทำให้หวานพันธุ์ลงไปปนกับอีกพันธุ์ที่หวานไปก่อนหน้านี้ โดยกรณีดังกล่าวจะเพิ่มการผสมข้ามพันธุ์มากยิ่งขึ้น

แนวทางที่น่าจะเป็นทางออกคือ การค้นหาและสร้างองค์ความรู้ในเรื่องเมล็ดพันธุ์ข้าวในชุมชน รวมทั้งต้องมีกระบวนการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์สำรองในหมู่บ้าน เพื่อแก้ปัญหาข้างต้นต่อไป โดยกิจกรรมในแนวทางแก้ปัญหาดังกล่าว เริ่มต้นด้วยการอบรมเรื่องการปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ ซึ่งได้ทำการอบรม ไปเมื่อวันที่ 18 – 19 มกราคม 2547 ซึ่งทุกคนที่ไปอบรมมีการเพาะเมล็ดพันธุ์ไว้ และในวันที่ 5 มีนาคม 2547 จะมีการนำเมล็ดพันธุ์ที่เพาะมาดูร่วมกัน โดยมีรายละเอียดการอบรม คือ

(1) การอบรมการปรับปรุงและพัฒนาพันธุ์ข้าววันที่ 18 – 19 มกราคม 2547 ณ บ้านนาย

ผดุง เครือบุปผา

(1.1) จากอดีต ประเทศไทยมีพันธุ์ข้าวพื้นเมืองจำนวนมาก หลากหลายพันธุ์ขึ้นอยู่กับ

สภาพท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ เช่น บริเวณน้ำท่วมก็จะมีข้าวพันธุ์ดอนลอย ซึ่งสามารถยืดยาวได้ตามความสูงของน้ำ เป็นต้น แต่จากการพัฒนาการปลูกข้าวเพื่อให้ได้ปริมาณข้าวที่มีผลผลิตสูง มีการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว เป็นพันธุ์ข้าวตามการพัฒนาของนักวิชาการด้านการเกษตร มีผลให้พันธุ์ข้าวในท้องถิ่นลดน้อยลง และบางพันธุ์ก็สูญหายไปจำนวนมาก ประกอบกับปัจจุบันได้มีบริษัทเอกชนหลายแห่งสนใจการผลิตพันธุ์ข้าวเพื่อจำหน่ายให้กับเกษตรกร ส่วนตัวเกษตรกรเองความรู้ที่เคยทำพันธุ์ข้าวกันมาหลายชั่วอายุคน ได้สูญหายและไม่มีการอนุรักษ์ความรู้ดังกล่าวไว้ ทำให้ต้องพึ่งพิงพันธุ์ข้าวจาก หน่วยงานราชการ หรือ บริษัทเอกชน ตลอดจนบรรษัทข้ามชาติ เช่น ซีพี หรือมอนซานโต้ ซึ่งปัญหาดังกล่าว เกenna ชุมชนเกษตรธรรมชาติและอาหารปลอดภัยได้วิเคราะห์ แนวโน้มในอนาคตถ้าไม่มีองค์ความรู้ในเรื่องนี้ จะทำให้เกิดปัญหา เช่น การผูกขาดเมล็ดพันธุ์ข้าวโพด ที่มีการทำหมันและฉายรังสี ทำให้เกษตรกรต้องเป็นผู้ซื้ออย่างเดียว เมล็ดพันธุ์มีราคาสูง ไม่สามารถควบคุมราคาได้ ผลผลิตข้าวลดลงเรื่อยๆ จากการใช้พันธุ์พืชที่ซ้ำ ๆ กับพันธุ์เดิม สิ่งเหล่านี้มีผลทำให้ต้นทุนสูง เกษตรกร ต้องเป็นหนี้สิน และในที่สุดต้องเป็นทาสบรรษัทข้ามชาติ

(1.2) องค์ความรู้ในเรื่องการปรับปรุงและพัฒนาพันธุ์ข้าว ข้าวเขาจะผสมพันธุ์กันเอง

ในเมล็ดพันธุ์ในรวงเดียวกัน เกษตรตัวผู้เป็นพันธุ์กุลาลดาเกสรตัวผู้เป็นพันธุ์กุลาลดาถูกลอกมาเป็นกุลาลดาเหมือนเดิม แต่ถ้าเราเกสรตัวเมียของกุลาลดาเกสรตัวผู้เป็นเหลืองประทิวลูก ข้าวที่เราต้องการคือข้าว สี แดง เหลือง ข้าวสุพรรณ ชัยนาทให้ผลผลิตสูงจะทำอย่างไรถึงจะให้ผลผลิตสูงก็ต้องผสมข้ามพันธุ์ วิธีคิดคือ ถ้าเกสรตัวเมีย แม่จะได้ต้นเกสรตัวผู้เป็นพ่อจะได้เมล็ด อยากได้ต้นแข็งแรง รวงที่อ่อนนุ่มแล้วมาใช้วิธีการผสมใช้เมล็ดข้าว

ข้อสำคัญในการผสมพันธุ์แบบนี้ต้องจดบันทึกตลอดเวลา ว่าเราผสมวันที่เท่าไร ได้ผลกี่เมล็ด ต้นแม่เป็นพันธุ์อะไร ต้นพ่อเราเอาอะไรมาผสมผ่านไปประมาณ 25 วันเปิดดูแล้วจะมองเห็นว่าติดหรือไม่อย่าเปิดดูบ่อยเกินไปเพราะจะทำให้ข้าวคอกหัก เมื่อเราผสมได้ 25 วันแล้วก็นำไปเพาะได้เลย

คุณสมบัติพิเศษของข้าวบางชนิดนั้นจะมีหาง คือ ข้าวป้อมจะมีหางที่โผล่มาแหลมๆ ปลายเมล็ดใบข้าวที่มีขนเยอะๆนั้นกันหนอนกันแมลง ถ้าต้องการให้ข้าวมีผลผลิตสูงต้องให้มีระแง่ถี่เมล็ด เช่นข้าวพวงมาลัยจะมีระแง่ถี่มาก มีน้ำหนักรวม เป็นตัวดี ทนแล้ง แต่ปัจจุบันมันสูญหายไปเพราะต้องปลากลิ่นเยอะ แต่เราสามารถคัดได้เช่น ข้าว 100 เมล็ดแรกที่เป็นท้องปลากลิ่น ให้คัดเลือกเมล็ดที่เป็นท้องปลากลิ่นน้อยที่สุดไปเพาะลูกเขาก็จะเป็นท้องปลากลิ่นน้อยหรือบางเมล็ดไม่เป็นให้ทำแบบนี้ไป 2-3 ครั้งก็จะหายเป็นท้องปลากลิ่น ถ้าเราปรับ

ปรุ้งด้วยมนุษย์ทำให้ตัวเราเองทำให้เราดีขึ้นจะทำให้มีการพัฒนาได้ดีขึ้นแต่ถ้าปล่อยให้ธรรมชาติปรับปรุงพันธุ์ข้าวที่จะได้ก็จะแย่ลง

เมล็ดข้าว นั้น จะบานจากด้านบนลงล่าง ในหนึ่งรวงนั้นจะใช้เวลานานประมาณ 5 วัน เกษตรตัวผู้ จะ

อยู่ด้านบนตัวเมียอยู่ด้านล่าง ถ้าเขาผสมเกษรตัวผู้โผล่ออกมาเขาจะไม่กินเกษรตัวผู้เข้าไปด้วย ชื่อผู้รักษาพันธุ์ คนที่ทำชื่ออะไร แหล่งที่มา วันที่ตกกล้า ต้องบันทึกไว้เพราะถ้าเราผสมข้ามพันธุ์ได้ ใครจะได้เอาพันธุ์ของที่ผสมไปไม่ได้ เพราะไม่รู้ข้อมูลที่เรบันทึกไว้ บันทึกวันที่ออกดอก วันที่เก็บเกี่ยว หรือใช้วิธีบันทึกในสมุดจดธรรมชาติได้เพื่อเป็นหลักฐานไว้ ถ้าผสมข้ามพันธุ์ได้นั้นต้องบันทึก เหมือนจดทะเบียนลิขสิทธิ์ทางปัญญาที่เป็นของเราทำ ถ้าไม่จดบันทึกแล้วมีคนอื่นทำพันธุ์เดียวกับเรา เราไม่สามารถอ้างได้เลย แต่ถ้าทำตรงกัน ในแต่ละพันธุ์จะให้ผลออกมาที่ไม่เหมือนกันเลย ต้นที่ออกมาก็ไม่เหมือน เพราะการสืบพันธุ์ของต้นข้าวนี้จะมีพื้นที่ละเอียดอ่อนมากในหลายร้อยล้านได้พันธุ์ใหม่ออกมาไม่เหมือนกัน มีโอกาสใกล้เคียงหรือคล้ายกันบ้าง

ชื่อพันธุ์ข้าว นั้น สามารถตั้งชื่อข้าวที่เราผสมใหม่ได้ตามใจเราเลย เราผสมได้ครั้งแรกแล้วปลูก ต่อๆไปประมาณครั้งที่ 4 พันธุ์ข้าวถึงจะนิ่งและพร้อมที่จะตั้งชื่อได้ เช่น ครั้งที่หนึ่งเอาข้าวอากาศมาผสม สุพรรณได้เมล็ดมาเพาะครั้งแรก 40-50 เมล็ด มาเลือกดูในข้าวรวงเดียวกันมีบางเมล็ดที่ติดแม่หรือพ่อเขาอยู่ เลือก เอาเมล็ดที่เราต้องการแล้วเลือกรวงด้วยในข้าว 1 ต้น แรกก็ออกมาประมาณ 20 รวง ออกมา 20 รวง นั้นยังมีบางรวงที่เหมือนแม่หรือพ่ออยู่ให้เราเลือกเอารวงที่เราต้องการมาทำพันธุ์ต่อ ครั้งที่ 2 แล้วเลือกรวงที่ดีมาทำครั้งที่ 3 ต่อไปพอมาถึงครั้งที่ 4 เมื่อไรนั้นเขาจะมีความเหมือนกันทั้งหมดเป็นตัวของตัวเองแล้ว ถ้าจะให้พันธุ์นิ่งนั้นประมาณ 4 ครั้ง ใช้ระยะเวลาในการทำประมาณปีกว่าๆ ให้เพาะในกระถางจะสะดวกมากกว่าปลูกลงแปลง

วิธีเก็บรักษา ข้าวที่เป็นข้าวปลูกให้เอาคีมตัดที่คอที่รวงแล้วนำมามัดห้อยหัวลงไว้ให้ลมถ่ายเท ต้น ไม่ต้องตากแดด กอเดียวกันให้ตัดรวมกันเข้าไว้ ถ้าเราต้องการเพาะไว้ตัดมาตอนแก่เต็มที่ห้อยไว้ประมาณ 10 วันถ้าเราจะเพาะใส่ตู้เย็น เด็ดที่รวงมาประมาณ 20 เมล็ดใส่ถุงพลาสติกแซ่ช่องฟิดไว้ 1 วันแล้ววันรุ่งขึ้นก็นำออกมาวางไว้ตามปกติโดยที่จะแกะถุงหรือไม่ก็ตามถ้าฟิลิฟิลันหน่อยก็แกะออกแล้วก็เพาะ โดยที่ทำตารางบันทึกไว้ด้วย วิธีการนี้เรียกว่าการน็อคถ้าข้าวที่เกี่ยวข้องได้ไวๆแล้วเอาไปเพาะให้แกะข้าวที่ยังใหม่อยู่เมล็ดจะหักหมด

ข้าวจะร้าวด้วยตัวเองเพราะอยู่ในเปลือกที่ยังมีอุณหภูมิที่พอดีแต่เราแกะออกมาเจอกับอุณหภูมิภายนอกเกิดการร้าวเพาะปรับตัวไม่ทัน มีผลทำให้อาหารของต้นไม่สมบูรณ์แทนที่เขากินอาหารได้เต็มเมล็ดแต่พอร้าวก็ทำให้กินอาหารไม่เต็มที่ต้นที่ขึ้นมาไม่สมบูรณ์ ช่วงที่เป็นต้นกล้าเล็กๆนั้นเขาจะดูดอาหารจากเมล็ดแต่เมื่ออาหารในเมล็ดหมดลงรากก็จะกินอาหารจากพื้นดิน ถ้าเมล็ดข้าวร้าวหรือบิดเบี้ยวอาหารที่กินไม่สมบูรณ์ต้นก็จะไม่สมบูรณ์ หรือถ้าใครได้พันธุ์ชุดแรกมากลัวว่าแกะแล้วจะร้าวช่วงแรกๆนั้นไม่ต้องแกะก็ได้ เพราะสายพันธุ์แรกนั้นเรายังไม่ต้องปรับปรุงเมล็ดเราแค่ต้องการได้ต้นข้าวไว้ก่อนเท่านั้น ถ้าผสมข้าม

พันธุ์ได้อีก 25 วันเขาคิดเมล็ดแรกให้ทำการรักษาได้หลายๆเมล็ดยังไม่ต้องคำนึงถึงคุณภาพไว้หลังจากทำครั้งที่4 แล้วค่อยคัดคุณภาพอีกครั้งก็ได้

ในศูนย์ที่ทำพันธุ์ข้าวนี้พยายามทำพันธุ์พื้นเมืองที่มีอยู่ในพื้นที่ของเรา ข้าวที่เราชอบกินให้เอามาเพาะไว้ด้วย เพราะว่าจะเอาไปผสมกับสายพันธุ์อื่น และการถ่ายทอดนั้นคนที่จะเป็นศูนย์นั้นต้องพร้อมทั้งทำจริงและพร้อมที่จะขายข้าวให้คนอื่นด้วย และมีการทำตารางบันทึกข้อมูล ดังนี้ คือ วันที่เรากดกล้า

- วันที่แยกออกมาใส่กระถาง
- วันที่ปักดำ
- ให้บันทึกชื่อพันธุ์ข้าวที่เราทำ
- ชื่อผู้รักษา
- แหล่งที่มา บ้านเลขที่หรือชื่อเจ้าของข้าว
- วันที่ออกดอก
- วันที่เก็บเกี่ยว
- ระยะออกรวง การเปลี่ยนแปลงของข้าว ความแข็งของต้น ลักษณะของกอข้าว
- ความยาวของลำต้นวัดหลังจากออกรวงมาได้ 20 วัน แล้ววัดความยาวจากพื้นดินยาวถึงคอรวง และวัดความยาวของแผ่นใบ เพื่อเป็นข้อมูลเมื่อเรานำไปจดทะเบียนกำหนดพันธุ์ข้าว
- คุณลักษณะใบกลม
- การดูคอรวงตั้งหรือยาว
- เก็บรวงแรกวันที่เท่าไร มีกี่เมล็ด ความยาวของเมล็ดข้าว

(1.3) แผนต่อไปของการศึกษาเรื่องพันธุ์ข้าว

การเพาะพันธุ์ข้าว	22 – 26 มกราคม 47 เพาะพันธุ์ข้าว
เปลี่ยนกระถาง	10 – 15 วัน หลังจากเพาะพันธุ์ข้าว
นับเอาต้นมาดูกัน	5 มีนาคม 2547
เก็บเกี่ยว	อีก 90 วัน ประมาณช่วงสงกรานต์

(1.4) สูตรดิน สำหรับเพาะข้าวกล้าง

คือ แกลบดำ และแกลบขาว ดินอย่างละเท่ากัน เอน้ำหมักรด ทุก 15 วัน

(1.5) รายชื่อผู้เพาะพันธุ์ต่าง ๆ คือ

พี่น้องรงค์ ข้าวหอมมะลิ ข้าวขาวอากาศ

บัวหล้า หอมมะลิและขาวอากาศ

ทองดี ศรีสุข , ไพฑูรย์, อำนวย มะลิ 105 และมะลิเตี้ย

สมพงษ์ พลยู , สละ , ทองดี ,อำพร,เปล่ง หอมมะลิ

สมบัติ หอมสุรินทร์

อบต.ประดิษฐ์ ชาวอากาศ

ผญ.หวัน มะลิ และหอมสุรินทร์

นางเสริม กองคำ ชาวเกษตร หอมมะลิ พล62 พล 2

(1.6) แนวทางต่อไปของกลุ่ม

คือ การส่งเสริมการปลูกผักกินในครอบครัว โดยวิธีการให้ผู้สนใจภายในหมู่บ้านมาเพาะเมล็ดพันธุ์ผักร่วมกัน แล้วหลังจากนั้น แบ่งกันไปปลูก ถ้าใครตายมีการปรับกัน ต้นละ 10 บาท เข้ากองทุนกลุ่ม ภายหลังการส่งเสริมการปลูกผักแล้ว มีการจัดประกวดกันขึ้น ระหว่างผู้ปลูก และสร้างกระแสให้คนในหมู่บ้านสนใจ และหันมาปลูกผักปลอดสารพิษไว้กินในครอบครัว ซึ่งผลจะเป็นอย่างไรนั้น ต้องรอดูต่อไปในเดือน มีนาคม – เมษายน 2547

5.4 บ้านเขาดิน

(1) วันที่ 7 มกราคม 2547 ประชุม บ้านลุงน้ำพอง เวลา 16.30 น

(ก) ที่ผ่านมามีคุณลักษณะผู้นำเกษตรยั่งยืน ในบ้านเขาดินว่า

คนเก่า ประมาณ 10 คน ขาดความรู้เรื่องเมล็ดพันธุ์ เทคนิคการทำเกษตรปลอดสาร การจูงใจ

คนใหม่ ขาดเทคนิคการทำเกษตรปลอดสาร

(ข) การแก้ปัญหา ขาดเทคนิค การจูงใจ

เคมี อันตราย ได้ผล เห็นทันตา มีสื่อ สะดวก

ชีวภาพ คนป่วยด้วยสารเคมี หรือตาย การหาข้อมูล

ไม่สะดวก ประชาสัมพันธ์กลุ่ม

ผิวไม่สวย เทคนิค เกษตรปลอดสาร

(ค) โอกาส

ความรู้

- มีแกนนำ ประมาณ 10 คน ทั้งเป็นวิทยากร ปฏิบัติจริง มีพื้นที่และ
- มีคนสนใจประมาณ 20 คน
- มีหลายฝ่ายให้การสนับสนุน คือ ทั้ง ศูนย์บริการ การศึกษานอกโรงเรียน

เรียน มีการให้งบประมาณในการเรียนรู้เป็นตารางการฝึกอบรม มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร มีการพัฒนาบุคลากรและงบประมาณ สาธารณสุข และเกษตร

(ง) สถานการณ์ที่ผ่านมามีการอบรมไปแล้วประมาณ 10 กว่าครั้ง

(จ) ปัญหาและอุปสรรคที่ผ่านมามี คือ

- คนสนใจอยากทำ แต่ไม่เอาจริง
- เมื่อจะทำแล้ว วัสดุไม่มี และยุ่งยากจึงไม่ทำ
- บางส่วนมาด้วยความเกรงใจ

(จ) สิ่งที่น่าจะทำ

- มีการประชาสัมพันธ์ก่อนการอบรม
- มีการคัดเลือกกลุ่มคนที่ทำ โดยค้นหาคุณสมบัติ คือ มีน้ำ มีดิน มีวัสดุการทำปุ๋ยหมัก คนทำมีใจ
- มีการทำเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง
- มีการติดตามผล แล้วบันทึกเป็นประวัติ โดยติดตามลักษณะเป็นกลุ่ม

ได้แก่ กลุ่มป่าเขียน กลุ่มพีพยุ่ง กลุ่มลุ่มน้ำพอง กลุ่มพีสมมาศ

(2) ข้อสรุปของนักวิจัย

บ้านเขาดิน ได้มีแกนนำที่ ทำเกษตรปลอดสารพิษ จำนวน 10 คน ใช้ทั้งนาข้าว และการปลูกผัก ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยเข้าร่วมและไม่สนับสนุน แต่เมื่อกลุ่ม มีการพูดคุยอย่างต่อเนื่อง มีการนัดไปประชุมที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเป็นบางครั้ง ทำให้ผู้ใหญ่บ้านเริ่มสนใจและภายหลัง เข้ามาร่วมมากขึ้น แนวทางการพัฒนาศักยภาพ กลุ่มได้คิดร่วมกัน คือ มีการใช้งบประมาณ จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน มาซื้อเมล็ดพันธุ์ให้กับผู้สนใจที่ต้องการปลูกผักปลอดสารพิษ มีการติดตามดูการปลูกโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 4 กลุ่ม ในการติดตามผลดูแลกัน ซึ่งจะรู้ผลในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เมษายน 2547

บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. ประวัติ แนวคิดและผลงานของ ผู้นำเกษตรยั่งยืน

1.1 ผู้นำเกษตรยั่งยืน ความหมายที่สรุปได้จาก แต่ละหมู่บ้าน มีความหมายว่า เป็นบุคคลที่เริ่มต้นเกษตรยั่งยืนในพื้นที่นั้น ๆ ก่อน มีแนวคิด ทำกินก่อนเหลือจึงขาย พอใจสิ่งที่มีอยู่ ทำการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีรูปธรรมเกษตรผสมผสานในพื้นที่ ผู้นำมีความรู้ในเรื่องการปรับปรุงดิน การทำเกษตรยั่งยืน โดยผลการทำเกษตรยั่งยืนที่มีผลต่อผู้นำ คือ การที่มีรายได้ต่อเนื่อง ไม่มีหนี้สินและมีเงินเก็บ

. สรุปผลการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่

1.2 คุณลักษณะและการพัฒนาแกนนำของแต่ละหมู่บ้าน

(ก) บ้านทุ่งทอง นายจวน ผลเกิด การพัฒนาตนเองจนมาเป็นผู้นำเกษตรยั่งยืน พบว่า การที่ลุงจวนได้เข้ามาเป็นสมาชิก เครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนา ทำให้ได้โอกาส ในการประชุม การดูงานพื้นที่ต่างถิ่น ประกอบกับลุงจวนเองก็มีความสนใจ และ เอาใจใส่ ในการมาประชุม ซึ่งจากคำพูด ของลุงจวน พบว่า แทบไม่เคยขาดการประชุมเลย นอกจากป่วยไม่สามารถไปได้จริง ๆ จุดเปลี่ยนที่สำคัญ ในการทำเกษตรยั่งยืนของลุงจวนจาก คำพูด ของลุงบัตติที่ว่า ถ้าเอาแต่ปลูกผัก แก่ตัวไปจะทำไม่ไหว น่าจะปลูกไม้ผลไว้ อย่างน้อยก็อาศัยลูก ไม้ เลี้ยงตัวยามแก่ คำพูดของลุงบัตติดังกล่าว ทำให้ลุงจวนตัดสินใจลงมือทำเกษตรยั่งยืน

ขณะที่ทำเกษตรยั่งยืนไปได้ระยะหนึ่ง เริ่มมีกึ่งพันธุ์ไม้พืชมักจะขยายพันธุ์ออกจำหน่ายได้ บ้าง ทางเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนาก็ช่วยประชาสัมพันธ์ ให้สมาชิก และคนทั่วไปซื้อ ซึ่งนับได้ว่าเครือข่ายโพทะเลฯ ได้ช่วยสร้างคนอย่างต่อเนื่อง

การทำเกษตรยั่งยืนของลุงจวนนั้นเนื่องจากพื้นที่ของลุงจวนมีขนาดเล็ก เพียง 6 งาน จึงต้องมีการใช้อย่างคุ้มค่า เห็นได้จากการปลูกทุกอย่าง ตั้งแต่ไม้ผล พืชผักสวนครัวและสมุนไพร ในด้านการจัดจำหน่ายลุงจวนใช้การจำหน่ายตรงกับผู้บริโภค นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปรวมไปด้วย เช่น การทำน้ำพริก การทำผักดอง การทำขนม เป็นต้น

(ข) บ้านหนองหวาย นายสมบัติ จันทร์เชื้อ อดีตเคยเป็นลูกค้าดีเด่น ของ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มาก่อน โดยมีเชื้อเป็นสัญลักษณ์ความดีเด่นที่ได้รับ แต่เนื่องจากการเป็นคนที่ไม่สนใจตั้งคำถามอยู่ตลอด ทำให้สงสัยใน กระบวนการของ ธกส ในสมัยนั้น ว่าเป็นแนวทางพัฒนาเกษตรกรให้ยั่งยืนจริงหรือไม่ ประกอบกับได้มีนักพัฒนาเข้ามาในหมู่บ้าน และจุดประกายแนวคิด งานพัฒนาให้กับลุงบัตติ การเข้าร่วมทำงานกับนักพัฒนาในช่วงแรก ลุงบัตติผ่านการดูงาน ประชุม มากมาย จนตอนหลังสามารถยกระดับตนเองขึ้นมาเป็นนักพัฒนาที่เป็นชาวบ้านขนานแท้ เป็นการส่งเสริมประสบการณ์ จากการเรียนรู้ และตั้งคำถามตลอด เวลา

(ค) บ้านเขาหิน นายน้ำพอง เปียดี ประสบภาวะวิกฤติจากการใช้สารเคมีมาก ทำให้ต้นทุนสูง ภาวะที่ต้องส่งลูกเรียนด้วย ทำให้ รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ต้องก่อภาวะหนี้สิน ขณะเดียวกันร่างกายก็ป่วยจากการใช้สารเคมี วิกฤติดังกล่าว ทำให้ลุงน้ำพองเริ่มค้นหาทางออกที่ไม่ใช่ทางเดิม ประกอบกับ ทางสาธารณสุขอำเภอทาบคล้อ นำโดยนายปัญจะ ยาแก้ว เข้ามาให้ความรู้เรื่องการทำสารหมักชีวภาพ ลุงน้ำพองจึงเริ่มทดลอง เริ่มศึกษาค้นคว้าจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้ง วิทยุ หนังสือ จากการปฏิบัติ จนสามารถทำเกษตรปลอดสารพิษได้ มีการปลูกผักสวนครัว เลี้ยงปลาลดรายจ่ายในครอบครัว จนเริ่มปลดหนี้ไปได้บางส่วน

(ง) บ้านวังแดง นายพรหมมี หอมสุวรรณ เป็นคนรุ่นใหม่ ที่ไม่ล้มมือดีการสั่ง

สอนของพ่อแม่ และวิถีชีวิตที่เคยพบเห็นตอนเด็กในเรื่องการทำอยู่ทำกิน แม้ช่วงหนึ่งของชีวิตจะผ่านการใช้สารเคมีเช่น เกษตรกรทั่วไป แต่เมื่อพบกับปัญหาดันทุนสูง จึงรีบกลับลำโดยเร็ว หันกลับมาดำเนินชีวิตด้วยการ เลี้ยงควาย ใช้ชีวิตรวย เป็นปู่ให้กับนาข้าว แม้หลายคนจะให้สมญาว่าบ้า แต่ ผู้ใหญ่พรหมมีก็ไม่สนใจ พยายามทำตนเองให้พออยู่ พอกิน จนสามารถเป็นตัวอย่างในหมู่บ้านได้ มรดกที่พ่อแม่ยกให้ เป็นที่ป่า ก็ไม่ทำลาย ปล่อยให้เติบโต เป็นป่าใช้สอยผืนใหญ่ เก็บไว้เป็นบ้านญาติชีวิตต่อไป ด้วยการปฏิบัติเป็นตัวอย่างและช่วยเหลืองานชุมชนมาตลอด จึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ของบ้านวังแดง และยังเป็นผู้ใหญ่แทนของคำอีกด้วย

2. กระบวนการส่งเสริมเกษตรยั่งยืนในแต่ละหมู่บ้าน

2.1 บ้านทุ่งทอง สมัยก่อนทำการเกษตรโดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ทำนาปีในหน้าฝน และทำ ถั่ว ในหน้าแล้ง ภายในหมู่บ้าน ยังไม่มีกิจกรรมรวมใจของคนในหมู่บ้าน เมื่อลุงจวนเข้ามาอยู่ใหม่ การเป็นคนต่างถิ่น จึงไม่ค่อยมีใครจะมาร่วมอะไรด้วย แต่ด้วยความไม่นิ่งเฉยดูตาย ประกอบกับได้ถูกใส่เมล็ดพันธุ์แห่งการพัฒนาจาก เครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนา ด้วย จึงค้นหาหนทางการรวมตัวของคนทุ่งทองตลอดเวลา

การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เป็นวิธีการที่ลุงจวนเริ่มใช้ แต่กว่าจะตั้งได้ต้องต่อสู้กับเสียงครหานินทาของชาวบ้านมากมาย ในเหตุผลเดียวที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นคนจวน ซึ่งเป็นคนจน ไม่น่าไว้วางใจ ที่จะเก็บเงิน แต่ด้วยความพยายาม และมีกลยุทธ์มากมาย เช่น เชิญลูกหลานคนที่ไม่น่าไว้วางใจมาเป็นคนเก็บเงินของกลุ่ม ลุงจวนดำรงตำแหน่งเป็นเพียงที่ปรึกษา กลุ่มออมทรัพย์จึงถือกำเนิดขึ้น และขยายสมาชิกเรื่อยมา จากความพยายามของลุงจวนถึง 3 ปี ในการก่อตั้ง

การขยายเกษตรยั่งยืน ลุงจวนใช้ฐานกลุ่มออมทรัพย์ที่มีอยู่เดิม แต่ไม่ใช่สมาชิกทั้งหมด เลือกเฉพาะคนที่สนใจจริง ๆ โดนสังเกตจากความสนใจ คัดเลือกแล้วจึงประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร (ที่เข้ามาประสานกับลุงจวนและยกย่องให้เป็น “ปราชญ์ชาวบ้าน ”) ในการส่งคนที่มีแวว ไปเรียน วปอ.ภาคประชาชน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้ไปสู่ การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง

โรงเรียน เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ลุงจวนใช้ในการขยายไปสู่ เด็กรุ่นหลัง โดยลุงจวนไปเป็นวิทยากรปลูกผักปลอดสารพิษให้กับโรงเรียนบ้านทุ่งทอง

นอกจากนี้เครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนายังเข้ามาช่วยเหลือลุงจวนในการขยายกลุ่ม โดยการให้โอกาสกับกลุ่มในการไปดูงานตามพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้เริ่มมีแกนนำแถวสอง การทำเกษตรยั่งยืนมากขึ้น คือ นายเขียว แวนตา นางเกวลิน สีสวาท นางจำเนียร ดีวัน

2.2 บ้านหนองหวาย ทำการเกษตรโดยอาศัยแหล่งน้ำจากคลองห้วยแก้ว การทำการเกษตรมีทั้งการทำนาปรัง และการทำนาปี ในช่วงหน้าแล้งมีการปลูกถั่วเสริมเป็นรายได้ การขยายผลเกษตรยั่งยืนในบ้านหนองหวาย นั้น ในการขยายผลเกษตรยั่งยืน แม้ว่าลุงบัตติจะไม่ได้เป็นผู้นำทางการ แต่ก็ใช้ช่องทางการขยายจากฐานงานพัฒนาที่ตนเองทำอยู่ เริ่มต้นจากการที่ลุงสมบัติ จันทรเชื้อ ผู้คร่ำหวอดอยู่ในวงการนักพัฒนา ได้ใช้โอกาสต่าง ๆ ที่ตนเองประสานขอแหล่งทุนตลอดจนการดูงาน ให้กับคนในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ลุงสมบัติ ยังให้ความสำคัญกับการพูดคุยอย่างสม่ำเสมอ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน โดยเลือกเวลาในช่วงเย็นมานั่งพูดคุยกัน ในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน

มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร เข้ามาหนุนช่วย โดยการทำหน้าที่ เป็น “ ตัวเชื่อม ” ระหว่างภูมิปัญญาจากที่ต่าง ๆ ภายในจังหวัดได้พบปะกัน และ แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ซึ่งลุงสมบัติเป็นผู้มีภูมิปัญญาคนหนึ่ง การพบปะกันใช้หลักสูตรวิทยากรกระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง (วปอ.ภาคประชาชน) การหนุนช่วยดังกล่าว นอกจาก

เป็นการช่วยพัฒนาแกนนำ ยังได้พัฒนาสมาชิกของกลุ่มลงบัติด้วย โดยการส่งเข้ามาเรียน วปอ.ภาคประชาชน โดยแกนนำ แดงสองได้แก่ นายเพ็ง พรหมซ้อน นายคำ บุญใจโชติ

2.3 บ้านเขาดิน เป็นหมู่บ้าน ที่อาศัยการทำเกษตรโดยใช้น้ำฝนเป็นหลัก นาที่ทำเป็นนาปี ช่วงแล้งมีการปลูกถั่ว เสริม ปลูกน้ำพอง เป็นแกนนำในการทำเกษตรปลอดสารพิษ และเป็นประธานชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน ตำบล เขาเจ็ดลูก จึงมีการขยายผลโดยใช้ กลไกอาสาสมัครสาธารณสุข การขยายผลที่ผ่านมาลงน้ำพองเลือกใช้เวที ประชุม ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข พุดคุยประเด็นเกษตรปลอดสารพิษร่วมไปด้วย ต่อมาเมื่อมีคนเริ่มสนใจมากขึ้น จึงชักชวน เกษตรกรที่สนใจ เข้าร่วมเป็นกลุ่ม มีการทำกิจกรรมกลุ่มอบรมทรัพยากรต่อยอดจากกิจกรรมเกษตรปลอดสารพิษ

หน่วยงานที่มาหนุนช่วยในการขยายผลเกษตรปลอดสารพิษ ประกอบด้วย สำนักงานสาธารณสุขอำเภอทับคล้อ ซึ่งนอกจากการมาช่วยในด้านบทบาทของสาธารณสุข เช่นการเจาะเลือดเกษตรกรแล้ว ยังมีบทบาทในการเป็นวิทยากร กระบวนการ การทำเกษตรปลอดสารพิษ มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่เข้ามาหนุนช่วย บทบาทได้แก่ การเชื่อมโยงเปิดโลกการเรียนรู้ ให้ลงน้ำพองได้รู้จักกับกลุ่มอื่นๆ ที่ทำเกษตรปลอดสารพิษ ทั้งในและนอกจังหวัดพิจิตร การเข้ามาช่วยเป็นวิทยากรกระบวนการ และเชื่อมโยงแหล่งทุนในการทำเกษตรปลอดสารพิษ

สมาชิกที่เริ่มเข้ามาในขบวนการเกษตรยั่งยืนของลงน้ำพอง ประกอบด้วย นางทองเขียน แจ่มผล นางดม ม่วง เอี่ยม นางสมัย รอดชื่น นางสาวมาส จัยโต

2.4 บ้านวังแดง มีการทำการเกษตรโดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก นาที่ทำเป็นนาปี การเกษตรยั่งยืนของบ้านวังแดง มีจุดเริ่มต้นมาจาก ความสนใจของผู้นำในหมู่บ้าน คือ ผู้ใหญ่พรหมมี หอมสุวรรณ ที่สนใจ และเริ่มทำจากตนเองก่อน แล้ว จึงเริ่มขยายให้กับลูกบ้าน โดยร่วมมือกับ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอทับคล้อ และมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร

การส่งเสริมการทำเกษตรปลอดสารพิษ ในบ้านวังแดงโดยให้สมาชิก มาทำร่วมกัน และนำสารชีวภาพที่ได้ จำหน่ายให้กับสมาชิกที่สนใจ นำรายได้เข้ากลุ่ม ซึ่งวิธีการดังกล่าวทำให้ขยายสมาชิกได้เพิ่มขึ้นจากคนที่ไม่ยอมทำสารชีว ภาพ

ปุ๋ยชีวภาพแห้ง เป็นอีก แนวทางการลดการใช้ปุ๋ยเคมี โดยเชื่อมโยงกับโรงสี ของชุมชน ที่มีแกลบและรำเหลือ จึง มีการนำผลกำไรที่ได้จาก โรงสี นำมาซื้อ เครื่องอัดเม็ดปุ๋ย และทำการผลิตปุ๋ยอัดเม็ดชีวภาพให้กับสมาชิก

เกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืนในบ้านวังแดง คือ นางสาวลี่ ช่อนกลิ่น นายทองดี ศรีสุข นายลำไย นายณรงค์ ผงยา นายคำพันธ์ บุญแร่

3. บทบาทขององค์กรภายนอกต่อการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืน

3.1 บ้านเขาดิน หน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องพบว่ามีทั้งหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชน

ก) หน่วยงานของรัฐ ประกอบด้วย สำนักงานเกษตรศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน และ สำนักงานสาธารณสุข สำนักงานเกษตรเข้ามามีบทบาทในด้านการให้ความรู้เทคนิคการทำเกษตรปลอดภัยในกลุ่ม เกษตรกร สำนักงานสาธารณสุขเข้ามามีบทบาทเด่นกว่าสำนักงานเกษตร โดยเข้ามาให้ความตระหนักแก่เกษตรกรถึงพิษ ภัยการทำของสารเคมี ผ่านการตรวจเลือดเกษตรกร รวมถึงการให้ข้อมูลพิษภัยของสารเคมี และให้ทางเลือกในการลด เลิก การใช้สารเคมี ด้วยการทำสารหมักชีวภาพทดแทน

ข) องค์กรเอกชน คือ มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร มีบทบาทคือ การกระตุ้นให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนความคิด ในการลดเลิกการใช้สารเคมี การประสานเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ สนับสนุนงบประมาณ ในการทำวัสดุทำสารทดแทนส่วนหนึ่ง

บทบาทของหน่วยงานของสำนักงานสาธารณสุขและมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตรนับได้ว่าเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างกัน โดยมีการเสริมในด้านจุดอ่อนและจุดแข็งที่ต่างกันคือ สำนักงานสาธารณสุขมีจุดแข็งในเรื่อง “ ภาพลักษณ์ความน่าเชื่อถือด้านสุขภาพ ” การให้ข้อมูลความรู้ในเรื่องดังกล่าวจึงทำให้เกษตรกรคล้อยตามได้ แต่ขาดความรู้ที่จะเป็นทางออกให้เกษตรกร ในขณะที่มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตรมีองค์ความรู้ที่เกิดจากการทำงานด้านการปฏิบัติการจึงมีความรู้ในหมู่เกษตรกรนักปฏิบัติ การเกษตรปลอดสารพิษอยู่ จึงทำหน้าที่เชื่อมโยงต่อยอดจากการกระตุ้นของสำนักงานสาธารณสุขในช่วงแรกได้

ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นพบว่า สามารถเปลี่ยนแนวคิดของผู้นำเกษตรกรจำนวน 4 คนให้เข้ามาทำเกษตรยั่งยืนได้ พร้อมกับมีพฤติกรรมลดเลิกการใช้สารเคมีอย่างชัดเจน ทั้งการทำสารหมักชีวภาพไว้ทั้ง 4 ครอบครัวยังมีการปรับพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งการปลูกผัก ไม้ผล หรือที่เรียกว่าเกษตรผสมผสาน โดยเน้นการกินในครอบครัวเป็นหลักก่อนจะคิดในเรื่องการขาย

ด้านที่ควรปรับปรุงคือการขยายผลไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในหมู่บ้าน และส่งผ่านแนวคิดดังกล่าวให้แก่ผู้ใหญ่บ้าน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจาก แกนนำเกษตรกรที่มาทำเกษตรยั่งยืนเป็นผู้นำธรรมชาติที่มาทำ ไม่ใช่บุคคลที่มีบทบาทโดยตรงในการบริหารการปกครองในหมู่บ้าน จึงขาดความเชื่อถือจากคนในหมู่บ้าน ประกอบกับการเกษตรยั่งยืนที่ทำอยู่ ยังไม่มีการแสดงผลที่ชัดเจน ให้เป็นที่ประจักษ์ของคนทั่วไปในหมู่บ้าน

3.2 บ้านหนองหวาย หน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวกับการส่งเสริมการทำเกษตรยั่งยืนในบ้านหนองหวาย ส่วนใหญ่เป็นองค์กรเอกชน โดยมี โครงการปฏิรูปการเกษตรและชนบท และเซฟเดอะชีวเดร้น ซึ่งเข้ามาในลักษณะการส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปทำงานภายใต้พื้นที่บริเวณดังกล่าว ทำงานในลักษณะการฝังตัวอยู่ในพื้นที่ พร้อมทั้งการพัฒนาศักยภาพผู้นำผ่านการดูงาน และการประชุม กระบวนการดังกล่าวทำต่อเนื่องด้วยระยะเวลามากกว่าสิบปี พบว่า สามารถพัฒนาผู้นำเกษตรยั่งยืนได้ประมาณ 10 คน พร้อมทั้งเกิดกลุ่มเครือข่าย มากกว่า 10 องค์กรที่ยังคงดำเนินกิจกรรมจนถึงปัจจุบัน (ภาพรวมในเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนา)

มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตรเป็นองค์กรเอกชนอีกองค์กรหนึ่งที่เข้าไปส่งเสริมการทำเกษตรยั่งยืนภายหลังโครงการปฏิรูปการเกษตรและชนบท และเซฟเดอะชีวเดร้น กระบวนการทำงานของมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตรแตกต่างจากการทำงานทั้งสององค์กร คือ ทำงานเน้นการประสานงาน ให้องค์กรที่สนใจในเรื่องเดียวกันมาเจอกัน เช่นกระบวนการ วปอ.ภาคประชาชน การจัดเวทีสัญจร

ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นพบว่า เกิดผู้นำเกษตรยั่งยืนในบ้านหนองหวายจำนวน 3 คน ซึ่งผู้นำทั้ง 3 คนมีกิจกรรมค่อนข้างหลากหลาย ทั้งเรื่องการทำเกษตรผสมผสาน คือ การเลี้ยงวัว การปลูกไม้ผล การเลี้ยงปลา และการปลูกผัก รวมถึงกิจกรรมในการลักษณะกลุ่ม คือกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ กิจกรรมฌาปนกิจของหมู่บ้าน

ด้านที่ควรปรับปรุง คือ การขยายผล พบว่าการขยายผลเมื่อเทียบกับระยะเวลามีการขยายผลน้อยมาก ส่วนหนึ่งอาจมาจากการเน้นการทำงานที่มาจากองค์กรเอกชนเพียงฝ่ายเดียวไม่มีหน่วยงานรัฐอื่น ๆ ในพื้นที่เข้าร่วมทั้งองค์กรในท้องถิ่น คือ ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมองการทำงานกลุ่มในลักษณะที่ปฏิเสธรัฐ ทำเฉพาะกลุ่มเป้าหมายเดิมที่เคยทำร่วมกันมา

3.3 บ้านวังแดง มีหน่วยงานเข้ามาส่งเสริมทั้งภาครัฐ เอกชน โดยมีรายละเอียด คือ

ก) ภาครัฐ คือ สำนักงานเกษตรเข้ามาส่งเสริมในลักษณะการให้ความรู้ในเรื่องการทำเกษตรปลอดภัย การดูงาน การประชุมและสัมมนา ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เข้ามาสนับสนุนเงินกู้สำหรับการซื้อข้าว สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพิจิตรเข้ามาส่งเสริมการตลาด เลิกการใช้สารเคมี โดยการให้การตรวจเลือดและอบรมการทำสารหมักชีวภาพให้กับเกษตรกร

ข) องค์กรเอกชน คือ มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร ส่งเสริมผ่านการพูดคุยและประสานงานระหว่างกลุ่มองค์กรที่สนใจด้วยกัน

ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นพบว่า กลุ่มได้ดำเนินงานการทำเกษตรปลอดภัยสารพิษครบวงจร ทั้งการผลิตปุ๋ยชีวภาพ การผลิตข้าวปลอดภัยสารพิษ และการสีข้าวและจำหน่ายข้าวปลอดภัยสารพิษ ปัจจัยเบื้องหลังความสำเร็จของบ้านวังแดง พบว่ามาจากผู้ที่ผู้นำมีความเข้มแข็ง ทำเกษตรยั่งยืนให้เห็นจริง ทั้งการมีตำแหน่งที่เป็นทางการ ทั้งผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล บุคคลเหล่านี้มีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ พร้อมกับมีการแบ่งบทบาทกันอย่างชัดเจน ทำให้กระบวนการทำงานพร้อมจะใช้โอกาสที่เข้าไปสู่หมู่บ้านแปลงเป็นผลประโยชน์ต่อชุมชนอย่างชัดเจน

3.4 บ้านทุ่งทอง มีหน่วยงานองค์กรเอกชนเข้าไปสนับสนุน คือโครงการปฏิรูปการเกษตรและชนบท โดยผ่านเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนา กระบวนการทำงานขององค์กรดังกล่าว พบว่าได้สร้างแกนนำเกษตรยั่งยืน ในพื้นที่ได้จำนวน 3 คน ซึ่งสามารถเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการทำเกษตรยั่งยืน มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร เป็นองค์กรเอกชนอีกองค์กรหนึ่ง ที่สนับสนุนการทำเกษตรยั่งยืนในบ้านทุ่งทอง โดยมีบทบาทประสานให้เกิดช่องทางในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำเกษตรยั่งยืนไปสู่พื้นที่อื่น ๆ

ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นพบว่าได้เกิดการขยายผลการเกษตรยั่งยืนไปในพื้นที่ต่าง ๆ มากมายทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด แต่พบว่าการขยายผลในพื้นที่ใกล้เคียงยังคงมีน้อยมาก คือมีจำนวน 5 ครอบครัว

4.แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืน

จากการดำเนินงานพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืนในโครงการวิจัยได้มีกระบวนการทำงาน ผ่านการค้นหาจุดอ่อน จุดแข็ง และโอกาสที่จะพัฒนา จนกระทั่งได้ทดลองปฏิบัติการโดยมีรายละเอียดคือ

4.1 บ้านทุ่งทอง จุดอ่อน คือ ผู้นำไม่เป็นทางการ ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยเชื่อถือ ขณะเดียวกันบ้านทุ่งทอง ส่วนใหญ่เกษตรกร ทำนาปรัง มีการใช้สารเคมี สูง มุ่งหวังกำไรสูงสุด มีผลให้ การเปลี่ยนแปลงไปลด เลิกการใช้สารเคมีที่ผ่านมามีจำนวนเพียง 5 คน

การขยายผลเกษตรยั่งยืนในระยะต่อไป ลงจวนมุ่งหวังขยายไปอีก 5 คน รวมที่ทำอยู่แล้วจำนวน 5 คน โดยใช้ระบบการตามเข้าไปดูและให้ความรู้อย่างชัดเจน ใช้กระบวนการพูดคุยกลุ่มอย่างต่อเนื่อง มีการลงพื้นที่ทำปุ๋ยอัดเม็ดชีวภาพ โดยใช้การสมัครใจ และส่วนใหญ่มาจากฐานสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ เมื่อทำไปได้ระยะหนึ่ง พบปัญหาในเรื่อง บุคคลที่จะมาผลิตจริงจัง ทั้งในเรื่องกระบวนการผลิต การทดลองใช้ ปัจจัยการทำนาปรัง วิถีชีวิตที่เร่งรีบ และผลการใช้ต้องเห็นได้เร็ว

เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ต้องยุติ การทำปุ๋ยอัดเม็ดชีวภาพ และขายเครื่องต่อไปให้คนอื่น และนำเงินหุ้นคืนให้แก่สมาชิก แต่กิจกรรมนี้ก็ถือว่าเป็นการเรียนรู้ของชุมชน

ผลที่เกิดขึ้นพบว่า ในจำนวน 5 คน สามารถขยายผลได้จำนวน 2 คน อีก 3 คนไม่สามารถขยายผลได้ เนื่องจากทำเกษตรเชิงเดี่ยวจำนวนมาก คือ การปลูกข้าวและการปลูกมะเขือ มีผลให้ทำเกษตรปลอดสารพิษได้ยากมาก ส่วนที่เหลืออีก 7 คน ที่สามารถขยายได้นั้น ส่วนหนึ่งมาจากการทำการเกษตรในพื้นที่ขนาดเล็ก และมีการปลูกอย่างผสมผสาน

การขยายผลเกษตรยั่งยืน นอกจากเห็นผลในกลุ่มเป้าหมายหลัก แล้ว ยังมีการขยายผลในกลุ่มเป้าหมายรอง ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย นอกสายตา คือ ผู้สูงอายุ ในหมู่บ้าน กลุ่มเป้าหมายดังกล่าว เกิดจากการเข้าไปติดตามผลกลุ่มเป้าหมายหลัก แล้วพบว่า ผู้สูงอายุในหมู่บ้านมีการปลูกผักไว้กิน มีทั้งการใช้สารเคมีและไม่ใช้สารเคมี ลงจวนจึงเริ่มสนใจกลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้ แล้วเข้าไปให้ความรู้ ในเรื่องชีวภาพ มีการนำสารไล่แมลงและปุ๋ยหมักไปให้ ผู้สูงอายุเหล่านี้ จึงเริ่มปลูกผักไว้กินในครัวเรือน ต่อมากิจกรรมดังกล่าวจึงขยายผลไปสู่ ลูกหลานเริ่มหันมาปลูกผักปลอดสารพิษไว้กินในครัวเรือนมากขึ้น

4.2 บ้านหนองหวาย จุดอ่อน คือ ผู้นำทางการไม่เข้าร่วม คนในหมู่บ้านยังไม่สนใจการทำเกษตรยั่งยืน เนื่องจาก ยังเคยชินกับความสะดวก วิธีการทำนาปรัง ทำอ้อย และถั่ว ทำให้ขาดโอกาสไปเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงภายนอก **การแก้ปัญหา** ลงสมบัติ มองว่า การแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มบ่อยครั้งเป็นช่องทางในการเปลี่ยนแปลงและถ่ายโอนความรู้ระหว่างผู้นำที่มีโอกาสได้ไปเรียนรู้ภายนอก และสมาชิกภายในกลุ่มที่ไม่ได้ออกไปเรียนรู้ ภายหลังจากนั้นควรมีการเริ่มต้นการปฏิบัติจริงโดยเริ่มจากการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย ที่มีบ่อน้ำอยู่แล้ว ประสานบุคคลเหล่านี้มาแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้เรื่องการปลูกผักไว้กินในครอบครัว และปลูกต้นไม้ไว้เป็นบ้านาณชีวิตร

ผลที่เกิดขึ้น พบว่า ลงสมบัติ สามารถขยายสมาชิก ได้ 10 คน จากการจัดการพูดคุยในเรื่องเกษตรยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง โดย กลุ่มคนดังกล่าว เริ่มมีการปลูกผักไว้กินในครัวเรือน และอีก 5 คน เริ่มมีการปลูกต้นไม้ยืนต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลไม้ ไว้ในพื้นที่ของตนเอง

แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำ คือ การเล่นบทบาทการเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งองค์กรชุมชนและภาครัฐที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ เพื่อร่วมกันผลักดันการทำเกษตรยั่งยืนในชุมชน

4.3 บ้านเขาหิน พบจุดอ่อน คือ ผู้ใหญ่บ้านไม่เข้าร่วม การขยายผลด้านการทำสารชีวภาพขยายผลไปได้ประมาณ 30 คน แต่การทำเกษตรยั่งยืน ยังอยู่ในขอบเขตที่จำกัดประมาณ 10 คน การแก้ปัญหา ผู้ใหญ่บ้านไม่ให้ความร่วมมือ คือ การเข้าไปจัดประชุมที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน และการขยายผลเกษตรยั่งยืน โดยเฉพาะการปลูกผักไว้กินในครัวเรือน เน้นให้สมาชิกเก่าที่ทำเกษตรยั่งยืน จำนวน 5 คน ช่วยกันดูแลให้ความรู้กับสมาชิกใหม่ อีกจำนวน 10 คน

ผลที่เกิดขึ้นพบว่า ในส่วนของผู้ใหญ่บ้านเริ่มเปลี่ยนท่าทีการไม่เข้าร่วม มาร่วมมากขึ้น ส่วนสมาชิกกลุ่ม พบว่า การขยายผลการปลูกผักปลอดสารพิษขยายผลได้ประมาณ 3 คน เนื่องจาก มีปัญหาในเรื่องการขาดน้ำในหน้าแล้ง ซึ่งเป็นปัญหาที่กลุ่ม ต้องนำไปติดต่อ

แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำ ในการทำเกษตรยั่งยืนบ้านเขาหิน คือ การพัฒนาการทำเกษตรยั่งยืนให้เห็นผลชัดเจนของแกนนำเกษตรกร ทั้งเรื่องผลด้านเศรษฐกิจ ผลด้านสังคม สิ่งแวดล้อม ที่จะเป็นข้อมูลเปรียบเทียบให้ผู้สนใจทำเกษตรยั่งยืนศึกษาผลไปเปรียบเทียบ

นอกจากนี้จากข้อมูลที่เกิดขึ้นพบว่า ผู้นำเกษตรยั่งยืนยังไม่ค่อยได้รับการเชื่อถือจากผู้นำ

ทางการเมืองชนรวมทั้งเกษตรกรในหมู่บ้าน ช่องว่างที่เกิดขึ้นบทบาทของสำนักงานสาธารณสุขน่าจะประสานเพื่อให้เกิดการยอมรับหรือกระบวนการประสานกันในพื้นที่ เพื่อเน้นการขยายผลเกษตรยั่งยืนที่มาจากการผลิตในหลายฝ่าย รวมถึงการสนับสนุนขององค์กรปกครองท้องถิ่นในอนาคตต่อไป

4.4 บ้านวังแดง จุดอ่อน คือ ไม่มีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้สำรอง ทำให้บางครั้ง เมื่อเกิดภาวะฉุกเฉิน เช่น น้ำท่วม ไม่มีเมล็ดพันธุ์สำรองไว้ที่กลุ่ม ทำให้เกิดปัญหาต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ที่มีราคาแพง หรือบางทีก็ไม่มีเมล็ดพันธุ์ดังกล่าว ทำให้ต้องไล่ข้าวชนิดอื่น ๆ ปน ไปในแปลงนาเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีจุดอ่อน คือ แต่ละครอบครัว ไม่ได้ปลูกผักไว้กิน นิยมซื้อจากร้านค้า หรือ รถพุ่มพวง

การแก้ปัญหาของกลุ่ม คือ การเรียนรู้ การพัฒนาและปรับปรุงพันธุ์ข้าว โดยมีการอบรม ดูงาน และทดลองปฏิบัติภายในกลุ่ม จากการดำเนินการเรียนรู้ดังกล่าว พบว่า กลุ่มยังไม่สามารถทำเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ได้ เนื่องจากความชำนาญไม่เพียงพอ ประกอบกับภารกิจของผู้มีจำนวนมาก ทำให้การเรียนรู้ไม่ต่อเนื่อง

ประเด็นการปลูกผักปลอดสารพิษ เนื่องจาก ปัญหาน้ำไม่เพียงพอ ทำให้ผักที่เพาะไม่ค่อยเจริญเติบโตเท่าที่ควร และ สมาชิก ที่เข้าร่วมก็ไม่มีน้ำรด ทำให้กิจกรรมดังกล่าว ขยายผลไปได้น้อยมาก การเตรียมน้ำสำรองในหน้าแล้ง จึงเป็นสิ่งที่กลุ่มต้องคิดต่อ

แนวทางการพัฒนาศักยภาพ คือ การเพิ่มผู้นำให้มากขึ้นเนื่องจากที่ผ่านมา ผู้นำมีบทบาทและภารกิจจำนวนมาก ทำให้บางครั้งการทำงานขาดความต่อเนื่อง

5. วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืนภายใต้โครงการวิจัยฯ

5.1 กระบวนการทำงาน การทำงานในโครงการวิจัย พัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืน พบว่า เริ่มต้นที่ผู้นำ แต่ละพื้นที่ ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ได้ผ่านการค้นหาผู้นำแล้ว ในการวิจัย จึงเป็นขั้นตอน เกี่ยวกับการสร้างสมาชิกกลุ่ม โดยสมาชิกกลุ่ม มีกระบวนการ ทั้งการพูดคุย ค้นหาจุดอ่อน ร่วมกัน แล้วจึงทำกิจกรรมตามความสนใจของกลุ่ม ซึ่งมีทั้งเวทีพูดคุยและทดลองทำเกษตรยั่งยืน ทั้งการปลูกผัก การทำปุ๋ยอัดเม็ดชีวภาพ การเพาะพันธุ์ข้าว ซึ่งสอดคล้องกับงาน พัฒนา บุคลากรพันธุ์ ที่ว่า การจัดการกลุ่ม ต้องเริ่มต้นที่การค้นหาผู้นำ การรวมสมาชิกกลุ่ม ซึ่งในกระบวนการวิจัยและพัฒนาในโครงการ การขยายสมาชิกเกษตรยั่งยืน ขึ้นอยู่กับศักยภาพและโอกาสของผู้นำแต่ละพื้นที่ ข้อจำกัด ด้านผู้นำทางการเมือง หรือ ไม่เป็นทางการเมือง ไม่มีส่วนสำคัญ แต่ขึ้นอยู่กับโอกาส และการใส่ใจในการติดตามผลของผู้นำ

5.2 การสร้างผู้นำเพื่อไปขยายผลการเกษตรยั่งยืน พบว่า คุณสมบัติที่จำเป็นต้องพัฒนา และให้ความสำคัญคือ **การรู้จักตนเอง** หมายความว่า การรู้ตัวตนเป็นใคร มีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม และถนัดอะไร มีกำลังแค่ไหน มีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร **การรู้จักบุคคล** คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงานการไปด้วยกัน และคนที่ไปขยายผล

5.3 กระบวนการทำงานวิจัยเชิงพื้นที่ของกลุ่มเป้าหมาย โครงการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยใน 4 พื้นที่คือ บ้านทุ่งทอง บ้านหนองหวาย บ้านวังแดง บ้านเขาหิน ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดี คือ การได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในแต่ละพื้นที่ ที่มีความเหมือนกันในด้านการทำการเกษตร แต่มีความต่างกัน คือ การทำนาปี ในบ้านวังแดง และบ้านเขาหิน การทำนาปรังในบ้านหนองหวาย และบ้านทุ่งทอง

ข้อเสีย คือ การทำงานพื้นที่ที่มีความกว้าง ทำให้การดูแล ให้เกิดกระบวนการพัฒนาศักยภาพของผู้นำ ไม่ทั่วถึงและไม่ต่อเนื่อง

6. ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืน

การเรียนรู้การเป็นกลุ่มและเครือข่าย ควรมีจำนวนพื้นที่ และกลไกการประสานและการดูแล สอดคล้องทั่วถึงกัน โดยถ้ามีความสมดุลดังกล่าวจะมีผลให้การขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และเกิดผล การพัฒนาอย่างชัดเจน

การสร้าง ผู้เก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนดังกล่าว เป็นขั้นตอนที่ค่อนข้างอ่อนมาก ของชุมชน ซึ่งถ้า สกว. มีการหนุนเสริมทั้งการทำให้เป็นหลักสูตร ควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริง ในพื้นที่ โดยอาจมีการดูงานเป็น บางครั้งในกลุ่มที่มีการพัฒนากระบวนการด้านนี้จนสามารถดูงานได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะสามารถหนุนช่วยการทำงาน วิจัยให้เป็นไปอย่างราบรื่น และเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืนอย่างแท้จริง

ภาคผนวก

ประวัติทีมวิจัย

นักวิจัยหลัก

1. นายปัญญา ยาแก้ว นักวิชาการสำนักงานสาธารณสุขอำเภอทับคล้อ เป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ส่งเสริมเกษตรปลอดสารพิษในตำบลทับคล้อ โดยทำหน้าที่ในการจัดกระบวนการให้เกษตรกรปรับความคิด และเรียนรู้การทำเกษตรยั่งยืนจากเกษตรกรด้วยกันเอง ที่อยู่ที่ติดต่อได้ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอทับคล้อ อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร 01-7075715

2. นางสาวจรัส เสือดี เจ้าหน้าที่มูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตร, นักวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของพหุภาคีในการลดเลิกการใช้สารเคมีในจังหวัดพิจิตรปี 2543 , เลขานุการชมรมเกษตรธรรมชาติและอาหารปลอดสารพิษจังหวัดพิจิตร มีประสบการณ์การทำงานส่งเสริมเกษตรยั่งยืนในจังหวัดพิจิตรตั้งแต่ปี 2542 โดยทำงานในลักษณะประสาน สนับสนุนให้เกษตรกรเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง

นักวิจัยร่วม

1. นายสินชัย บุญอาจ แกนนำการทำเกษตรยั่งยืนในพื้นที่อำเภอทับคล้อ, วิทยากรเกษตรปลอดสารพิษ, ประธานกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษตำบลทับคล้อ ที่อยู่ที่ติดต่อได้ 132 ม.1 ต.ทับคล้อ อ.ทับคล้อ จ.พิจิตร โทรศัพท์ 01-7077810

2. นายน้ำพอง เปียดี แกนนำเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาเจ็ดลูก, ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขตำบลเขาเจ็ดลูกที่อยู่ที่ติดต่อได้ 61 ม. 3 ต.เขาเจ็ดลูก อำเภอทับคล้อ จ.พิจิตร

3. ผู้ใหญ่พรหมมี หอมสุวรรณ แกนนำเกษตรยั่งยืนในพื้นที่บ้านวังแดงใต้, ผู้ใหญ่บ้านที่ทำงานเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในหมู่บ้าน ที่อยู่ที่ติดต่อได้ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านวังแดงใต้ ตำบลเขาทราย อ.ทับคล้อ จ.พิจิตร

4. นายสมบัติ จันทรเชื้อ ประธานเครือข่ายผู้นำโพทะเลร่วมใจ, แกนนำการส่งเสริมเกษตรยั่งยืน และการทำกลุ่มออมทรัพย์ในอำเภอโพทะเลและกิ่งอำเภอบึงนาราง ที่อยู่ที่ติดต่อได้ 237 ม. 7 ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.บึงนาราง จ.พิจิตร โทรศัพท์ 09-8567124

5. นายจวน ผลเกิด แกนนำการทำเกษตรยั่งยืนในพื้นที่บ้านทุ่งทองที่ทำการเกษตรอยู่รอดได้โดยไม่มีหนี้สินด้วยพื้นที่เพียง 6 งาน, ตั้งกลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งทองและเป็นที่ปรึกษากลุ่ม ที่อยู่ 143 ม. 3 ต.โพธิ์ไทรงาม กิ่งอำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร